

Σχολικός εκφοβισμός - Σχολική διαμεσολάβηση

Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας

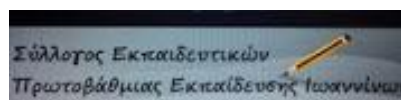
Θεόδωρος Θάνος, Ανδρομάχη Μπούνα, Παρασκευή Σταθά
Επιστημονική Επιμέλεια

Συνεργασία: Ευθύμιος Τόλιος & Αντώνης Τσατσάκης

Ιωάννινα 12 Μαΐου 2016
Συνεδριακό Κέντρο «Κάρολος Παπούλιας»
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Συνεργασία:

Σχολικός εκφοβισμός - Σχολική διαμεσολάβηση

Πρακτικά Επιστημονικής Ημερίδας

Επιστημονική Επιμέλεια

Θεόδωρος Θάνος, Ανδρομάχη Μπούνα, Παρασκευή Σταθά

Συνεργασία: Ευθύμιος Τόλιος & Αντώνης Τσατσάκης

ISBN 978-960-233-226-9

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ

Δίκτυο Σχολείων
Σχολικής Διαμεσολάβησης

© Copyright 2016

Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης (<http://dssd.ecdu.uoi.gr>)

Εργαστηριακή Αίθουσα Έρευνας των Κοινωνικών Ανισοτήτων και της Βίας
στο Σχολείο

Εργαστήριο Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας

Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών

Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Σχέδιο Εξωφύλλου και αφίσας της Ημερίδας

Μίλτος Παπαστεργίου, Γλύπτης

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

Δίκτυο Σχολείων
Σχολικής Διαμεσολάβησης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ

ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ

Πέμπτη 12 Μαΐου 2016, ώρα 18:00

Συνεδριακό Κέντρο «Κάρολος Παπούλιας»

Εισηγητές

Γιάννης Πανούσης
Βάσω Αρτινοπούλου
Στράτος Γεωργούλας
Παναγιώτης Δέγλερης

Σχολιασμός-Συντονισμός

Χαράλαμπος Κωνσταντίνου
Ελένη Σιάνου-Κύργιου

Βιοματικά Εργαστήρια

Θεόδωρος Θάνος
Χαρίλαος Ζάραγκας

Διαδραστικό Θέατρο

Π. Χριστακόπουλος
Χ. Χρήστου

Σε συνεργασία:

Σύλλογος Εκπαιδευτικών
Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων

Πληροφορίες: <http://dssd.eceedu.uoi.gr>

ΧΟΡΗΓΟΙ

*Στις φοιτήτριες και τους φοιτητές
του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....	7
Οργανωτική Επιτροπή.....	11
Πρόγραμμα Ημερίδας.....	12
Χαιρετισμοί.....	16
<i>Θεόδωρος Θάνος</i> , Εισαγωγή - Έναρξη της Ημερίδας.....	17
Χαιρετισμός του Πρύτανη Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.....	22
Χαιρετισμός του Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Αγωγής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.....	24
Χαιρετισμός της Προέδρου του Παιδαγωγικού Τμ. Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.....	26
Χαιρετισμός της Επιστημονικά Υπεύθυνης του ΕΠΠΑΙΚ της Ανώτατης Σχ. Παιδαγωγικής & Τεχνολογικής Εκπαίδευσης.....	28
Χαιρετισμός του Διευθυντή Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ιωαννίνων.....	30
Εισηγήσεις.....	32
Συνεδρία Α΄.....	33
Εισαγωγή Συντονιστών-Σχολιαστών.....	34
<i>Γιάννης Πανούσης</i> , Τι και ποιος κρύβεται πίσω από την «ενδοσχολική» βία;.....	36
<i>Βάσω Αρτινοπούλου</i> , Προς μια εθνική στρατηγική για την πρόληψη της σχολικής βίας και του εκφοβισμού.....	44
Συζήτηση - Τοποθετήσεις Α΄ Συνεδρίας.....	53
Συνεδρία Β΄.....	66
<i>Στράρος Γεωργούλας</i> , Ο λόγος περί σχολικής βίας: Πότε είναι μέρος του προβλήματος και πότε η λύση του.....	67
<i>Παναγιώτης Δέγλερης</i> , Η διαμεσολάβηση σαν διαδικασία διαπραγμάτευσης & αναζήτησης κοινά αποδεκτών λύσεων. Μύθοι και πραγματικότητες σε μια χώρα «δικομανών».....	75
Συζήτηση - Τοποθετήσεις Β΄ Συνεδρίας.....	84
Βιωματικά Εργαστήρια.....	93
<i>Θ. Θάνος, Ε. Τόλιος, Α. Τσατσάκης</i> , Βιωματικά Εργαστήρια: Σχολική Διαμεσολάβηση....	94
Θεατρικό Δρώμενο.....	106
<i>Θ. Θάνος & Α. Μπούνα</i> , Μερικά σχόλια για το Θεατρικό Δρώμενο.....	108
<i>Πέτρος Χριστακόπουλος</i> , Θεατρικό Δρώμενο: Σχολική Βία - Σχολική Διαμεσολάβηση.....	112
Δημοσιότητα Ημερίδας.....	119
Εφημερίδα <i>Νέοι Αγώνες</i> (www.neoiagones.gr).....	120

«Υπάρχει μια bullyingκρατία. Δεν έχουμε δει σοβαρά γεγονότα...»	120
Εφημερίδα Κρητική Επιθεώρηση, Πέμπτη 19 Μαΐου 2016.....	125
Εφημερίδα Ελευθερία 10 Μαΐου 2016.....	126
Εφημερίδα Πρωινός Λόγος, Τρίτη 10 Μαΐου 2016	127
Εφημερίδα Ηπειρωτικός Αγών, 11 Μαΐου 2016	127
www.agon.gr/ Ηπειρωτικός Αγών	128
«Δεν είναι τα πάντα bullying».....	128
Εφημερίδα Ηπειρωτικός Αγών, Σάββατο 14-Κυριακή 15 Μαΐου 2016.....	131
Φωτογραφίες θεατρικού δρόμενου	132

Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια, ο σχολικός εκφοβισμός βρίσκεται στο επίκεντρο του κοινωνικού, επιστημονικού και εκπαιδευτικού ενδιαφέροντος. Πράγματι, τα τελευταία χρόνια, έχουν αυξηθεί οι έρευνες, οι επιστημονικές εκδηλώσεις, τα σεμινάρια και οι ενημερωτικές εκπομπές και τα ρεπορτάζ από τα ΜΜΕ με θέμα τον σχολικό εκφοβισμό και τη βία. Ο όρος «bullying» έχει μπει στην καθημερινή φρασεολογία, χρησιμοποιείται με μεγάλη ευκολία και, τις περισσότερες φορές, με λανθασμένο τρόπο. Έχει δημιουργηθεί μια ασάφεια και σύγχυση σχετικά με τον ορισμό του «bullying» («σχολικός εκφοβισμός») και την έκταση του φαινομένου, με αποτέλεσμα την ανησυχία των γονέων και τον προβληματισμό των εκπαιδευτικών. Ωστόσο, ο σχολικός εκφοβισμός αποτελεί μια συγκεκριμένη μορφή βίας και, σύμφωνα με την πλειονότητα των ερευνών, είναι μικρής έκτασης, γεγονός το οποίο δεν δικαιολογεί την υπάρχουσα κοινωνική ανησυχία.

Η Ημερίδα που πραγματοποιήθηκε στις 12 Μαΐου είχε ως σκοπό να συμβάλει στην οριοθέτηση του σχολικού εκφοβισμού (ορισμός, μορφές, συχνότητα) και να ενημερώσει για τις δυνατότητες αντιμετώπισής του δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για να ένα γόνιμο διάλογο, μέσα σε ένα αυστηρά επιστημονικό πλαίσιο.

Στις εισηγήσεις των διακεκριμένων και σπουδαίων ομιλητών, ειδικών σε θέματα σχολικής βίας: του Γιάννη Πανούση Ομότιμου Καθηγητή του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών, της Βάσως Αρτινοπούλου Καθηγήτριας του Πάντειου Πανεπιστημίου, του Στράτου Γεωργούλα Αναπληρωτή Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αιγαίου και του Παναγιώτη Δέγλερη Δικηγόρου, Διδάσκοντα στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο και οι παρεμβάσεις των συντονιστών των συνεδριών Χαράλαμπου Κωνσταντίνου Καθηγητή του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και Ελένης Σιάνου-Κύργιου Καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων επισημάνθηκαν μεθοδολογικά ζητήματα στην έρευνα και τη μελέτη του σχολικού εκφοβισμού. Οι σύνεδροι, μεταξύ των οποίων και διακεκριμένοι επιστήμονες όπως ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Καθηγητής Γεώργιος Καψάλης, ο Ομότιμος Καθηγητής Γιώργος Μαυρογιώργος, η Πρόεδρος του Π.Τ.Ν. Νηπιαγωγών Καθηγήτρια Μαρία Σακελλαρίου και ο Καθηγητής Κοσμάς Θεοχάρης, εκδήλωσαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον

με τις ερωτήσεις και τις τοποθετήσεις τους και δημιουργήθηκε ένας ιδιαίτερα γόνιμος και δημιουργικός διάλογος.

Συγκεκριμένα, στην Ημερίδα, επισημάνθηκε, ιδιαίτερα, η ευκολία της χρήσης του όρου «σχολικός εκφοβισμός» και μάλιστα με την αγγλική ονομασία του («bullying») για κάθε μορφή βίας και αναδείχθηκε η ανάγκη οριοθέτησής του. Πράγματι, η οριοθέτηση του σχολικού εκφοβισμού είναι πολύ σημαντική γιατί αποτελεί το πλαίσιο για την κατανόηση, την ερμηνεία και την αντιμετώπιση του φαινομένου. Οι ασάφειες στην οριοθέτησή του δημιουργούν ασάφειες και, ίσως, παρερμηνείες στη μέτρησή του. Υπάρχει μια γενικότερη αίσθηση ότι ο σχολικός εκφοβισμός βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα και αυξάνεται, η οποία δεν συνάδει με τα αποτελέσματα της πλειονότητας των σχετικών ερευνών, από τα οποία προκύπτει ότι ο σχολικός εκφοβισμός είναι πολύ μικρής έκτασης και αφορά ήπιες μορφές.

Η υπερεκτίμηση της έκτασης του φαινομένου, εκτός από το γεγονός ότι έχει προκαλέσει μια γενικευμένη ανησυχία, επηρεάζει και τις πρακτικές αντιμετώπισής του, όπως για παράδειγμα η ποινικοποίησή του. Ωστόσο, ο σχολικός εκφοβισμός και η βία δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά με πειθαρχικές πρακτικές, όπως έχει δείξει η θεωρία, η εμπειρία και η έρευνα. Πράγματι, οι εκπαιδευτικοί, περισσότερο από κάθε άλλον, διαπιστώνουν καθημερινά ότι παραδοσιακές πρακτικές αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού και της βίας είναι αναποτελεσματικές. Γι' αυτό το λόγο είναι ιδιαίτερα προβληματισμένοι, διαπιστώνοντας ότι είναι αναγκαίες άλλες πρακτικές για την πρόληψη και την αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού.

Η σχολική διαμεσολάβηση, η οποία αποτελούσε βασική θεματική της Ημερίδας, αποτελεί έναν εναλλακτικό τρόπο επίλυσης των συγκρούσεων και του σχολικού εκφοβισμού. Η διαμεσολάβηση ως πρακτική έχει τις ρίζες της στην αρχαιότητα. Εφαρμόζεται σε σχολεία του εξωτερικού από τη δεκαετία του 1980 και στην Ελλάδα από τα μέσα της δεκαετίας του 2000 και μετά, με ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα. Στο πλαίσιο της Ημερίδας πραγματοποιήθηκαν βιωματικά σεμινάρια για τη σχολική διαμεσολάβηση. Την εποπτεία των σεμιναρίων είχαν ο Θεόδωρος Θάνος Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και ο Χαρίλαος Ζάραγκας Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Οι εκπαιδευτές Ανδρομάχη Μπούνα, Παρασκευή Σταθά, Ευθύμιος Τόλιος, Ευφροσύνη Γιαννούλη, Σπύρος Γιούργας, Θεοδούλη Κοκκίνη, Βασιλική Βλαχοπούλου και Αντώνης Τσατσάκης ανέπτυξαν βασικά στοιχεία της εκπαίδευσης των μαθητών στη διαμεσολάβηση στις

έξι ομάδες συνέδρων που δημιουργήθηκαν με βιωματικές δραστηριότητες και ασκήσεις. Οι συμμετέχοντες εκπαιδευτικοί στα βιωματικά σεμινάρια εκδήλωσαν ενδιαφέρον για την εφαρμογή της διαμεσολάβησης στα σχολεία τους.

Κατά την προσέλευση των συνέδρων, σε όλο το Συνεδριακό Κέντρο, 150 φοιτήτριες και φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και μαθητές και μαθήτριες της Ε΄ και Στ΄ τάξης του 5ου Βαλάνειου Δημοτικού Σχολείου Ιωαννίνων και του 1ου Δημοτικού Σχολείου Μαρμάρων, υπό την εποπτεία των Πέτρου Χριστακόπουλου και του Χρήστου Χρήστου (Θέατρο *Έκφραση*) παρουσίασαν θεατρικό δρώμενο σχετικό με τον σχολικό εκφοβισμό και τη σχολική διαμεσολάβηση.

Η σπουδαιότητα των εισηγήσεων των προσκεκλημένων ομιλητών, των παρεμβάσεων των συντονιστών των συνεδριών και των τοποθετήσεων των συνέδρων υπαγόρευαν την ανάγκη της ηλεκτρονικής έκδοσης των πρακτικών της Ημερίδας.

Την Ημερίδα τίμησαν με την παρουσία τους ο Πρύτανης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Καθηγητής Γεώργιος Καψάλης, ο Κοσμήτορας της Σχολής Επιστημών Αγωγής Καθηγητής Αναστάσιος Μικρόπουλος, η Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Καθηγήτρια Μαρία Σακελλαρίου, η Επιστημονική Υπεύθυνος του Προγράμματος Ε.Π.ΠΑΙ.Κ της Ανώτατης Σχολής Τεχνολογικής και Παιδαγωγικής Εκπαίδευσης Αναπλ. Καθηγήτρια Κατερίνα Κασσιμάτη, ο Διευθυντής Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων Γρηγόρης Τζίμας και ο Πρόεδρος του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων Στέφανος Σίντος.

Η Ημερίδα πραγματοποιήθηκε σε συνεργασία με την ΑΣΠΑΙΤΕ Ιωαννίνων και το Σύλλογο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων και την παρακολούθησαν 500 και πλέον σύνεδροι, φοιτητές, εκπαιδευτικοί, γονείς και άλλοι ενδιαφερόμενοι.

Ευχαριστούμε θερμά τους προσκεκλημένους ομιλητές, τους συντονιστές, τον γλύπτη Μίλτο Παπαστεργίου, το θέατρο Έκφραση, τη μουσική μπάντα 3rd Floor Quarter, τον Dj Alfa Sigma και τους χορηγούς της Ημερίδας: τις εκδόσεις Gutenberg, βιβλιοπωλεία Πρόκος, τα καφέ Bruno επί των οδών 28ης Οκτωβρίου και Δωδώνης (Ιωάννινα), την αεροπορική εταιρεία Aegean Airlines, το τυροκομείο Ιδρύματος Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα, τα νερά Κορπή, τα αναψυκτικά Green Cola και τους χορηγούς επικοινωνίας EPT Ιωαννίνων και το τηλεοπτικό κανάλι ITV.

Επίσης, ευχαριστούμε θερμά τους φοιτητές και φοιτήτριες του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών, τους μαθητές και μαθήτριες της Ε΄ και Στ΄ τάξης του 5ου

Βαλάνειου Δημοτικού Σχολείου Ιωαννίνων και του μαθητές και μαθήτριες του 1ου Δημοτικού Σχολείου Μαρμάρων Ιωαννίνων και τους δασκάλους τους που συμμετείχαν στο θεατρικό δρώμενο.

Τέλος, θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε ιδιαίτερα την «ψυχή» της Ημερίδας, τα μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής.

Ιωάννινα 17 Οκτωβρίου 2016

Θεόδωρος Θάνος

Ανδρομάχη Μπούνα

Παρασκευή Σταθά

Οργανωτική Επιτροπή

Επιστημονικά Υπεύθυνος

Θάνος Θεόδωρος *Επικ. Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Ο Ρ Γ Α Ν Ω Τ Ι Κ Η Ε Π Ι Τ Ρ Ο Π Η

Επίτιμη Πρόεδρος Οργανωτικής Επιτροπής

Σακελλαρίου Μαρία *Αναπλ. Καθηγήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Πρόεδρος Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Πρόεδρος Οργανωτικής Επιτροπής

Θάνος Θεόδωρος *Επικ. Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Αντιπρόεδροι Οργανωτικής Επιτροπής

Σίντος Στέφανος *Δάσκαλος, Πρόεδρος Συλλόγου Εκπ/κών Π.Ε. Ιωαννίνων*
Κασιμάτη Αικατερίνη *Αναπλ. Καθηγήτρια Παιδαγωγικού Τμήματος ΑΣΠΑΙΤΕ*

Μέλη Οργανωτικής Επιτροπής

Μπούνα Ανδρουμάγη *Υποψ. Διδάκτωρ Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Σταθά Παρασκευή *Μεταπτ. Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Ασίκουλου Ζέτα *Υπεύθυνη Συνεδριακού Κέντρου «Κάρολος Παπούλιας»*
Βλαγοπούλου Βασιλική *Μαθηματικός, Καθηγήτρια Μέσης Εκπαίδευσης*
Γιαννακάκης Άγγελος *Φοιτητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Γιούργα Ελευθερία *Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Γιώτη Γεωργία *Δημοτική Σύμβουλος Δήμου Ιωαννιτών*
Γρανίτσας Βασίλειος *Φοιτητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Διαμαντής Αναστάσιος *Φοιτητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Ευαγγέλου Φίλιππος *Δάσκαλος, Αιρετός ΑΠΥΣΠΕ Ηπείρου*
Ευθυμίου Γεώργιος *Μεταπτ. Φοιτητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Θάνου Σοφία *Φοιτήτρια Τμ. Μαθηματικού Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Κάββουρα Μαριλένα *Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Κόλλιας Ιωάννης *Φοιτητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Κοντοκόστα Κυριακή *Φοιτήτρια Τμ. Φιλολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Λάγγη Βιολέτα *Πτυχιούχος Προσβολικής Αγωγής ΤΕΙ Ηπείρου*
Λόλοβα Ιωάννα *Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Μέγα Μαρίνα *Γραμματέας ΑΣΠΑΙΤΕ Παράρτημα Ιωαννίνων*
Μερεκούλια Ευσταθία *Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Μερεκούλια Καλλιόπη *Φοιτήτρια Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Μπίνο Λάουρα *Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Νάτσια Ελευθερία *Νηπιαγωγός, Ταμίας Συλλόγου Εκπ/κών ΠΕ Ιωαννίνων*
Νταλάκας Χαράλαμπος *Δάσκαλος, Δ/ντής 5ου Βαλάνειου Δ. Σχ. Ιωαννίνων*
Ντέτσικας Χρήστος *Φοιτητής Τμ. Φ.Π.Ψ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Παππά Αλίκη *Γραμματέας ΑΣΠΑΙΤΕ Παράρτημα Ιωαννίνων*
Πάτσης Παναγιώτης *Φοιτητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Ρουβάκη Ασημίνα *Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Σόντη Ουρανία *Δασκάλα, Μεταπτ. Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Παν/μίου Ιωαννίνων*
Στεφάνου Χρήστος *Φοιτητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Τερζάκη Γεσημανή *Φοιτήτρια Τμ. Φιλολογίας Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Τζαφέα Όλγα *Υποψ. Διδάκτωρ Τμ. Φ.Π.Ψ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Τόλιος Ευθύμιος *Υποψ. Διδάκτωρ Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Τσατσάκης Αντώνιος *Υποψ. Διδάκτωρ Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Χαρίτου Σταυρούλα *Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Πρόγραμμα Ημερίδας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ

Δίκτυο Σχολείων
Σχολικής Διαμεσολάβησης

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ

Πέμπτη 12 Μαΐου 2016, ώρα 18:00
Συνεδριακό Κέντρο «Κάρολος Παπούλιας»

Σε Συνεργασία:

ΑΝΩΤΑΤΗ ΣΧΟΛΗ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗΣ
ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΗΣ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Σύλλογος Εκπαιδευτικών
Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

15:00-18:00 ΒΙΩΜΑΤΙΚΑ ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΑ: Σχολική Διαμεσολάβηση

Αίθουσα 1	Συντονισμός-Εποπτεία: Θεόδωρος Θάνος, Επίκ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Χαρίλαος Ζάραγκας, Επίκ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Ανδρομάχη Μπούνα, Υποψ. Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Αίθουσα 2	Παρασκευή Σταθά, Μεταπτ. Φοιτήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Αντώνης Τσατσάκης, Υποψ. Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Αίθουσα 3	Ευφροσύνη Γιαννούλη, Δασκάλα Σπύρος Γιούργας, Δάσκαλος Θεοδούλη Κοκκίνη, Δασκάλα
	Βασιλική Βλαχοπούλου, Καθηγήτρια Μέσης Εκπαίδευσης Ευθύμιος Τόλιος, Υποψ. Διδάκτωρ Παν/μίου Ιωαννίνων

18:00 ΕΝΑΡΞΗ ΗΜΕΡΙΔΑΣ

18.00-18.30	ΠΡΟΣΕΛΕΥΣΗ - ΕΓΓΡΑΦΕΣ / ΔΙΑΔΡΑΣΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ Πέτρος Χριστακόπουλος, Χρήστος Χρήστου (Θέατρο Έκφραση) Μαθητές/τριες 5ου Βαλάνειου Δημοτικού Σχολείου Μαθητές/τριες 1ου Δημοτικού Σχολείου Μαρμάρων Φοιτητές/τριες Π.Τ. Νηπιαγωγών Παν/μίου Ιωαννίνων
-------------	--

18.30-18.45	<i>Σχολική διαμεσολάβηση για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού: Εισαγωγή στην Ημερίδα</i> Θεόδωρος Θάνος, Επίκ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
-------------	---

18.45-19.00 ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΙ

19.00-21.45 ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ

	Συντονισμός-Σχολιασμός: Χαράλαμπος Κωνσταντίνου, Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Ελένη Σιάνου-Κύργιου, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
19.00-19.25	<i>Τι και ποιος κρύβεται πίσω από την «ενδοσχολική» βία;</i> Γιάννης Πανούσης, Ομότ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
19.25-19.50	<i>Προς μια εθνική στρατηγική για την πρόληψη της σχολικής βίας και του εκφοβισμού</i> Βάσω Αρτινοπούλου, Καθηγήτρια Πάντειου Πανεπιστημίου
19.50-20.15	Συζήτηση
20.15-20.30	Καφές - Μουσικό happening με jazz μουσική (3 rd Floor Quarter)
20.30-20.50	<i>Λόγος περί σχολικής βίας: Πότε είναι μέρος του προβλήματος και πότε η λύση του</i> Στράτος Γεωργούλας, Αναπλ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου
20.50-21.10	<i>Η διαμεσολάβηση σαν διαδικασία διαπραγμάτευσης και αναζήτησης κοινά αποδεκτών λύσεων. Μύθοι και πραγματικότητες σε μια χώρα «δικομανών»</i> Παναγιώτης Δέγλερης, Δρ., Δικηγόρος, Διδάσκων στο ΕΑΠ
21.10-21.30	Συζήτηση

21.30-22.30 Party-electronic music: djs Th. N. Kartsakalis & Alfa Sigma

Οπισθόφυλλο Προγράμματος

ΧΟΡΗΓΟΙ

ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ

Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης

<http://dssd.ecedu.uoi.gr>

τηλ. 2651005738 • e-mail: dssd@ecedu.uoi.gr

Μέλη της Οργανωτικής Επιτροπής

Χαιρετισμοί

Εισαγωγή - Έναρξη της Ημερίδας

Θεόδωρος Θάνος

Επιστ. Υπεύθυνος της Ημερίδας

Επικ. Καθηγητής

Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

κ. Πρότανη

κ. Αντιπρυτάνεις

κ. Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Αγωγής

κα. Πρόεδρε του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών

κ. Πρόεδρε του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης

κα. Επιστημονικά Υπεύθυνη του ΕΠΠΑΙΚ της ΑΣΠΑΙΤΕ

κ. Διευθύντη ΠΕ Ν. Ιωαννίνων

κ. Πρόεδρε του Συλλόγου Εκπαιδευτικών ΠΕ Ιωαννίνων

Κυρίες και κύριοι

Αγαπημένες φοιτήτριες, αγαπημένοι φοιτητές

Σας καλωσορίζω στην Επιστημονική Ημερίδα με θέμα τον Σχολικό Εκφοβισμό και τη Σχολική Διαμεσολάβηση την οποία διοργανώνει το Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης της Εργαστηριακής Αίθουσας Έρευνας των Κοινωνικών Ανισοτήτων και της Βίας στο Σχολείο του Εργαστηρίου Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών σε συνεργασία με την Ανώτατη Σχολή Παιδαγωγικής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης και το Σύλλογο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων.

Η αποψινή εκδήλωση θα μπορούσε κανείς να πει ότι υπαγορεύθηκε από την ανάγκη να μιλήσουν γι αυτό το ευαίσθητο κοινωνικό θέμα επιστήμονες που έχουν ασχοληθεί χρόνια με αυτό, γιατί πλέον ο σχολικός εκφοβισμός ή bullying έχει μπει στην καθημερινή φρασεολογία, χρησιμοποιείται με μεγάλη ευκολία και σε αρκετές περιπτώσεις παραποιείται η έννοια του.

Σκοπός της Ημερίδας είναι αφενός να συμβάλλει στην οριοθέτηση του σχολικού εκφοβισμού και να ενημερώσει για τις δυνατότητες αντιμετώπισής του με έμφαση στη σχολική διαμεσολάβηση και αφετέρου να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις για ένα γόνιμο και δημιουργικό διάλογο σ' ένα αυστηρά επιστημονικό πλαίσιο.

Πράγματι, τα τελευταία χρόνια ο όρος «σχολικός εκφοβισμός» ή ακριβέστερα ο αγγλικό όρος «bullying» χρησιμοποιείται ολοένα και περισσότερο στην καθημερινή συζήτηση, γίνονται ποικίλες εκδηλώσεις από ποικίλους φορείς και οι εκπομπές, η αρθρογραφία και τα διάφορα spots στα ΜΜΕ για το εν λόγω φαινόμενο συνεχώς αυξάνονται. Η κατάσταση αυτή από τη μία μεριά έχει δημιουργήσει μια σειρά από συγχύσεις και ασάφειες και από την άλλη μια γενικευμένη ανησυχία, ιδιαίτερα από την πλευρά των γονέων για τα παιδιά τους, όπως αναλυτικά θα αναπτύξουν στις εισηγήσεις τους ο Καθηγητής Γιάννης Πανούσης και ο Αναπληρωτής Καθηγητής Στράτος Γεωργούλας.

Αν και τα βασικά στοιχεία του σχολικού εκφοβισμού έχουν αναλυθεί εκτενώς, οι δυνατότητες και οι τρόποι αντιμετώπισής του, εξακολουθούν να αποτελούν διακύβευμα. Οι εκπαιδευτικοί εμφανίζουν μια αδυναμία στην αντιμετώπισή του, εξαιτίας αφενός της μη εκπαίδευσής τους σε τέτοια θέματα και αφετέρου της συνθετότητας και της πολυπλοκότητας του φαινομένου. Μπορεί να αντιμετωπιστεί ο σχολικός εκφοβισμός; Ασφαλώς. Πρώτο και βασικό στοιχείο για την αντιμετώπισή του, όπως έχει αναφέρει ο Καθηγητής Γιάννης Πανούσης, είναι το σχολείο να λειτουργήσει με όρους κοινότητας. Δεύτερο και βασικό στοιχείο αποτελεί η εκπαίδευση των εκπαιδευτικών και των μαθητών σε νέες πρακτικές, οι οποίες δεν έχουν τιμωρητικό χαρακτήρα, δηλαδή δεν είναι πρακτικές πόνου, όπως έχει αναφέρει η Καθηγήτρια Βάσω Αρτινοπούλου, αλλά εμπεριέχουν την επανόρθωση, γίνονται στο πλαίσιο της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών και βασίζονται στον σεβασμό, την εμπιστοσύνη και την ισότητα. Μια τέτοια πρακτική, η οποία εφαρμόζεται με πολύ θετικά αποτελέσματα εδώ και τρεις περίπου δεκαετίες στο εξωτερικό και τα τελευταία χρόνια και στην Ελλάδα, είναι η σχολική διαμεσολάβηση. Η πρακτική

αυτή, πέρα από το γεγονός ότι συμβάλλει στην αποτελεσματική αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού, δημιουργεί στα παιδιά την κουλτούρα της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών γενικότερα στη ζωή τους. Κι αυτό είναι πολύ σημαντικό, ιδιαίτερα στη χώρα μας, που είναι μια χώρα «δικομανών», όπως αναφέρει στην εισήγησή του ο Νομικός Παναγιώτης Δέγλερης.

Προς αυτήν την κατεύθυνση αποσκοπεί να συμβάλλει και το Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης που δημιουργήθηκε στο πλαίσιο της Εργαστηριακής Αίθουσας Έρευνας των Κοινωνικών Ανισοτήτων και της Βίας στο Σχολείο του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Στους στόχους του Δικτύου, είναι η ενημέρωση, η εκπαίδευση και η εφαρμογή της διαμεσολάβησης στα σχολεία, η συμβουλευτική του παρέμβαση, όπου και όποτε του ζητηθεί και η καταγραφή και η συνεργασία με τα σχολεία που την εφαρμόζουν. Στο πλαίσιο αυτό, τη φετινή χρονιά εκπαιδεύτηκαν εκπαιδευτικοί από διάφορα δημοτικά σχολεία της πόλης των Ιωαννίνων. Το πρόγραμμα ήδη εφαρμόζεται εδώ και τέσσερα χρόνια στο 5ο Βαλάνειο Δημοτικό Σχολείο Ιωαννίνων και από φέτος στο 10ο Γυμνάσιο Ιωαννίνων, ενώ από την επόμενη χρονιά θα αρχίσει να εφαρμόζεται στο 10ο, 11ο και 20ο Δημοτικό Σχολείο Ιωαννίνων και στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Μαρμάρων Ιωαννίνων. Μάλιστα, στο 1ο Δημοτικό Σχολείο Μαρμάρων Ιωαννίνων, θα επιχειρηθεί το μοντέλο να είναι διαμεσολαβητές όλοι οι μαθητές του σχολείου. Ακόμη, στις αρχές της διαμεσολάβησης εκπαιδεύονται και τα νήπια του 8ου Παιδικού Σταθμού Σεισμοπλήκτων Ιωαννίνων, με πολύ εντυπωσιακά αποτελέσματα.

Ο σχεδιασμός του λογότυπου του Δικτύου βασίστηκε στις αρχές της σχολικής διαμεσολάβησης. Τα αρχικά του δικτύου σχηματίζουν ένα ισοσκελές τρίγωνο που παραπέμπει στο τραπέζι του διαλόγου και εξασφαλίζει την ισότητα μεταξύ των εμπλεκόμενων πλευρών, ενώ τα διαφορετικά χρώματα στα παιδιά/κύκλους αναδεικνύουν το σεβασμό στη διαφορετικότητα και την διαφορετική άποψη.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά του Εισηγητές, που βρίσκονται αφιλοκερδώς σήμερα εδώ και μας τιμούν ιδιαίτερα με την παρουσία τους, τον ΔΑΣΚΑΛΟ και Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Γιάννη Πανούση, ο οποίος πάντα βοηθάει και στηρίζει τους νέους επιστήμονες και εμένα προσωπικά με έχει στηρίξει ιδιαίτερα, την Καθηγήτρια και Πρόεδρο του Τμήματος Κοινωνιολογίας του Πάντειου Πανεπιστημίου κα. Βάσω Αρτινοπούλου, πρώην Αντιπρύτανη του Παντείου Πανεπιστημίου, η οποία πάντα στηρίζει τις εκδηλώσεις για τη σχολική βία και τη σχολική διαμεσολάβηση και, στο πλαίσιο αυτό, έχει έρθει στην πόλη μας σε όλες τις

επιστημονικές εκδηλώσεις, τον Αναπληρωτή Καθηγητή του Πανεπιστημίου Αιγαίου κ. Στράτο Γεωργούλα και τον Νομικό, Διδάσκοντα στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, κ. Παναγιώτη Δέγλερη, αλλά και τους συντονιστές των συνεδριών Καθηγητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων κ Χαράλαμπο Κωνσταντίνου και κα Ελένη Σιάνου-Κύργιου και το συντονιστή των βιωματικών εργαστηρίων Επίκ. Καθηγητή κ. Χαρίλαο Ζάραγκα.

Ακόμη, θα ήθελα να ευχαριστήσω το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων για τη δωρεάν παραχώρηση του Συνεδριακού Κέντρου «Κάρολος Παπούλιας και το Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών και, ιδιαίτερα, την Πρόεδρο Αναπλ. Καθηγήτρια κα. Μαρία Σακελλαρίου για την ενθάρρυνση και τη στήριξη.

Ευχαριστώ τον Γλύπτη Μίλτο Παπαστεργίου, ο οποίος φιλοτέχνησε το πολύ όμορφο και πολυσήμαντο σχέδιο της αφίσας, ειδικά για την Ημερίδα.

Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τους χορηγούς της Ημερίδας: τις εκδόσεις Gutenberg, τα βιβλιοπωλεία Πρόκος, τα καφέ Bruno επί των οδών 28ης Οκτωβρίου και Δωδώνης, την αεροπορική εταιρεία Aegean Airlines, το τυροκομείο Ιδρύματος Βαρώνου Μιχαήλ Τοσίτσα, τα νερά Κορφή, τα αναψυκτικά Green Cola και τους χορηγούς επικοινωνίας EPT Ιωαννίνων και το τηλεοπτικό κανάλι ITV.

Ευχαριστώ τους Πέτρο Χριστακόπουλο και Χρήστο Χρήστου από το Θέατρο Έκφραση, οι οποίοι ανέλαβαν το Διαδραστικό Θέατρο της εκδήλωσης. Θέλω να τους ευχαριστήσω ιδιαίτερα, όχι μόνο για το όλο concept, αλλά, κυρίως, για το πλαίσιο μέσα στο οποίο το ανέλαβαν. Για τρεις εβδομάδες ήταν συνεχώς παρόντες στο πανεπιστήμιο, στο 5ο Βαλάνειο Δημοτικό Σχολείο αλλά και στο 1ο Δημοτικό σχολείο Μαρμάρων για την προετοιμασία, παρόλο που το ίδιο χρονικό διάστημα προετοιμάζονταν πυρετωδώς για το ανέβασμα της παράστασης «Ματωμένος γάμος». Ευχαριστώ τη Μουσική Μπάντα 3rd Floor Quarter που θα παίζει κατά τη διάρκεια του διαλείμματος και ιδιαίτερα τον Νίκο Κυπριώτη και τον Alfa Sigma που θα παίζει μουσική με το πέρας της Ημερίδας.

Ευχαριστώ τις φοιτήτριες και τους φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών και τους μαθητές, τις μαθήτριες και τους δασκάλους τους του 5ου Βαλάνειου Δημοτικού Σχολείου Ιωαννίνων και του 1ου Δημοτικού Σχολείου Μαρμάρων που συμμετείχαν στο Διαδραστικό Θέατρο.

Ακόμη, ευχαριστώ όλους εσάς που απόψε μας τιμάτε με την παρουσία σας.

Ένα μεγάλο ευχαριστώ από τα βάθη της καρδιάς μου για τη συμβολή τους στην αποψινή οργάνωση απευθύνω στην ψυχή της αποψινής εκδήλωσης, στα μέλη της

Οργανωτικής Επιτροπής, που εργάστηκαν ακούραστα, την υπεύθυνη του Συνεδριακού Κέντρου Ζέτα Ασίκογλου, τον Δημήτρη Ξανθόπουλο και τη γραμματεία του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών.

Επιτρέψτε μου, όμως, ιδιαίτερα, να ευχαριστήσω την Ανδρομάχη Μπούνα, την Παρασκευή Σταθά, την Ελευθερία Γιούργα, τον Ευθύμιο Τόλιο και τον Αντώνη Τσατσάκη.

Σας ευχαριστώ θερμά!

Χαιρετισμός του Πρύτανη Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

**Καθηγητής Γεώργιος Καφάλης
Πρύτανης
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων**

Καλησπέρα σε όλους.

Πρέπει να ομολογήσω ότι δεν έχω δει άλλη φορά το Συνεδριακό μας Κέντρο τόσο πληρέστατο, και αυτό αποτελεί εξαιρετική χαρά.

κ. Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Αγωγής,

κ. Πρόεδρε του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης,

κα. Πρόεδρε του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών,

κα. Επιστημονική Υπεύθυνη της ΑΣΠΑΙΤΕ,

κ. Διευθνή της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης,

Αγαπητέ Πρόεδρε του Συλλόγου Νηπιαγωγών και Δασκάλων Ν. Ιωαννίνων,

Αγαπητοί και εκλεκτοί εισηγητές,

Αγαπητοί συνάδελφοι,

Κυρίες και κύριοι,

Αγαπητοί φοιτητές,

Σας καλωσορίζω στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων και συγχαίρω τους διοργανωτές της απογινής εκδήλωσης με θέμα «Σχολικός εκφοβισμός- Σχολική Διαμεσολάβηση» όπου ο πρώτος θεματικός άξονας βρίσκεται σε συνάφεια με τον δεύτερο, καθώς η σχολική διαμεσολάβηση εμφανίζεται ως μία σημαντική διαδικασία αντιμετώπισης προβλημάτων που προκαλεί ο σχολικός εκφοβισμός. Η ιστορική αναδρομή δείχνει ότι

το παιδί είναι ένας εύκολος στόχος των ισχυρών, είτε αυτοί είναι ενήλικες είτε ακόμα και ανήλικοι. Γνωρίζουμε, επίσης, από σχετικές έρευνες ότι φαινόμενα βίας και εκφοβισμού σε βάρος των παιδιών έχουν ανοδικές τάσεις σε παγκόσμιο επίπεδο, ενώ διαπερνούν και τέμνουν συνολικά την κοινωνική διαστρωμάτωση χωρίς πολιτισμικές, οικονομικές και κοινωνικές διακρίσεις. Η αρνητική αυτή εξέλιξη έχει αιφνιδιάσει και έχει φέρει σε αμηχανία τις ηγεσίες των εκπαιδευτικών συστημάτων, οι οποίες προσπαθούν, συνήθως, εσπευσμένα με μέτρα καταστολής και, δυστυχώς, στη συνέχεια, πρόληψης να αντιμετωπίσουν τα συνεχώς αυξανόμενα κρούσματα βίας. Αν μάλιστα παρατηρήσει κανείς τις εξελίξεις που είχαμε στον ελλαδικό χώρο κατά τα τελευταία χρόνια, διαπιστώνει με ευκολία τη διεύρυνση κρουσμάτων βίας τόσο σε σχολικό όσο και ευρύτερα σε κοινωνικό επίπεδο. Από τα παραπάνω συμπεραίνει κανείς ότι επιβάλλεται πλέον η άμεση λήψη μέτρων, πρωτίστως εκπαιδευτικών, μέσα από επιμορφωτικά προγράμματα και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις που θα οδηγήσουν στον περιορισμό, αν όχι στην εξάλειψη, των φαινομένων αυτών, τα οποία, χωρίς αμφιβολία, πλήττουν και παρεμποδίζουν την εκπαιδευτική διαδικασία. Κυρίως, όμως, λειτουργούν σε βάρος του παιδαγωγικού περιβάλλοντος και των στόχων του σχολείου, παρεμποδίζοντας την ομαλή συμμετοχή του μαθητή στα σχολικά δρώμενα και κατ' επέκταση τη φυσιολογική ανάπτυξη της συμπεριφοράς και γενικότερα της προσωπικότητάς του. Οι αρχές στις οποίες βασίζεται η σχολική διαμεσολάβηση, που έχουν να κάνουν με τον αλληλοσεβασμό, την ισότιμη αντιμετώπιση και την εμπιστοσύνη, συμβάλλουν χωρίς αμφιβολία στην αντιμετώπιση των φαινομένων βίας στο σχολικό περιβάλλον και στην ομαλή επανένταξη των μαθητών σε αυτό.

Συγχαίρω και πάλι όλους τους διοργανωτές της εκδήλωσης και ιδιαίτερα τον αεικίνητο Επίκ. Καθηγητή του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών κ. Θεόδωρο Θάνο για την σημαντικότερη αυτή πρωτοβουλία. Ευχαριστώ θερμά για τη συμμετοχή τους τούς εκλεκτούς αγαπητούς συναδέλφους ειδικούς εισηγητές και ιδιαίτερα τον πασίγνωστο Καθηγητή κ. Γιάννη Πανούση καθώς και τους αγαπητούς και εκλεκτούς συναδέλφους και φίλους συντονιστές της εκδήλωσης, τον κ. Κωνσταντίνου και την κα. Σιάνου, όπως και όλους εσάς που προσήλθατε να παρακολουθήσετε την εκδήλωση, κάνοντας ιδιαίτερη μνεία, τιμή και αναφορά στους φοιτητές του Πανεπιστημίου μας.

Σας ευχαριστώ πολύ!

Χαιρετισμός του Κοσμήτορα της Σχολής Επιστημών Αγωγής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

**Καθηγητής Αναστάσιος Μικρόπουλος
Κοσμήτορας
Σχολής Επιστημών Αγωγής
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων**

κ. Πρύτανη,
Μέλη του Συμβουλίου του Πανεπιστημίου μας,
κα. Πρόεδρε του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών,
κ. Πρόεδρε του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης,
κα. Επιστημονική Υπεύθυνη της ΑΣΠΑΙΤΕ,
Στελέχη της Εκπαίδευσης,
Αξιότιμοι προσκεκλημένοι ομιλητές
Αγαπητοί συνάδελφοι,
Κυρίες και κύριοι,
Φοιτητές και φοιτήτριες,

Χαίρομαι ιδιαίτερα για τη μεγάλη συμμετοχή και, ιδίως, φοιτητών στην Ημερίδα, με αυτό το θέμα που είναι τόσο σημαντικό και επίκαιρο. Συγχαίρω τους οργανωτές και, ιδίως, τον κ. Θάνο για όλες τις προσπάθειές του. Αντί άλλου χαιρετισμού, επιτρέψτε μου να σας δείξω ένα βίντεο για να δείτε και την προσέγγισή μας και τη συμβολή των τεχνολογιών στη διαμεσολάβηση. Είναι έργο μιας μεταπτυχιακής μας φοιτήτριας, η οποία προγραμμάτισε αυτό το μικρό παιχνιδάκι, όπου έχει μεταφέρει τον πραγματικό κόσμο στον εικονικό όπου, οι μαθητές, οι

παίκτες, επιλέγουν τον παίκτη αν θα είναι θύμα ή θύτης, τι ρόλο θα πάρει δηλαδή, και μπορούν να επιλέξουν, από μια σειρά διαλόγων, οι οποίοι βαθμολογούνται κατάλληλα και δείχνουν συμπεριφορά και κάνουν προτάσεις στο τέλος στο παιδί-παίκτη.

Σας ευχαριστώ πολύ. Συγχαρητήρια, ελπίζω όλοι να κερδίσουμε από τη σημερινή Ημερίδα.

Χαιρετισμός της Προέδρου του Παιδαγωγικού Τμ. Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

**Καθηγήτρια Μαρία Σακελλαρίου
Πρόεδρος
Παιδαγωγικού Τμ. Νηπιαγωγών
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων**

Καλησπέρα και από εμένα,
κ. Πρύτανη,
κ. Κοσμήτορα,
κ. Πρόεδρε του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης,
κυρίες και κύριοι προσκεκλημένοι ομιλητές,
κυρίες και κύριοι συνάδελφοι,
αγαπητοί μας προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές,
κυρίες και κύριοι,

Χαιρετίζω την έναρξη των εργασιών της Επιστημονικής Ημερίδας με θέμα «Σχολικός Εκφοβισμός - Σχολική Διαμεσολάβηση», που διοργανώνει το Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, το οποίο οργάνωσε και επίσημα, πλέον, ο Επικ. Καθηγητής κ. Θεόδωρος Θάνος με την επιστημονική του ομάδα.

Ο Σχολικός Εκφοβισμός και οι δυνατότητες αντιμετώπισής του βρίσκονται στο επίκεντρο του κοινωνικού ενδιαφέροντος τα τελευταία χρόνια. Σήμερα, διαφορετικοί επιστημονικοί χώροι και πεδία έχουν αναγνωρίσει, αναδείξει και μελετήσει το

πρόβλημα του σχολικού εκφοβισμού και της βίας, στις πολλαπλές μορφές και διαστάσεις του.

Οι εκπαιδευτικοί του σύγχρονου σχολείου, θα πρέπει να έχουν τις απαραίτητες γνώσεις και να είναι ικανοί να οργανώσουν, να αναπτύξουν και να συντονίσουν ένα σύνολο κοινωνικο-παιδαγωγικών δράσεων για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του φαινομένου της σχολικής βίας και του εκφοβισμού και ενός αριθμού παράγωγων ζητημάτων, σε επίπεδο ατομικό, τάξης, σχολικής μονάδας, οικογένειας και τοπικής κοινότητας.

Η παρούσα κοινωνική συγκυρία της κρίσης, θέτει επιτακτικά το ζήτημα της κοινωνικής αποστολής και της αποτελεσματικότητας της εκπαίδευσης, στην κοινωνία της παγκοσμιοποίησης και του κοσμοπολιτισμού. Στο πλαίσιο αυτό, τίθεται επιτακτικά το ερώτημα για το είδος του πολίτη που θέλουμε να εκπαιδεύσουμε, για το είδος της κοινωνίας που θέλουμε να δημιουργήσουμε. Η συστηματική πρόληψη και η κατάλληλη αντιμετώπιση, κάθε μορφής εκφοβισμού και βίας στο σχολείο είναι πολύ σημαντικές.

Η σημερινή Επιστημονική Ημερίδα με θέμα «Σχολικός Εκφοβισμός - Σχολική Διαμεσολάβηση» υπηρετεί τον στόχο αυτό. Και έχει μια ξεχωριστή σημασία, τόσο για το Τμήμα μας, όσο και για το Πανεπιστήμιό μας, διότι αναμένεται μέσα από τις εισηγήσεις των διακεκριμένων επιστημόνων, να αναδειχθούν θέματα που αφορούν στην αποσαφήνιση του όρου της «ενδοσχολικής βίας», την ήπια διαχείριση των κρίσεων σε ένα σχολείο, τις ποικίλες σχέσεις μεταξύ κοινωνίας και εκπαίδευσης, που αναδεικνύουν το ρόλο του σχολείου στην κοινωνική πραγματικότητα, ως κατ' εξοχήν πολιτικό και ηθικό ζήτημα, αφού ο τρόπος που εκπαιδεύουμε τους μελλοντικούς πολίτες, ουσιαστικά παραπέμπει στο είδος της δημοκρατίας που θέλουμε.

Θα ήθελα λοιπόν, και από το βήμα αυτό, να συγχαρώ τον αγαπητό συνάδελφο Επίκ. Καθηγητή κ. Θεόδωρο Θάνο, για την πρωτοβουλία της διοργάνωσης αυτής της Επιστημονικής Ημερίδας, να ευχαριστήσω όλους όσοι συνέβαλαν με κάθε τρόπο στην πραγματοποίησή της, συναδέλφους καθηγητές, αλλά και προπτυχιακούς και μεταπτυχιακούς φοιτητές και να ευχηθώ καλή επιτυχία.

Χαιρετισμός της Επιστημονικά Υπεύθυνης του ΕΠΠΑΙΚ της Ανώτατης Σχ. Παιδαγωγικής & Τεχνολογικής Εκπαίδευσης

**Αναπλ. Καθηγήτρια Αικατερίνη Κασιμάτη
Επιστημονικά Υπεύθυνη
του Επιμορφωτικού Προγράμματος
Παιδαγωγικής Κατάρτισης (Ε.Π.ΠΑΙ.Κ)
της Ανώτατης Σχολής Παιδαγωγικής και
Τεχνολογικής Εκπαίδευσης (Α.Σ.ΠΑΙ.Τ.Ε.)**

Αξιότιμε Πρύτανη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων,
Αξιότιμε Κοσμήτορα,
Αξιότιμοι Πρόεδροι των Τμημάτων Παιδαγωγικού Δημοτικής Εκπαίδευσης και
Νηπιαγωγών,
Αξιότιμοι Ομιλητές,
Αξιότιμοι Κυρίες και Κύριοι σύνεδροι,
Αγαπητοί μας φοιτητές και φοιτήτριες,

Με μεγάλη χαρά, τιμή και ικανοποίηση χαιρετίζω την έναρξη της Επιστημονικής Ημερίδας με θέμα «Σχολικός εκφοβισμός - Σχολική Διαμεσολάβηση», που διοργανώνει το Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σε συνεργασία με την ΑΣΠΑΙΤΕ Ιωαννίνων και το Σύλλογο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων.

Η σχολική βία και ο σχολικός εκφοβισμός, βρίσκονται, σήμερα, στο επίκεντρο του επιστημονικού και κοινωνικού ενδιαφέροντος, όπως φαίνεται τόσο από τις επιστημονικές μελέτες και έρευνες και τα επιστημονικά συνέδρια με θέμα τη σχολική βία και τον εκφοβισμό, όσο και από τις συζητήσεις στα μέσα επικοινωνίας και κοινωνικής δικτύωσης. Τα διαθέσιμα ερευνητικά στοιχεία στην Ελλάδα,

αναδεικνύουν τη διαρκώς αυξανόμενη ανασφάλεια των μαθητών και μαθητριών απέναντι στους συνομηλίκους τους σε σχέση με το παρελθόν και την αύξηση των επιθετικών συμπεριφορών μεταξύ τους. Ωστόσο, οι μαθητές και μαθήτριες δεν απειλούνται μόνο από τη βία που προέρχεται από τους συνομηλίκους τους, αλλά και από την αδυναμία των ενηλίκων να τους παρέχουν την απολύτως αναγκαία υποστήριξη.

Δεν χωρά αμφιβολία ότι το φαινόμενο της ενδοσχολικής βίας και του εκφοβισμού, είναι σύνθετο, πολυπαραγοντικό και πολυεπίπεδο και η επίλυσή του αποτελεί ένα δύσκολο εγχείρημα. Τα τελευταία χρόνια, οι επιστήμονες και οι θεσμικοί φορείς προτείνουν ότι η σχολική διαμεσολάβηση, μια πρακτική επίλυσης των σχολικών συγκρούσεων, που εφαρμόζεται με το διάλογο, την ενσυναίσθηση και την ενεργητική ακρόαση είναι ο αποτελεσματικότερος τρόπος αντιμετώπισης της παραβατικής συμπεριφοράς και των συγκρούσεων στο σχολείο και μία εναλλακτική πρακτική που μπορεί να μειώσει θεαματικά την επιθετική συμπεριφορά στο σχολείο. Η επιστημονική αυτή ημερίδα, επομένως, έρχεται να συμβάλλει στο δημόσιο διάλογο για τον σχολικό εκφοβισμό και τη σχολική διαμεσολάβηση, την καταγραφή απόψεων, προβληματισμού και προτάσεων εκλεκτών ειδικών επιστημόνων και εκπροσώπων φορέων, που έχουν ασχοληθεί με το θέμα της βίας μεταξύ ανηλίκων και στην προβολή και τη διάχυση βέλτιστων πρακτικών.

Στο πλαίσιο αυτό, είναι ιδιαίτερα σημαντική η συνεργασία της ΑΣΠΑΙΤΕ , του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και του Συλλόγου Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ιωαννίνων, θεσμών που μπορούν να επηρεάσουν τη διαμόρφωση αντιλήψεων, την υποστήριξη των κατάλληλων κοινωνικών παρεμβάσεων. Συγχαίρω θερμά τον Διευθυντή της ΑΣΠΑΙΤΕ Ιωαννίνων και Επίκ. Καθηγητή κ. Θάνο Θεόδωρο, για την επιλογή της θεματικής της Επιστημονικής Ημερίδας και τις προσπάθειες που καταβάλει αφενός να αναδειχθεί και να προβληθεί το εκπαιδευτικό έργο της ΑΣΠΑΙΤΕ και τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα των φοιτητών μας, τα οποία πιστοποιούν την υψηλής ποιότητας παιδαγωγικής κατάρτισης που τους παρέχεται, πλήρως αναγνωρισμένη με τα ευρωπαϊκά στάνταρ στο πεδίο της εκπαίδευσης των εκπαιδευτικών και αφετέρου για την ενίσχυση των συνεργασιών της ΑΣΠΑΙΤΕ με τα άλλα πανεπιστημιακά ιδρύματα και φορείς.

Εύχομαι ολόψυχα καλή επιτυχία στις εργασίες της Ημερίδας.

Χαιρετισμός του Διευθυντή Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Νομού Ιωαννίνων

**Γρηγόρης Τζίμας
Διευθυντής
Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης
Νομού Ιωαννίνων**

Καλησπέρα και από εμένα,
Αξιότιμε Πρύτανη του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων,
Αξιόλογοι καθηγητές και δάσκαλοι του Πανεπιστημίου μας,
Αξιότιμοι κύριοι εισηγητές που θα έχουμε την τιμή να σας απολαύσουμε σε
λίγο,

Θα ευχαριστήσω όλους τους διοργανωτές για την πρόσκληση και θα συγχαρώ τόσο τον κ. Θάνο όσο και τον Σύλλογο Δασκάλων και Νηπιαγωγών Ν. Ιωαννίνων που είναι συνδιοργανωτής αυτής της εκδήλωσης. Ο μεγάλος μας φιλόσοφος Σωκράτης είχε πει «ουδείς εκών κακός». Εάν ανατρέξουμε λοιπόν στην ιστορία του σχολείου θα δούμε ότι, από αρχαιοτάτων χρόνων, αναφέρονται προβλήματα μη επιθυμητής συμπεριφοράς από κάποιους μαθητές. Το φαινόμενο αυτό συνεχίζεται στο πέρασμα των χρόνων και θα λέγαμε ότι σήμερα συνιστά ένα έντονο πρόβλημα τόσο στο χώρο του σχολείου, όσο και στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Το σχολείο, λοιπόν, ως παιδαγωγικός οργανισμός αλλά και συγχρόνως ως ένα ανοιχτό σύστημα υποσυστημάτων, έχει διάφορους και πολλούς παράγοντες όπως

ανθρώπους, μαθητές, γονείς, συναδέλφους εκπαιδευτικούς, εξωτερικό περιβάλλον, εσωτερικό περιβάλλον και η ύπαρξη αυτών των πολλών υποσυστημάτων προκαλεί και τη συνθετότητα της σχολικής μονάδος, η οποία συνθετότητα δεν επιτρέπει στη σχολική μονάδα να λειτουργεί ως μια σταθερή κατάσταση ισορροπίας. Το σχολείο, λοιπόν, από τη μεριά τη δικιά μας, το οποίο στηρίζουμε και υποστηρίζουμε καθημερινά, αλλά από την άλλη η οικογένεια, ο θεσμός που θα πρέπει να βρίσκεται κοντά στο σχολείο, δίνουν τη δυνατότητα της κοινωνικοποίησης του μαθητή, του παιδιού. Το σχολείο, λοιπόν, έχει την δυνατότητα ως σύστημα και τις προϋποθέσεις όχι μόνο να παράγει και να συντηρεί τη βία, αλλά και τις δυνατότητες να συμμετάσχει στην πρόληψη της βίας, και αυτό είναι το ζητούμενο.

Είμαι απόλυτα βέβαιος, αφού ευχαριστήσω τους συναδέλφους εκπαιδευτικούς και τους μαθητές της διεύθυνσης στην οποία ανήκουν, γι αυτά τα οποία παράγουν με τον κ. Θάνο, είμαι σίγουρος και βέβαιος ότι ο σκοπός της σημερινής Ημερίδας, μέσα από το επιστημονικό πλαίσιο του διαλόγου, θα συμβάλλει τουλάχιστον στην οριοθέτηση και τη διαχείριση του σχολικού εκφοβισμού και θα δώσει απαντήσεις στις δυνατότητες αντιμετώπισης του φαινομένου.

Εύχομαι, λοιπόν, κ. Θάνο, επιτυχία στις εργασίες της Ημερίδας θεωρώντας ότι τα συμπεράσματά της θα είναι χρηστικά για όλους μας.

Σας ευχαριστώ πολύ και εύχομαι τα καλύτερα!

Εισηγήσεις

Συνεδρία Α΄

Συντονιστές - Σχολιαστές:

Χαράλαμπος Κωνσταντίνου, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Σιάνου-Κύργιου Ελένη, Καθηγήτρια Τμ. Φ.Π.Ψ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Εισηγητές:

Γιάννης Πανούσης, Ομ. Καθηγητής Εθνικού Καποδιστριακού Παν/μίου Αθηνών

Βάσω Αρτινοπούλου, Καθηγήτρια, Πρόεδρος Τμ. Κοινωνιολογίας Πάντειου Παν/μίου, Πρόεδρος της Κεντρικής Επιστημονικής Επιτροπής για την Πρόληψη και την Αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού, Υπουργείου Παιδείας

Εισαγωγή Συντονιστών-Σχολιαστών

**Καθηγητής Χαράλαμπος Κωνσταντίνου,
Παιδαγωγικό Τμ. Δημοτικής Εκπαίδευσης
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων**

Να σας καλωσορίσουμε και εμείς με τη σειρά μας όλους σας εγκάρδια. Χαιρετίζουμε ιδιαίτερα την παρουσία των ομιλητών που θα εισηγηθούν θέματα σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό. Ελπίζω, μόνο, ο γιαννιώτικος καιρός να μην τους εκφόβισε σήμερα, αν και εσείς κ. Πανούση και κα. Αρτινοπούλου συχνά μας επισκέπτεστε. Θέλουμε να συγχαρούμε τους διοργανωτές της σημερινής Ημερίδας και ιδιαίτερα τον κ. Θάνο, που είχε την κύρια ευθύνη διοργάνωσής της και να δώσω το λόγο για μία εισαγωγή στην κα. Σιάνου.

**Καθηγήτρια Ελένη Σιάνου-Κόργιου,
Τμ. Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής & Ψυχολογίας
Πανεπιστημίου Ιωαννίνων**

Για ελάχιστα, λοιπόν, δευτερόλεπτα, θα ήθελα καταρχήν να συγχαρώ τον κ. Θάνο, που είχε την ιδέα και ανέλαβε το βάρος να διοργανώσει αυτή την Ημερίδα, μια Ημερίδα που κατά τη γνώμη μου έχει τεράστιο ενδιαφέρον για δύο κυρίως λόγους. Ο ένας λόγος είναι ότι ο σχολικός εκφοβισμός, που αναφέρεται στη χρήση βίας μεταξύ

μαθητών στο σχολείο, τα τελευταία χρόνια εντείνεται κάτω από την επίδραση των κοινωνικών αλλαγών, που δύσκολα αφομοιώνονται και της κρίσης που μαστίζει την ελληνική κοινωνία, μαζί με την όξυνση των κοινωνικών ανισοτήτων. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι το φαινόμενο αυτό προσελκύει το ενδιαφέρον πάρα πολλών επιστημόνων τα τελευταία χρόνια, οι οποίοι, όμως, επιστήμονες είναι κατά κύριο λόγο ψυχολόγοι. Ο σχολικός εκφοβισμός, όμως, είναι ένα πολυσύνθετο φαινόμενο, που δεν έχει μόνο ψυχολογικές αλλά έχει και κοινωνικές και νομικές διαστάσεις. Και από αυτήν την άποψη, λοιπόν, έχει τεράστιο ενδιαφέρον να ακούσουμε και την άλλη πλευρά, μία προσέγγιση δηλαδή κοινωνιολογική ή και μία νομική, που συνδέεται με το δίκαιο των ανηλίκων και που, σύμφωνα με τους περισσότερους ομιλητές που θα ακούσουμε στη συνέχεια, εντάσσεται μέσα στο πλαίσιο των φαινομένων της παραβατικότητας των ανηλίκων. Συνιστά μια μορφή αντικοινωνικής συμπεριφοράς, για την οποία ο κ. Πανούσης είχε υποστηρίξει πριν από κάποια χρόνια, μολονότι κάθε πράξη εγκληματική, βίαιη ή επιθετική, έχει και προβάλλει το δικό της συμβολισμό, στις περισσότερες μορφές νεανικής αντικοινωνικής συμπεριφοράς, υποβόσκει η ανάγκη ενηλικίωσης, μέσω της βίας και υποταγής του άλλου, όπως, επίσης, και η ασυνείδητη ίσως υιοθέτηση αντιπαραθετικών ή συγκρουσιακών ή και αρνητικών αξιών από τις κρατούσες. Στη συνέχεια, θα ακούσουμε από τον κ. Πανούση, τις πιο πρόσφατες απόψεις του, με την εισήγηση που ακολουθεί και έχει τον τίτλο ακριβώς *«Τι και ποιος κρύβεται πίσω από την ενδοσχολική βία;»* Σας ακούμε κ. Συνάδελφε.

Τι και ποιος κρύβεται πίσω από την «ενδοσχολική» βία;

**Καθηγητής Γιάννης Πανούσης
Εθνικό Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών**

Να καλησπερίσω και εγώ. Να ευχαριστήσω για την πρόσκληση, τον Θόδωρο τον Θάνο, που τον ξέρω χρόνια, κάνει πρωτότυπες έρευνες.

κ. Πρύτανη,
κκ. Πρόεδροι
κ. Κοσμήτορα
Φίλες και φίλοι,

Μου δίνεται μία ευκαιρία να ξαναέρθω στα Γιάννενα, έρχομαι συχνά, να δω και «παλιοσειρές», τον Γιώργο τον Μαυρογιώργο, τον Θωμά τον Μπάκα, και φυσικά τον Νίκο τον Παυλίδη που ήμασταν συμμαθητές από το Λύκειο.

Το ζήτημα είναι ότι διαφωνώ με όλη αυτήν την ιστορία, και θα προσπαθήσω να σας πείσω, διότι θεωρώ ότι το πανεπιστήμιο είναι ένας τόπος να ονειρεύονται οι νέοι, είναι και ένας τρόπος για να μαθαίνουμε να σκεφτόμαστε. Εγώ δεν πιστεύω στις αιώνιες αλήθειες στην επιστήμη και δεν πιστεύω και στα στερεότυπα, στις εύκολες απαντήσεις: «Η βία φέρνει βία», μία εύκολη απάντηση. Θα προσπαθήσω να πω, διότι είναι ειδικότεροι εμού στη διαμεσολάβηση η κα. Αρτινοπούλου και ο κ. Δέγλερης, ο κ. Γεωργούλας που είναι επαναστάτης λόγω της μικρής ηλικίας του, θα προσπαθήσω

να σας πείσω ότι φοβάμαι ότι έχουμε κατασκευάσει μόνοι μας ένα γνωστικό αντικείμενο και ένα κοινωνικό φαινόμενο.

Θα ξεκινήσω από μία βασική αρχή, που ισχύει σε όλα τα ζητήματα στην Ελλάδα. Μία οριοθέτηση του περιεχομένου των όρων. Χρησιμοποιούμε τους ίδιους όρους, αλλά εννοούμε άλλα πράγματα σε αυτήν την χώρα. Όλοι μιλάμε για «δημοκρατία», αλλά αν ρωτήσεις πέντε ανθρώπους τι εννοούν, λένε άλλα πράγματα. Όλοι μιλάνε για «παιδεία», και αν ρωτήσεις τους ανθρώπους θα σου πούνε άλλα πράγματα, αλλά τον ίδιο όρο χρησιμοποιούνε, «παιδεία», «δημοκρατία». Για να δούμε, λοιπόν, τι είναι αυτό που λέμε «βία». Γιατί, μία είναι η βία, κατά τη γνώμη μου, η εγκληματική βία που προβλέπεται η διαχείρισή της, η τιμωρία της, στον ποινικό κώδικα. Αυτή τη βία συζητάμε; Συζητάμε, δηλαδή, ότι μέσα στο σχολείο υπάρχουν εγκληματίες, οι οποίοι δολοφονούνε, βιάζουνε, κ.λπ.; Και πρέπει να τους αντιμετωπίσουμε σαν τέτοιους; Μιλάμε για την επιθετικότητα; Αν μιλάμε για την επιθετικότητα, είναι άλλο ζήτημα αυτό. Αν μιλάμε για την επιθετικότητα, είτε είναι καλοήθης είτε είναι κακοήθης επιθετικότητα, είναι άλλο ζήτημα, δεν είναι βία. Μιλάμε για μία κρίση ενηλικίωσης, εφηβείας, όπου ο καθένας θέλει να βρει τα όριά του, τις σχέσεις του με τους άλλους; Το κορίτσι γίνεται γυναίκα, το αγόρι γίνεται άνδρας και εκεί συμβαίνουν διάφορα βιολογικο-ψυχολογικά, κοινωνικά και πολιτισμικά, καμιά φορά, πράγματα; Γι αυτό μιλάμε; Χρησιμοποιούμε πάρα πολύ εύκολα όρους. Τι σχέση έχει για παράδειγμα, το περιεχόμενο παραβατικότητας σε σχέση με την εγκληματικότητα, το περιεχόμενο της αντικοινωνικότητας σε σχέση με την α-κοινωνικότητα; Τι είναι όλα αυτά; Τα χρησιμοποιούμε εν γένει και μπερδευόμαστε. Και έχει ενδιαφέρον ότι χρησιμοποιούμε πολύ έντονα το «bullying». Τόσα φαινόμενα έχουμε σε αυτήν τη χώρα και χρησιμοποιούμε ελληνικούς όρους. Το «bullying» έχει μπει στη ζωή μας, σαν να είναι ελληνικός όρος. Μιλάμε για σχολικό εκφοβισμό, επαναλαμβάνω για σχολικό εκφοβισμό, άρα για το σχολείο. Δεν μιλάμε για δράσεις των μαθητών εκτός σχολείου και δεν μιλάμε για ηλικίες εκτός του σχολείου. Εγώ, προσωπικά, πιστεύω πως ούτε η υπόθεση Άλεξ στη Βέροια ούτε η υπόθεση Γιακουμάκη στα Γιάννενα έχουν να κάνουν τίποτα με το σχολικό εκφοβισμό. Είναι πολύ ειδικοί οι όροι διαχείρισης της σχολικής έντασης σε σχέση με μια άλλη, διότι έχω ακούσει ότι ένας 40χρονος που πιέζει, καταπιέζει, εκφοβίζει έναν 35χρονο, ασκεί «bullying». Ξέρετε ο ποινικός κώδικας έχει διάφορες διατάξεις και υπήρχε, και προ του «bullying» ο ποινικός κώδικας, για να δούμε πώς χαρακτηρίζεται

κάποιος ο οποίος εκβιάζει, απειλεί, καταπιέζει τους ανθρώπους. Δεν είναι «bullying» όλα αυτά. Έχουμε βρει τον όρο, τώρα, και τον λέμε.

Πρώτο λοιπόν ζητούμενο, τι ακριβώς εννοούμε με αυτούς τους όρους, που χρησιμοποιούμε συνέχεια: μη αναμενόμενη συμπεριφορά, επαναστατικά κρυπτόμενη συμπεριφορά, αναρχική συμπεριφορά, για το σχολείο, πάντα, μιλώντας. Είναι αυτά βία, όλα; Πρέπει να καταδικάζονται;

Πάμε σ' ένα δεύτερο ζητούμενο, τι είναι αυτό, η πρόληψη; Εγώ δεν έχω καταλάβει, τι εννοούμε όταν λέμε πρόληψη. Είναι πάρα πολύ εύκολο για να δείξεις ότι είσαι προοδευτικός, να πεις *«εγώ είμαι κατά της καταστολής, είμαι υπέρ της πρόληψης»*, μάλιστα. Τι εννοείς; Η πρόληψη δεν είναι ευχή προφανώς. Παίρνει κάποιος το λόγο και λέει *«να είστε όλοι καλά παιδιά»*, και είπε *«έκανα πρόληψη»*. Η πρόληψη είναι χαστούκι; Η πρόληψη είναι κάμερες μέσα στο σχολείο; Η πρόληψη είναι αποβολή; *«Τον απέβαλλα, για να βάλουνε μυαλό οι άλλοι...»*. Αυτό είναι πρόληψη; Άρα, λοιπόν, και σε αυτό το θέμα πρέπει να οριοθετηθούν οι όροι. Δεν υπάρχει πρόληψη, χωρίς περιορισμό δικαιωμάτων. Δεν υπάρχει. Πρόληψη είναι το κόκκινο φανάρι που σου λέει *«κοίτα να δεις, εκεί σταματάς»*. Μπορεί να μη σταματήσεις, αλλά, περνώντας, μπορεί να σκοτώσεις ή να σκοτωθείς. Άρα, σου βάζει έναν περιορισμό. Πρόληψη με την έννοια ότι «εν γένει» μιλάμε; Άρα, μέσα στην πρόληψη υπάρχουν ψήγματα καταστολής, μέσα στην καταστολή υπάρχουν ψήγματα πρόληψης. Όλα αυτά είναι θέματα ισορροπιών και ποσοστώσεων.

Τρίτο ερώτημα, γιατί εγώ θα βάλω το πλαίσιο, οι συνάδελφοι θα τα πουν καλύτερα τα πράγματα. Τι είναι το σχολείο; Είναι κανονιστικός χώρος ή είναι ελεύθερος χώρος; Ακούμε πάρα πολύ συχνά το «δικαίωμα στη διαφορά». Τι πάει να πει «δικαίωμα στη διαφορά» ακριβώς, σε ένα χώρο σαν το σχολείο; Μπορεί, δηλαδή, να έρθει ένας μαθητής και να κάθεται με την πλάτη στο δάσκαλο, γιατί έτσι του αρέσει; Μπορεί να έρθει ένας κατά τις 10:30, γιατί ξυπνάνε αργά στην οικογένεια, άρα έχουν ένα πολιτισμικό κεκτημένο, «έτσι του αρέσει»; Μπορεί να κάνει ό,τι θέλει μέσα στην αίθουσα; Άρα, είναι κανονιστικός χώρος το σχολείο; Βάζει κανόνες και ποιους κανόνες βάζει, και πώς τους βάζει, και ποιος τους βάζει, και πώς συμφωνούνται αυτά όλα; Άρα, κρατείστε και αυτό. Διότι στην Ελλάδα έχουμε έντεκα εκατομμύρια κατοίκους, έχουμε έντεκα εκατομμύρια δικαιώματα στη διαφορά, άρα, δηλαδή, ο καθένας έχει το δικό του δικαίωμα.

Τέταρτον, το σχολείο τι είναι ακριβώς; Είναι αξιακό σύστημα; Είναι μία κοινότητα; Είναι μία όσμωση διαφόρων νέων ανθρώπων, που άλλος έρχεται από το

εξωτερικό, άλλος από την Ελλάδα, άλλος διωγμένος, άλλος πρόσφυγας, άλλος μετανάστης, άλλος από την Κρήτη, άλλος από τα Γιάννενα; Αυτό είναι, και έτσι λειτουργεί; Παράγεται, δηλαδή, αξιοκρατία, άμιλλα κ.λπ., αυτό είναι; Είναι όλοι μαζί; Ή είναι εδώ οι καλοί και εκεί οι κακοί, εδώ οι ήσυχτοι, εκεί οι ανήσυχτοι, εδώ οι Έλληνες, εκεί οι ξένοι;

Και για να τελειώσω με αυτά τα εισαγωγικά. Κοιτάζετε κάτι, το σχολείο όπως και στο Πανεπιστήμιο, ξέρετε πολύ καλά ότι στο εξωτερικό το Πανεπιστήμιο πάει σιγά-σιγά να γίνει online, δηλαδή το 95% των Αμερικάνικων Πανεπιστημίων είναι online. Γιατί να ξυπνάς το πρωί, τώρα, με τις τσίμπλες στα μάτια, να πηγαίνεις στο σχολείο; Θα έχεις τον κωδικό σου, θα σου έχει βιντεοσκοπήσει το μάθημά του ο καθηγητής, θα σου στέλνει την ύλη, θα του απαντάς και πάει λέγοντας. Γιατί να πηγαίνεις στο σχολείο; Πρέπει να βρούμε έναν λόγο για να πηγαίνουμε στο σχολείο, και έναν λόγο να πηγαίνουμε στο Πανεπιστήμιο. Αν δεν λειτουργούν όλα αυτά που σας είπα, η όσμωση, τα αξιακά, κ.λπ., γιατί πας ακριβώς; Πάρκινγκ, είναι; Σε παρκάρουν, ας πούμε, 8:00 με 13:00;

Και το τελευταίο σε σχέση με αυτά, είναι αυτό που, συνήθως, λέμε όταν θέλουμε να φύγουμε όλοι αισιόδοξοι: *«Ναι, ναι, ναι, αλλά αν είχαμε άλλη παιδεία...»*. Εγώ θέλω να είμαι ξεκάθαρος γιατί μιλάω σε εκπαιδευτικούς, σε συναδέλφους. Δεν μπορεί να έχεις άλλη παιδεία σε αυτήν την κοινωνία, δεν μπορεί να έχεις. Η παιδεία είναι απότοκο, είναι παιδάκι, είναι τέκνο της κοινωνίας, δεν είναι η κοινωνία τέκνο της παιδείας. Αυτά μπορούν να γίνουν, αν είχαμε κλειδώσει τη χώρα, φτιάχναμε ένα αξιακό σύστημα, γιατί αυτό εννοούμε παιδεία, έτσι; Αρχές, αξίες και ένα πρότυπο πεπαιδευμένου ανθρώπου. Ένα ιδεώδες, δηλαδή, δημοκρατικό, ανθρωπιστικό, θρησκευτικό, ό,τι θέλετε, και ανοίγουμε και λέμε: *«Κοιτάζτε, να, ο χάρτης, πάνω σε αυτό θα λειτουργήσουμε»*. Αλλά, να πιστεύει κάποιος ότι μπορεί 8:00 με 13:00 να είναι σε ένα χώρο αγγελικά πλασμένο, που όλοι είναι ίσοι, ήσυχτοι, μιλάνε ελεύθερα, κ.λπ. και μετά να βγει στην κοινωνία, που δεν είναι τίποτα από αυτά, ούτε ισότητες, αλλά αδικίες, καταστάσεις έντασης, βίας κ.λπ., και να πιστεύει ότι έτσι θα φτιάξουμε άλλη παιδεία, κάνει λάθος. Άλλη παιδεία, κατά τη γνώμη μου, δεν μας αξίζει, κιόλας, αλλά, εν πάση περιπτώσει, δεν μπορούμε να την κάνουμε έτσι.

Άρα, λοιπόν, βάζοντας αυτό το πλαίσιο, εγώ δεν χρησιμοποιώ τον όρο ενδοσχολική βία, μιλάω για εντάσεις, κ.λπ. μέσα στο σχολείο. Έχουν γίνει πάρα πολλές έρευνες και από πολύ καλύτερους από εμένα επιστήμονες. Έχουν ένα προβληματάκι, όλες οι έρευνες. Ερωτάται ο μαθητής: *«Έχει βία στο σχολείο σου;»*

«Ναι», 80%, «ναι». Ερωτάται: «Έχεις ασκήσει βία;» 20%. Ερωτάται: «Έχεις πέσει θύμα βίας;» 15%. Πώς φύγαμε από το 80%, στο 20%; Τί έγινε ενδιάμεσως; Γιατί χάθηκαν οι αριθμοί; Διότι δεν έχει οριοθετηθεί το αντικείμενο. Δεν ξέρουμε τί λέμε, όταν λέμε βία. Ιδίως τί λέει ο νέος, και εκεί συνέβαλαν οι έρευνες του Θόδωρου Θάνου και άλλων προφανώς. Τί πιστεύει ο νέος, ο μαθητής ότι είναι βία; Τί πιστεύει ο δάσκαλος ενός έτους ότι είναι βία; Τί πιστεύει η δασκάλα υπηρεσίας 15 ετών ότι είναι βία; Τί πιστεύει ο γονιός ότι είναι βία; Τί πιστεύει το Υπουργείο ότι είναι βία; Ε, δεν συμφωνούν όλοι αυτοί. Ο καθένας έχει άλλη αναπαράσταση της βίας, για το τί ακριβώς συζητάμε. Οι πιο πολλοί μαθητές θεωρούν ότι η βία είναι η προσβλητική συμπεριφορά του δασκάλου. Αυτό εισπράττουν ως κακιά μορφή βίας και όχι τα μεταξύ τους παιχνιδάκια, είτε λέγεται καλαμπούρι, είτε λέγεται ερωτικές συγκρούσεις ή αθλητικές συγκρούσεις. Διαβάζω στις έρευνες «αύξηση της λεκτικής βίας στα σχολεία». Δηλαδή, με συγχωρείτε, τώρα, ο Άρειος Πάγος έχει βγάλει απόφαση, ο κ. Δέγλερης τα ξέρει καλύτερα, το ότι ο «μαλάκας» δεν είναι ύβρις, αλλά είναι πολιτιστική έκφραση. Δηλαδή, είναι δυνατόν να θεωρούμε ότι αν ένας μαθητής λέει τον άλλον «μαλάκα», ότι αυτό εγγράφεται ως λεκτική βία, που δείχνει ότι η κοινωνία μας έχει καταστραφεί. Έτσι θα πρέπει να συλληφθούμε όλοι. Η μούντζα είναι έκφραση βίας; Είναι έκφραση κακού πολιτισμού, κατά τη γνώμη μου, αλλά έκφραση βίας; Άρα, κατά τη γνώμη μου, μπορεί να με διαψεύσουν οι συνάδελφοι, τα έχουμε μεπρδέψει όλα, τα έχουμε κάνει ένα κουβάρι. Μπήκαν και στη μέση ψυχολόγοι, μπήκαν και τα ΕΣΠΑ αν σας ενδιαφέρει, μπήκαν διάφορα πράγματα, και προσπαθούμε να πούμε ότι το ελληνικό σχολείο του 2016 έχει ένα πρόβλημα, το «bullying», όλα τα άλλα έρχονται σε δεύτερη, τρίτη μοίρα. Αφήστε που και έτσι να το δεις, η νεανική εγκληματικότητα, των νέων, δηλαδή, είναι το 6% - 7% της γενικής, και οι μετρήσεις για τη βία στα σχολεία είναι 4% του 6%, είναι 0,24%. Δεν υπάρχει, δηλαδή. Κατά τη γνώμη μου, δεν είναι σημαντική. Θυμίζω ότι η γενιά μας έπαιξε πετροπόλεμο, άνοιγε κεφάλια. Δεν έσπρωχνε, άνοιγε κεφάλια. Θυμίζω όταν την Κυριακή, το Σάββατο στο πάρτι ο Γιώργος έκανε «τρίπλα» και χόρευε με αυτή που του είχα πει να μη χορέψει, του σπάγαμε το κεφάλι τη Δευτέρα, τον στριμώχναμε εκεί, στη γωνιά με μπουνιές, όλα αυτά, political correct, είναι εγκληματική βία, είναι η ζούγκλα του μαυροπίνακα; Δεν καταλαβαίνω τίποτα από όλα αυτά. Και παρακαλώ, για να διαψευστώ, δεν θα χαρώ, αλλά θα διαψευστώ, όλα αυτά τα δίκτυα, τα παρατηρητήρια να μου φέρουνε μορφές βίας. Να πουν ότι αυτή τη στιγμή στην Ελλάδα, στα τόσες χιλιάδες σχολεία, έχουμε 45 τραυματισμούς σοβαρούς εννοώ έτσι,

κάτι απόπειρες δολοφονίας, κάτι βιασμούς. Τώρα, μη μου λες ότι ο Νικολάκης έδωσε μια σφαλιάρα στον Γιωργάκη, γιατί δεν ήταν πέναλτι του Ολυμπιακού τώρα, έλεος! Κανείς δεν μου φέρνει πάντως, κανείς δεν μου φέρνει στοιχεία τέτοια. Βία, εγκληματική βία. Δηλαδή, στην αναπαράσταση του μυαλού του δράστη είναι ότι «πάω να κάνω κακό», όχι «πάω να κάνω καλαμπούρι», «πάω να παίξω», «πάω να κάνω τσαμπουκά», δεν ξέρω τι, αλλά «να κάνω κακό». Έχει ενδιαφέρον όταν οι γυναίκες ασκούν βία, οι μαθήτριες ξεμαλλιάζονται, αλλά, τέλος πάντων, το αφήνω αυτό έξω.

Ένα-δύο στοιχεία και θα αφήσω το λόγο για τους άλλους. Γιατί, για τη διαμεσολάβηση κ.λπ., έχουμε εδώ ανθρώπους διεθνούς κύρους, θα τα πούνε. Τί συμβαίνει τώρα. Πράγματι, ο μαθητής πηγαίνοντας στο σχολείο, φεύγει από το σπίτι του, περνάει από το δρόμο, πάει στην πλατεία και πάει σχολείο, και γυρνάει, πάει να πει ότι μεταφέρει διάφορα πράγματα. Μεταφέρει την ενδοοικογενειακή βία, «κρατούμενο», είναι η μόνη βία που θα δεχόμουν ότι έχει σχέση με την ενδοσχολική. Όλα τα άλλα, εγώ προσωπικά, δεν τα δέχομαι. Μεταφέρει λοιπόν αυτό το κλίμα, το πηγαίνει στο σχολείο και το ξαναπαίρνει ξανά πίσω. Το ερώτημα είναι αν το σχολείο παράγει βία, όχι αν υπάρχει μεταφορά βίας. Μεταφορά βίας υπάρχει παντού. Και στη δουλειά σου όταν πηγαίνεις, μεταφέρεις διάφορα πράγματα από το σπίτι σου, από τον κοινωνικό σου χώρο, κ.λπ. Τί είδους βία μπορεί να παράγει το σχολείο; Εκτός, αν φτάσουμε στην ακρότητα ότι η βαθμολόγηση είναι βία. Εντάξει. Άρα, να αλλάξουμε ρόλους, να μας βαθμολογούνε, να μην βαθμολογούμε. Να λέμε ότι όλοι είμαστε ίσοι και όλοι είμαστε καλά παιδιά. Πολύ ευχάριστο, αλλά αυτό δημιουργεί σύγχυση στους νέους, γιατί έχουν ψευδή αυτοεκτίμηση και ψευδή εικόνα. Ας το σκεφτούμε λιγάκι. Πράγματι, η βία είναι μία βία, εν πάση περιπτώσει, που επερωτά. Δηλαδή, θέλεις διαθεσιμότητα ψυχική και χρονική για να τη μελετήσεις, να δεις τι θέλεις να σου πούνε, γιατί κάτι θέλει να σου πει ο νέος με αυτήν την άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς.

Δύο πράγματα για το «bullying». Τί φοβόμαστε στο «bullying». Τί φοβόμαστε; Την ασφάλεια των παιδιών. Μάλιστα. Άρα, δηλαδή, αυτή τη στιγμή υπάρχουν ευπαθείς μαθητές, οι ευπαθείς ομάδες που υφίστανται μία συνεχή, οργανωμένη, με στόχο βία από κάποιους δυνατότερους συμμαθητές, με αποτέλεσμα να μη θέλουν να πάνε σχολείο, κ.λπ. Μπορεί να συμβαίνουν αυτά. Αυτά, δεν καθιστούν κάποια συμπεριφορά φαινόμενο, έχουμε μία τέτοια συμπεριφορά, να τη δούμε. Να δούμε, λοιπόν, το δράστη, διαμεσολάβηση και λοιπά, να δούμε λίγο και το θύμα, και να

δούμε και τους τρίτους που κοιτάνε, και να δούμε και τους γονείς που δεν ξέρουν ακριβώς τι συνέβη στο σχολείο και να δούμε και τους δασκάλους που φοβούνται: «*Λε θα ανακατευθώ πολύ και μου κάμουν και το αυτοκίνητο*». Όμως, το θύμα, τί θα το κάνουμε; Πρέπει να το προστατέψουμε και πρέπει να το ενδυναμώσουμε, γιατί αυτό το παιδί θα πάει φαντάρος, θα πάει να δουλέψει. Δεν μπορεί να βγει στην κοινωνία με το επιχείρημα «είμαι ευάλωτος», δεν μπορεί να βγει. Άρα, έχουμε πολλή δουλειά να κάνουμε και σε αυτόν τον τομέα.

Φοβόμαστε ότι από το «bullying» θα μετατραπεί ο σχολικός χώρος σε εγκληματικό χώρο; Μάλιστα. Ας βάλουμε, λοιπόν, κάτω από την έδρα, όπως γίνεται στο εξωτερικό, ένα κουμπάκι, να πατάμε το κουμπάκι, να έρχεται ο αστυνόμος, να παίρνει το νεαρό που φωνάζει και να τον στέλνει, όπου τον στέλνει, ή να βάλουμε έξω από το σχολείο καρτελάκι, ηλεκτρονικό έλεγχο, κ.λπ. Λέμε «όχι». Καλά κάνουμε και λέμε «όχι», αλλά πώς είναι ακριβώς το δημοκρατικό και ελεύθερο σχολείο; Αυτό προσπαθώ, ακόμα, να το καταλάβω.

Φοβόμαστε το «bullying», γιατί αδυνατούν οι καθηγητές να το ελέγξουν; Στην Ελλάδα είναι άσπρα-μαύρα, ή κατάληψη ή αποβολή, δεν υπάρχει ο τρίτος δρόμος. Τον τρίτο δρόμο θα μας τα πούνε η κα. Αρτινοπούλου και ο κ. Δέγλερης, δεν ξέρω και ο κ. Γεωργούλας. Ο τρίτος δρόμος είναι η διαμεσολάβηση. Να μάθουμε να λύνουμε ειρηνικά και ήπια τις διαφορές μας. Μακάρι να γίνει. Μακάρι να το μάθουνε οι μαθητές, μόνο που την άλλη μέρα θα διαβάσουν εφημερίδες και θα δουν πώς ακριβώς λύνουμε τις διαφορές.

Φοβόμαστε ασυνεννοησία καθηγητών και γονιών; Ε καλά, αυτό είναι γνωστό, δεν υπάρχει μία κοινή αντίληψη και δράση. Καθηγητές, γονείς, μαθητές, συμμαθητές και φίλοι και τοπική κοινωνία πρέπει να βρουν έναν κοινό τόπο.

Αστυνόμηση της τάξης; Δεν πιστεύω να φοβόμαστε ότι θα γίνει κάτι τέτοιο.

Όμως, είναι και κάτι άλλο, το οποίο έχει περάσει λίγο πλάγια, και, νομίζω, παράγει και χειρότερα. Μέσα από αυτόν τον ηθικό πανικό που έχει διαμορφωθεί «bullying», bullying», bullying»... ήρθε και το Υπουργείο και ποινικοποιεί τη μαθητική ζωή. «Πολύ ωραία!» Με το 4322/15 εμμέσως πάει να μας εισάγει την ποινικοποίηση της μαθητικής ζωής. Αν κάποιος βγάζει ένα μαχαίρι και απειλεί κάποιον είναι αστυνομικό πρόβλημα δεν είναι εκπαιδευτικό πρόβλημα. Άρα, ποινικοποίηση αυτών των εντάσεων και των διαφορών μέσα στο σχολείο; Και, μάλιστα, τώρα μερικοί λένε ότι και περισσότερο ποινικοποίηση. δηλαδή, να πάρουμε το 15χρονο παιδί, να το βάλουμε βαθιά μέσα στο ποινικο-σωφρονιστικό σύστημα,

γιατί έτσι τα σχολεία μας θα λειτουργούν καλύτερα. Άρα, λοιπόν, φοβάμαι ότι έχουμε μπερδευτεί άσχημα.

Θέλω να ελπίσω ότι όλο αυτό που γίνεται από τη μεριά της επιστήμης για τη διαμεσολάβηση κ.λπ., θα βοηθήσει να έχουμε μία πρόληψη, ένα φαινόμενο που μπορεί να έρθει να το χειριζόμαστε, αλλά άλλο αυτό και άλλο να υποκύνουμε σε ξενόφερτα μοντέλα, politically correct συμπεριφορών, κοινωνικού αποκλεισμού. Του λες του άλλου «δεν ξέρεις μπάλα και δε θα παίζεις στην ομάδα μου» και σου λέει «μου κάνεις κοινωνικό αποκλεισμό και "bullying"». Ε, τί να κάνουμε τώρα, δηλαδή; Αφού δεν ξέρει. Όπως είπε και ο μέγας Αυλωνίτης, μη λες «τον κοντό, κοντό», ε τι να κάνουμε, τώρα πείτε μου; Υπάρχει ο ψηλός, ο όμορφος, ο χονδρός, όλα αυτά, τώρα, έλεος μεταξύ των μαθητών, τώρα να αποτελούν μορφές στιγματισμού, λέει. Πόσοι οι χονδροί γίνονται Πρόεδροι της Δημοκρατίας, πόσοι κοντοί γίνονται Πρωθυπουργοί; Κουβαλάγανε όλοι αυτοί κάποια τραυματική εμπειρία από bullying ;

Εν πάση περιπτώσει, τελειώνω λέγοντας ότι δεν πρέπει να υπερβάλουμε σε αυτήν την χώρα. Πρέπει να μετράμε σωστά τα πράγματα και νομίζω ότι οι συνάδελφοι, ερευνητές και καθηγητές, τα μετράνε καλύτερα από εμένα και θα μας δώσουν μία αισιόδοξη νότα.

Ευχαριστώ πολύ!

Προς μια εθνική στρατηγική για την πρόληψη της σχολικής βίας και του εκφοβισμού

Καθηγήτρια Βάσω Αρτινοπούλου
Πρόεδρος Τμ. Κοινωνιολογίας
Παντείου Πανεπιστημίου
Πρόεδρος της Κεντρικής Επιστημονικής
Επιτροπής για την Πρόληψη και την
Αντιμετώπιση του Σχολικού Εκφοβισμού,
Υπουργείου Παιδείας

Καλησπέρα σας,

Στις προσφωνήσεις παραπέμπω στον χαιρετισμό του κ. Θάνου.

Είναι ιδιαίτερη χαρά και τιμή που βρίσκομαι σήμερα κοντά σας, για μια ακόμα φορά, γιατί αισθάνομαι ότι το Πανεπιστήμιο, το Παιδαγωγικό Τμήμα και οι μετέχοντες εδώ στην αποψινή εκδήλωση στην πόλη των Ιωαννίνων, είναι αρκετά εξοικειωμένοι με αυτά τα θέματα. Γιατί, αν και τελευταία φορά ήταν πριν περίπου δύομιση χρόνια που είχα έρθει και είχαμε μιλήσει γι' αυτά, ωστόσο υπάρχει ένα έντονο και ζωντανό στοιχείο, μια ψυχή για όλο αυτό το πρόβλημα, που είναι ο αγαπητός συνάδελφος ο Θεόδωρος ο Θάνος και τον οποίο ευχαριστώ προσωπικά για την πρόσκλησή του και για τη δουλειά που κάνει εδώ και με το Δίκτυο των Σχολείων και γενικά στην τοπική κοινωνία για να προωθήσει τον θεσμό της διαμεσολάβησης.

Με τον αγαπητό φίλο, τον κ. Πανούση έχουμε μία μακρόχρονη ιστορία σε δημόσιες εκδηλώσεις, συνήθως είναι ο κ. Πανούσης που μιλάει πρώτος, έπομαι εγώ. Προσπαθώ συχνά είτε να απαντήσω, είτε να διαφοροποιηθώ, είτε να συμφωνήσω με τα προλεγόμενα, αλλά, επειδή δεν είναι πλέον εύκολος στόχος, το έχω καταλάβει, δεν θα ασχοληθώ καθόλου να μπω στη διαδικασία να κάνω κριτική ή να πω «διαφωνώ» ή

«συμφωνώ». Νομίζω ότι αυτό θα το καταλάβετε μέσα από την παρουσίαση, άρα δεν χρειάζεται να πούμε κάτι. Έμαθα, πλέον, να μην μπαίνω στη διαδικασία αυτή, η οποία είναι πολύ προκλητική θα έλεγε κανείς, πολύ ζωντανή και πολύ φοβάμαι και πολύ ρεαλιστική. Ευχαριστούμε φίλε Γιάννη για την πάντα καίρια και προκλητική, ως ένα βαθμό, παρουσίαση του θέματος.

Ακριβώς, για τους λόγους που είπα και επειδή έχω έρθει αρκετές φορές, με έχετε φιλοξενήσει, έχουμε συζητήσει στο παρελθόν για τη διαμεσολάβηση, εκτίμησα ότι σήμερα πρέπει να πάμε ένα βήμα παραπέρα, και να μιλήσουμε, πλέον, όχι μέσα από έναν καταγγελτικό λόγο, αλλά μέσα από έναν θετικό λόγο. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να δούμε τι γίνεται με το θέμα της σχολικής βίας και του εκφοβισμού. Στην παρουσίασή μου δε θα μείνω πολύ στο περιεχόμενο της διαμεσολάβησης, αυτά τα έχουμε γράψει, τα έχουμε πει, από το 2010, περίπου, που έχει κυκλοφορήσει το βιβλίο μου για τη σχολική διαμεσολάβηση και μετά έχουν ακολουθήσει κι άλλα, επομένως είμαστε έξι χρόνια μετά. Και νομίζω ότι έξι χρόνια μετά, τουλάχιστον, αν και για μένα είναι περισσότερα, είναι μια δεκαετία, θα πρέπει να είμαστε λίγο πιο αποστασιοποιημένοι από το αντικείμενο, λίγο πιο κριτικοί και να δούμε πλέον τι έχει δουλέψει και τι δεν έχει δουλέψει και τι κάνουμε στη χώρα.

Ο όρος σχολικός εκφοβισμός και το «bullying» είναι ένας όρος που έγινε «της μόδας» -ας μου επιτρέψετε τον όρο. Μία αναζήτηση, λοιπόν, στο διαδίκτυο και μάλιστα στο YouTube με τον όρο «bullying greek», μας βγάζει περίπου 80.200 αποτελέσματα και με φίλτρο «φέτος», δηλαδή ένας χρονικός περιορισμός, μας βγάζει 7.000 περίπου φιλτραρισμένα αποτελέσματα. Με το φίλτρο «αυτό τον μήνα», μας βγάζει 273 αποτελέσματα, πράγμα που σημαίνει ότι κάθε μήνα παράγονται 300 περίπου βιντεάκια, τα οποία αναρτώνται στο YouTube και τα οποία έχουν σχέση με τη σχολική βία και τον εκφοβισμό. Μία άλλη διαδικασία, εκτός από το Google, είναι να μπορούμε λίγο, να δούμε τι πραγματικά συμβαίνει στο χώρο της επιστήμης. Άρα, μία αναζήτηση από το Εθνικό Κέντρο Τεκμηρίωσης και από το Εθνικό Αρχείο Διδακτορικών Διατριβών μας δείχνει ότι με τον όρο «σχολικό εκφοβισμό» έχουμε 21 διατριβές στη χώρα, με τον όρο «σχολική βία» 165 διατριβές, με τον όρο «bullying» 8 διατριβές, και στο λήμμα «σχολικός εκφοβισμός» υπάρχουν 169 εγγραφές και με το λήμμα «σχολική βία» υπάρχουν 3.140 εγγραφές.

Και ερχόμαστε στο ερώτημα, πόσοι και ποιοι, πλέον, ασχολούνται με το ζήτημα αυτό της σχολικής βίας και του εκφοβισμού. Φοβάμαι ότι απάντηση, πρώτη, είναι ότι όλοι ασχολούνται, όλοι, ότι αυτό σημαίνει. Και σε ένα δεύτερο επίπεδο, σε ένα πιο

θεσμικό επίπεδο, ασχολούνται και οι Διεθνείς και οι Ευρωπαϊκοί Οργανισμοί. Υπάρχει ένα συγκεκριμένο ευρωπαϊκό πλαίσιο από τα Ηνωμένα Έθνη, διάφορες αναφορές και εκθέσεις διεθνών οργανισμών, από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας, κ.λπ.

Και αναρωτιόμαστε, γιατί αυτό το θέμα έχει εισαχθεί στην ατζέντα; Υπάρχει αντικειμενικά πρόβλημα; Είναι αυτή η αμφισβήτηση που έθεσε ο κ. Πανούσης πριν. Υπάρχει πρόβλημα αντικειμενικά ή είναι μια κατασκευή; Μπήκε στην ατζέντα λόγω του ενδιαφέροντος, που έχει δημιουργηθεί για το πρόβλημα; Υπάρχει κάποιου είδους ανατροφοδότηση μεταξύ θεωρίας, έρευνας και πράξης; Υπήρξε κάποια πολιτική στήριξη; Υπήρξαν πρωτοβουλίες σε κεντρικό, περιφερειακό ή τοπικό επίπεδο; Δημιουργήθηκαν νέοι ρόλοι, δημιουργήθηκαν νέες ειδικότητες, και πώς όλα αυτά επηρέασαν στο να εισαχθεί τελικά το ζήτημα του σχολικού εκφοβισμού στην ατζέντα; Σήμερα τι κάνουμε για το θέμα; Κάνουμε συνέδρια, εκδηλώσεις, ημερίδες, εσπερίδες, εφαρμόζουμε σε πολλές πρακτικές, καμπάνιες ευαισθητοποίησης, στοχεύοντας λιγότερο σε ενεργοποίηση μαθητών, εκπαιδευτικών, γονέων και κοινότητας, ακόμα λιγότερο σε επιστημονικούς ρόλους και σε τεχνογνωσία, αλλά ακόμα και αυτά, το «πολύ φαίνεστε» και ο λόγος περί του «bullying», αρκεί; Ή αν αρκεί ή αν συμβάλει σε κάτι, τι είναι αυτό;

Δυστυχώς, δεν έχουμε αξιολόγηση, ούτε αυτό που λέμε impact assessment, αξιολόγηση της επίδρασης, εκτίμηση της επίδρασης που έχουν οι δράσεις μας. Είναι ελάχιστη έως μηδενική αυτή η αξιολόγηση. Και δεν αναφέρομαι, βεβαίως, σε ένα ερωτηματολόγιο στο τέλος μιας ημερίδας, που ρωτάμε πώς σας φάνηκε η ημερίδα, πώς ήταν ο ομιλητής, κ.λπ. Αναφέρομαι σε άλλου τύπου μοντέλα, που αξιολογούν την επίδραση των δράσεών μας βραχυχρόνια, μεσοπρόθεσμα και μακροχρόνιο επίπεδο. Επομένως, έχουμε ελάχιστη έως μηδενική αξιολόγηση των δράσεων. Έχουμε αποσπασματικές δράσεις στο χώρο και το χρόνο. Έχουμε έλλειψη συνεργιών και οριζόντιων δράσεων, ελλιπή έρευνα, προβληματικά στατιστικά δεδομένα και έλλειψη αυτού που λέμε sustainability, επιτρέψτε μου, βιωσιμότητα των δράσεων πέρα από τα συγκεκριμένα πλαίσια. Κάθε φορά κάνουμε μια δράση σε ένα σχολείο είτε γιατί είναι εκεί ένας εκπαιδευτικός που είναι πιο κοντά στο θέμα, είτε γιατί το ζητούν οι γονείς, είτε γιατί προβλέπεται από το Υπουργείο. Διαρκεί ένα σχολικό έτος, τελειώνει από εκεί και πέρα τίποτα, ήταν ένα πυροτέχνημα το οποίο, πολύ απλά, κάποια στιγμή τελειώνει.

Επομένως, θα μείνω πολύ σε αυτό, γιατί με ενδιαφέρει, μ' αρέσει αυτή η διαφάνεια που προβάλλεται, που έχει να κάνει με τη δόμηση του αντικειμένου. Είναι αυτό που είπε ο Γιάννης και με τον οποίο συμφωνούμε αρκετά. Η δόμηση του αντικειμένου έχει πάρα πολλά προβλήματα. Έχει θεωρητικά, επιστημολογικά προβλήματα. Αρκετά ανέφερε ο Γιάννης, σε ότι αφορά την εννοιολογική και θεωρητική προσέγγιση της βίας, του εκφοβισμού. Νομίζω ότι είναι ακόμα περισσότερα, κυρίως στο βαθμό που δεν έχουμε μάθει να δεχόμαστε τη διεπιστημονικότητα ως ένα μοντέλο επιστημολογικό και από εκεί και πέρα αρχίζουν και ερίζουν, ποιος «κατέχει» αυτό το αντικείμενο, ποιοι επιστημονικοί κλάδοι εμπλέκονται σε αυτό. Οι εκπαιδευτικοί λένε είναι δικό μας, δεν μπορεί κάποιος που δεν ξέρει το σχολείο να ασχοληθεί με αυτό, οι κοινωνιολόγοι λένε είναι δικό μας, οι ψυχολόγοι λένε είναι δικό μας. Λοιπόν, δεν υπάρχει σε θεωρητικό και επιστημολογικό επίπεδο, ένα μοντέλο διεπιστημονικής προσέγγισης αυτών των εκ της φύσεώς τους πολυσύνθετων προβλημάτων. Επομένως, έχουμε αρκετά κενά. Έχουμε, επίσης, σε ερευνητικό επίπεδο πολλά μεθοδολογικά ζητήματα. Στην Ελλάδα, δεν είχαμε ούτε μία έρευνα σε πανελλήνιο επίπεδο με συγκεκριμένη μεθοδολογία, για να μπορέσουμε να πούμε ότι έχουμε μία εικόνα του φαινομένου. Και, επίσης, οι δημοσιεύσεις μας στο εξωτερικό είναι ελάχιστες για το θέμα, παρότι στα ελληνικά έχουμε πάρα πολλά κείμενα, τα οποία, όμως, δεν έχουν τεθεί ούτε σε διπλή κρίση πριν τη δημοσίευσή τους. Δεν είμαστε συνηθισμένοι σε τέτοιου είδους, θα έλεγε κανείς, κρίσεις. Νομίζω ότι αυτό είναι ένα άλλο μεγάλο κομμάτι. Αλλά, και στο θέμα του «bullying», αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να γράφουν όλοι για το «bullying», να μιλάνε όλοι για το «bullying», χωρίς να υπάρχει μία σοβαρότητα και μία ενεργητική και μεθοδολογική αυστηρή προσέγγιση.

Στο τρίτο επίπεδο των εφαρμοσμένων πολιτικών, επίσης, έχει πρόβλημα η δόμηση του αντικειμένου, αλλά αυτό μας ξεπερνά από τη στιγμή που μιλάμε ως ερευνητές και, κυρίως, από τη στιγμή που φαίνεται ότι οι πολιτικές διαχείρισης του φαινομένου είναι πολιτικές στον χώρο και στον χρόνο, οι οποίες, μάλλον, αποτελούν μια αντίδραση σπασμωδική στα φαινόμενα της επικαιρότητας και τις περιπτώσεις που έρχονται στο φως. Θυμηθείτε την περίπτωση Γιακουμάκη και τη σπουδή των εξαγγελιών, μέτρων... εκεί εντάσσεται και η ποινικοποίηση. Ξέρω ότι το Υπουργείο Δικαιοσύνης τώρα έχει στρέψει το ενδιαφέρον του στην ποινικοποίηση του σχολικού εκφοβισμού και νομίζω ότι αυτό είναι κάτι που θα πρέπει να το δούμε και να

αντισταθούμε σε ότι αφορά την ποινικοποίηση της μαθητικής ζωής και άλλων συμπεριφορών. Εκεί έχουμε, επίσης, ατέλειες.

Αυτά τα προβλήματα στη δόμηση του αντικειμένου έχουν ως αποτέλεσμα να μη γνωρίζουμε ούτε αν το φαινόμενο έχει αυξητικές τάσεις, αν έχει μείωση, αν παρουσιάζει μια σταθερότητα. Δεν μπορούμε να αξιολογήσουμε ποιοι πλέον είναι οι κατάλληλοι χειρισμοί για παρόμοια περιστατικά μέσα στο σχολείο και στην κοινότητα. Από ποιόν, από πότε, με ποια αποτελεσματικότητα. Όλα αυτά τα πράγματα που γίνονται είναι στον αέρα, χωρίς να έχουμε μία συγκεκριμένη εικόνα, πρόληψη ή αντιμετώπιση. Και με λίγα λόγια, κλείνοντας, τελικά νομίζω ότι το ζήτημα είναι, εδώ έχω βάλει [παραπέμπει στη διαφάνεια παρουσίας¹] ρητορεία έναντι της εφαρμογής, αλλά, τελικά, είναι περισσότερο ρητορεία και λιγότερο εφαρμογή.

Έρχομαι στο Υπουργείο Παιδείας, πολύ συγκεκριμένα. Το Υπουργείο Παιδείας τι έκανε ή τι κάνει. Αυτός είναι ο τίτλος της διαφάνειας που προβάλλεται. Το έχω πει και άλλες φορές, το Υπουργείο Παιδείας, το «χ» Υπουργείο Παιδείας, θεσμικά έτσι, ήταν πάντοτε, τουλάχιστον, μάλλον, όχι πάντοτε, τουλάχιστον από τότε που άρχισε το θέμα αυτό σε ευρωπαϊκό επίπεδο και το είχα παρακολουθήσει, το πάλαι ποτέ, 1998.., ας πούμε 2000, δεκαέξι χρόνια πριν, κάθε φορά που ερχόμουνα από ένα ευρωπαϊκό meeting, γιατί είχαμε ένα ρόλο συμβούλου στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή γι αυτά τα θέματα. Κάθε φορά, λοιπόν, που υπήρχε κάτι σε ευρωπαϊκό επίπεδο, εγώ θεωρούσα ότι για τη χώρα μου έπρεπε να κάνω μια αναφορά στο Υπουργείο Παιδείας. Λοιπόν, έκανα τις αναφορές αυτές, οι οποίες έμπαιναν στο συρτάρι του Υπουργού, δεν τις διάβαζε ποτέ κανένας, άρα από το 2000 έως το 2013, δεν υπήρξε καμία αντίδραση στην ελληνική κοινωνία γι αυτά τα θέματα, χάνοντας, κυρίως, τις ευκαιρίες να έχουμε υιοθετήσει κάποιες πρακτικές, που ενδεχομένως θα είχαν βοηθήσει και θα είχαν συμβάλει να μην έχουμε σήμερα όλον αυτόν τον ηθικό πανικό, αν είχαμε δει λίγο πιο ψύχραιμα το θέμα από τότε. Εν πάση περιπτώσει, από την πλήρη αδιαφορία τότε, στο παρελθόν, έχουμε φτάσει σήμερα σε ένα σημείο να πούμε ότι χαράσσεται και υλοποιείται μία πολιτική με στοχοθεσία, ορθολογισμό, συνεργασίες, ολιστική προσέγγιση, με εμπλοκή της κοινότητας, ότι υπάρχει ένας σχεδιασμός σε κεντρικό, περιφερειακό, τοπικό επίπεδο και μία διαδικασία ανατροφοδότησης από τη βάση προς την κορυφή και αντίστροφα.

---

¹ Σημείωση-διευκρίνιση των επιμελητών.

Θα μου πείτε γιατί τα λέω αυτά; Γιατί έχω ασχοληθεί προσωπικά και έχω την ευθύνη της Κεντρικής Επιστημονικής Επιτροπής του Υπουργείου Παιδείας γι αυτό το θέμα; Θα σας έλεγα, εν μέρει ναι... Το Υπουργείο ξεκίνησε δειλά, πολύ δειλά, με τη δομή του Παρατηρητηρίου ως ευέλικτη δομή. Όσοι έχουν ασχοληθεί με τη εκπαίδευση, γνωρίζουν πολύ καλά τι σημαίνει Παρατηρητήριο. Προχώρησε με την Κεντρική Επιστημονική Επιτροπή, ως μία πιο δομημένη επιστημονική και μεθοδολογική προσέγγιση για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και με την επιτροπή αυτή, που ακριβώς λόγω της εμπειρίας, ανασχεδιάζει, προσαρμόζει, εκτιμά, υλοποιεί και αξιολογούμε διαμορφωτικά το έργο, προχωρούμε σε επόμενα βήματα. Το κύριο σκεπτικό είναι οι οριζόντιες ενέργειες, είναι η θεσμική δικτύωση των φορέων, είναι η διεπιστημονική προσέγγιση, είναι η ολιστική προσέγγιση και να ενώνουμε παρά να χωρίζουμε, μέσα, βέβαια, από μία διαλεκτική, δυναμική και κριτική διαδικασία.

Ο τίτλος λέει *Προς μια εθνική στρατηγική για την πρόληψη της βίας και του εκφοβισμού* [τίτλος της διαφάνειας]. Τι είναι μια εθνική στρατηγική; Μια εθνική στρατηγική με άλλα λόγια, είναι αυτό που λέμε εθνική πολιτική, μια δημόσια πολιτική, που καθορίζεται από το κεντρικό μέρος της διακυβέρνησης μιας χώρας, που είναι ουσιαστικά η κυβέρνηση, η οποία οφείλει να εξηγήσει γιατί υιοθετεί μια εθνική πολιτική, μια στρατηγική για ένα συγκεκριμένο θέμα, οφείλει να εξηγήσει το πώς θα υλοποιηθεί, ποια θα είναι η επίδρασή της, ποιοι οι στόχοι της, ποιες υποδομές θα χρησιμοποιηθούν, πώς συμβάλλει στη βιώσιμη ανάπτυξη, πώς οι στόχοι της εναρμονίζονται και ενσωματώνονται σε άλλες δημόσιες πολιτικές, πού θα υλοποιηθεί, μέρη, κέντρα, δηλαδή αστικά, περιφέρειες, κ.λπ., πώς συντονίζεται και συμπλέκεται με άλλες πολιτικές, αν υπάρχει προηγούμενη διαδικασία διαβούλευσης ή άλλες δημοκρατικές διαδικασίες. Αυτά, λίγο έως πολύ, είναι τα κύρια χαρακτηριστικά μιας εθνικής στρατηγικής.

Το ερώτημα είναι: υπάρχει εθνική στρατηγική για το «bullying»; Μία έρευνα σε κράτη μέλη της Ευρώπης, και αφορά περισσότερο τον κυβερνοεκφοβισμό, το «cyber- bullying» που λέμε, αλλά περιλαμβάνει και τον σχολικό εκφοβισμό, έχει δείξει ότι ελάχιστα κράτη, από τα 28, ίσως το 1/4 από αυτά έχει εθνική πολιτική για την πρόληψη του εκφοβισμού, εθνική στρατηγική. Μέσα σε αυτά είναι και η χώρα η δική μας. Έχουμε εθνική στρατηγική, γιατί αναγνωρίστηκε το θέμα και μέσα σε μία διετία, κάναμε πολύ συγκεκριμένα πράγματα. Δεν θα πω τι κάναμε, θα πω τι αφήσαμε, γιατί είναι πολύ κουραστικό το τι κάναμε. Επιμορφώσαμε 16.000

εκπαιδευτικούς κατανεμημένους σε όλη την επικράτεια. Δόθηκε πλήρες επιστημονικά έγκυρο και επικαιροποιημένο σύγχρονο υλικό για τους εκπαιδευτικούς, για γονείς, μαθητές όλων των βαθμίδων εκπαίδευσης (δευτεροβάθμιας και πρωτοβάθμιας), το οποίο είναι διαθέσιμο σε όλο το κοινό, δεν είναι ένα κλειδωμένο υλικό, όλοι αυτοί οι οδηγοί είναι ελεύθεροι, να τους κατεβάσετε από το ίντερνετ, αν ενδιαφέρεται κάποιος. Αφήσαμε ευαισθητοποιημένους μαθητές, εκπαιδευτικούς και γονείς, και αφήσαμε και μία σύγχρονη λειτουργική δομή για τη διάγνωση, πρόληψη και αντιμετώπιση φαινομένων σχολικής βίας στις σχολικές μονάδες όλης της χώρας. Ήταν η πρώτη ουσιαστικά συστηματική προσπάθεια, η οποία ήταν διεπιστημονική, ψυχραιμη, ορθολογική και πρέπει να πω ότι δεν είχε κανένα στοιχείο ηθικού πανικού. Οι φίλοι μου με ξέρουν, οι συνάδελφοί μου με ξέρουν, βλέπω τον εαυτό μου περισσότερο ως ερευνητή, είμαι ερευνήτρια, δεν είμαι πολιτικός. Δεν το πίστευα ότι θα συμβεί και στην Ελλάδα, αλλά τουλάχιστον σ' αυτή τη θέση, τώρα, με το θέμα του «bullying», έχω περάσει τρεις - τέσσερις πολιτικές ηγεσίες από το Υπουργείο Παιδείας. Δεν ξέρω, τώρα, βέβαια, από εδώ και πέρα τι θα γίνει, αλλά φαίνεται να εμπιστεύονται μια επιστημονική επιτροπή σε αυτό το θέμα και φαίνεται να υπάρχουν αποτελέσματα, γιατί μπορούμε να κάνουμε τη δουλειά μας χωρίς να κάνουμε πολιτική, θέλω να ελπίζω.

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, κάναμε και την πανελλήνια έρευνα για την ενδοσχολική βία και τον εκφοβισμό. Ο στόχος ήταν να δούμε τι πραγματικά συμβαίνει. Υπάρχει πρόβλημα ή δεν υπάρχει. Τα ίδια τα παιδιά, οι ίδιοι οι μαθητές απάντησαν στα ερωτηματολόγια όλης της χώρας, 3.667 μαθητές πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, εκ των οποίων 1.971 αγόρια, 1.696 κορίτσια. Εν πάση περιπτώσει 3.700 περίπου μαθητές από την πρωτοβάθμια. 33.112 μαθητές από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, τεράστιο δείγμα.

Θα παρουσιάσω μερικά αποτελέσματα. Μας ενδιέφερε να δούμε τη θυματοποίηση, τη θυματοποίηση που προϋπάρχει. Είναι αυτό που ξέρουμε από άλλες έρευνες, ότι υπάρχει μία διασύνδεση μεταξύ της ενδοοικογενειακής βίας και της σχολικής βίας. Πράγματι, λοιπόν, αυτό επιβεβαιώνεται, στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση, υπάρχει ένα ιστορικό ενδοοικογενειακής βίας, το οποίο μεταφέρεται στο σχολικό περιβάλλον.

Παρέμβαση. Ρωτήσαμε ποιοι είναι οι τρόποι που παρεμβαίνουν οι εκπαιδευτικοί σε περιστατικό λεκτικής βίας στο σχολικό περιβάλλον. Προσωπικά δεν θα «αθώωνα» τη λεκτική βία, και εδώ διαφοροποιούμαι με τον αγαπητό μου φίλο,

τον κ. Πανούση, γιατί η λεκτική βία μπορεί να περιλαμβάνει προσβλητικά σχόλια και συμπεριφορές και ρατσιστικά σχόλια λόγω καταγωγής, σεξουαλικού προσανατολισμού και άλλων ανισοτήτων, οπότε, νομίζω ότι μπορεί να αποτελεί κάτι αρκετά επώδυνο, και είναι, θα έλεγε κανείς, ένας πολιτισμικός δείκτης για την ανοχή μας απέναντι στη διαφορετικότητα και στο άλλο. Επομένως, ρωτήσαμε για τη λεκτική βία. Η πρώτη παρέμβαση των δασκάλων είναι παρατήρηση, μετά τιμωρία, αποδοκιμασία, παρέμβαση του διευθυντή, συζήτηση με το μαθητή, εναλλακτική συμπεριφορά, συγνώμη προς το μαθητή. Βλέπουμε, δηλαδή, ότι αυτά τα μοντέλα, τα αρχικά της διαμεσολάβησης, που είναι η αναγνώριση του λάθους και η συγγνώμη, έχουν πολύ υψηλή συχνότητα εφαρμογής στο δημοτικό. Παρέμβαση των γονέων τρίτο από το τέλος. Εντυπωσιακό είναι ότι, έστω και σε πολύ μικρό ποσοστό, υπάρχει παρέμβαση αστυνομίας, και λιγότερο η αδιαφορία, το τελευταίο. Παρέμβαση στη σωματική βία είναι, επίσης, συζήτηση με το μαθητή, η πιο συχνή μορφή.

Συμμετοχή σε περιστατικά εκφοβισμού, έχουμε πολύ χαμηλό ποσοστό συμμετοχής. Πράγματι, λοιπόν, ο σχολικός εκφοβισμός, στην πραγματικότητα, αυτό είναι αυτό που λέμε οι εγκληματολόγοι, αυτο-ομολογούμενη ενοχή, τι έχεις κάνει, πότε το έχεις κάνει, κ.λπ. Μας δείχνει πολύ χαμηλό ποσοστό και στη σωματική βία και στη λεκτική βία. Ποια είναι η χειρότερη μορφή εκφοβισμού; Πάντα, οι ίδιοι οι μαθητές απαντούν χτυπήματα, κλωτσιές, κοροϊδία, βρισιές, απειλές, γελοιοποίηση, κλοπή, καταστροφή προσωπικών αντικειμένων, κοροϊδία λόγω καταγωγής, κοροϊδία λόγω φύλου, κοροϊδία λόγω σχολικής απόδοσης, λόγω ενδυμασίας και λόγω εμφάνισης. Όλα αυτά είναι λίγο ως πολύ οι κυριότεροι λόγοι, με ελάχιστονες διαφοροποιήσεις μεταξύ τους. Λοιπόν, χειρότερη μορφή εκφοβισμού..., προχωράω... [εννοείται στη διαφάνεια]. Αυτό, επίσης, έχει ενδιαφέρον: πόσοι έχετε πέσει θύμα εκφοβισμού, 64% «ποτέ» στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, «σπάνια» 20%, «μερικές φορές» 8%, «συχνά» 3%, και «πολύ συχνά» 2%. Άρα, τα ποσοστά δεν είναι τόσο δραματικά και τόσο μεγάλα, όσο αυτά που κυκλοφορούν στα media. Και πόσες φορές έχετε ασκήσει βία, επίσης, στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. «Ποτέ» 68%, «σπάνια» 20%, «μερικές φορές» 7%. Αλλά αυτή είναι μια πολύ γενική ερώτηση, αν έχουν ασκήσει βία όχι εντός του σχολείου, γενικώς. Εμπλεκόμενοι μαθητές, αν είναι μόνο αγόρια, μόνο κορίτσια, μόνο αγόρια στην πρώτη μπάρα [του διαγράμματος που προβάλλονταν στη διαφάνεια] και στην τρίτη μπάρα είναι και αγόρια και κορίτσια. Οι αντιδράσεις των καθηγητών... Σε ποιον ανέφερες τα περιστατικά; Συμμαθητές, γονείς. Οι γονείς σε άλλες έρευνες είχαν πολύ χαμηλό ποσοστό, εδώ έχουν ανέβει,

πράγμα που μπορεί να δηλώνει κάποια αλλαγή σε αυτό το θέμα. Μιλάνε, ίσως, πιο άνετα. Μπορεί να κάνει κάποιος πολλές υποθέσεις. Και, επίσης, έχει αντιστοίχως μειωθεί το ποσοστό του «δεν μιλάω σε κανέναν», άρα δεν είναι κρυφό, είναι κάτι που το μοιράζεται είτε με φίλους, με συμμαθητές και με γονείς.

Κλείνοντας, από εδώ και πέρα τι γίνεται; Έρευνα πλέον έχουμε, μεγάλη. Το αντικείμενο το γνωρίζουμε, όσο το γνωρίζουμε. Έχουμε μια εικόνα, εν πάση περιπτώσει. Νομίζω ότι πρέπει να μπούμε πιο βαθιά, να κάνουμε focus, να εστιάσουμε και να πάμε σε βάθος. Μέχρι τώρα, όλες οι αναλύσεις και όλες οι προσεγγίσεις είναι εξαιρετικά επιφανειακές, επιδερμικές. Χρειάζεται, λοιπόν, να εμβαθύνουμε και να εμβαθύνουμε μέσα από διάφορες οπτικές, μία από τις οποίες είναι και οι διακρίσεις. Χρειάζεται επιμόρφωση βιωματική και εξ αποστάσεως. Αυτό που βλέπουμε και ήταν η εμπειρία μας από το πρόγραμμα αυτό που υλοποιήσαμε στο Υπουργείο Παιδείας με τους εκπαιδευτικούς, είναι ότι υπάρχει ανάγκη προσωπικής επιμόρφωσης, προσωπικής εννοώ, όχι ηλεκτρονικής, και βιωματικής. Εκεί έχουμε εντάξει πάρα πολλά θέματα, από εδώ και πέρα δεν ξέρω αν θα υλοποιηθούν και τότε, αλλά έχουμε εντάξει την εκπαίδευση, σχολική διαμεσολάβηση σαν προτεραιότητα στη βιωματική επιμόρφωση των εκπαιδευτικών. Χρειαζόμαστε υλικό και τεκμηριωμένη γνώση. Χρειαζόμαστε, επίσης, από εδώ και πέρα, διαμορφωτική αξιολόγηση, την ενεργή συμμετοχή, τη θεσμική δικτύωση και τις συνέργειες.

Κλείνοντας, μου αρέσει πάντα αυτός ο στίχος του Οδυσσέα Ελύτη: «*Ο καθείς και τα όπλα του*». Στην περίπτωση του «bullying», νομίζω ότι ο καθένας μπορεί να αναρωτηθεί τι σημαίνει αυτό. Εκεί που θα μείνω, ακριβώς λόγω της ερευνητικής μας και ακαδημαϊκής, θα έλεγε κανείς, ενασχόλησης, είναι ότι χρειαζόμαστε υψηλού επιπέδου τεχνογνωσία, αυστηρή μεθοδολογία, επιστημονική προσέγγιση. Όχι πλέον όλοι για όλα. Τέλος των ερασιτεχνισμών και των πειραματισμών στην εκπαίδευση, χρειάζεται ορθολογισμός, σαφήνεια, στοχοθεσία, αξιολόγηση, χωρίς ηθικούς πανικούς και υπερβολές. Και εν πάση περιπτώσει, αν μέχρι τώρα για πολλούς λόγους δομήθηκε ένα αντικείμενο στην Ελλάδα, μέσα από ηθικό πανικό, είναι ώρα να αρχίσουμε να το αποδομούμε μέσα από την επιστημονική γνώση και την έρευνα.

Ευχαριστώ πολύ!

Συζήτηση - Τοποθετήσεις Α΄ Συνεδρίας

Χαράλαμπος Κωνσταντίνου: Το σχολείο είναι ένας από τους βασικότερους θεσμούς της κοινωνίας και, επομένως, διαθέτει συγκεκριμένη δομή, κανόνες και σκοπούς. Οι έρευνες, λοιπόν, που διεξάγονται από τις σχετικές επιστήμες, όπως είναι π.χ. η Παιδαγωγική Επιστήμη, αναφέρονται στον τρόπο που είναι οργανωμένο και λειτουργεί το σχολείο. Μέσα από τις έρευνες αυτές επιδιώκεται, κατά κανόνα, να διαπιστωθεί ο βαθμός επίτευξης των σκοπών του και, γενικότερα, της αποστολής του. Κατά συνέπεια, και αναφερόμενος σε αυτά που ειπώθηκαν σε ορισμένα σημεία από τον κ. Πανούση, το σχολείο, ως κοινωνικός θεσμός, είναι κανονιστικό, δεδομένου ότι είναι οργανωμένο και λειτουργεί με βάση κανόνες, οι οποίοι αφορούν όλους όσους συμμετέχουν στη λειτουργία του. Το ζήτημα είναι σε ποιο βαθμό είναι κανονιστικό, σε ποιο βαθμό υπάρχει ελευθερία, αυτονομία και για το μαθητή και για τον εκπαιδευτικό, και, ειδικότερα, αναφορικά με τον μαθητή, σε ποιο βαθμό οριοθετεί ή επιβάλλεται να οριοθετεί τη συμπεριφορά του. Και αν πρέπει να το κάνει, σε ποιο βαθμό επιτρέπεται ή οφείλει να το κάνει.

Στο σημείο αυτό, επομένως, θα επικαλεστώ τις έρευνες, σχετικά με το αν το σχολείο επιτελεί και σε ποιον βαθμό την αποστολή του. Δεν μπορώ, λοιπόν, παρά να θυμίσω ή να αναδείξω αυτά που προκύπτουν μέσα από τις σχετικές έρευνες. Ότι, δηλαδή, έχουμε ένα σχολείο περισσότερο γνωσιοκεντρικό, βαθμοκεντρικό, ανταγωνιστικό και φορμαλιστικό, και το οποίο έχει υποβαθμισμένη τη διαδικασία της διαπαιδαγώγησης, η οποία, χωρίς αμφιβολία, έχει άμεση σχέση με τη διαμόρφωση της κοινωνικής συμπεριφοράς του μαθητή. Συνεπώς, και απαντώντας στο παραπάνω ερώτημα, οι έρευνες αναδεικνύουν ένα σχολείο, το οποίο φαίνεται να μην κινείται κοντά στην παιδαγωγική του αποστολή, δεδομένου ότι οι βασικές του λειτουργίες δεν είναι μόνο η παροχή γνώσεων και τίτλων, αλλά, όπως τονίστηκε παραπάνω, και η διαμόρφωση της κοινωνικής συμπεριφοράς του μαθητή. Με άλλα λόγια, το σχολείο, μέσα από τις εκπαιδευτικές διαδικασίες του, επιδιώκει να εξοικειώσει τον μαθητή με τις αξίες, τους κανόνες και τις πρακτικές του κοινωνικού συστήματος και, με την έννοια αυτή, να τον εντάξει σε αυτό, ανεξάρτητα από τον τρόπο που είναι οργανωμένο και λειτουργεί η κάθε κοινωνία.

Στο σημείο αυτό απαντώ και στον κ. Πανούση, που υποστήριξε «για ποια κοινωνία, ακόμη, δηλαδή, και σε αυτή που είναι σαθρή;» Η απάντηση από τη μεριά μου είναι καταφατική, που σημαίνει ότι το σχολείο και οι υπόλοιποι κοινωνικοί θεσμοί επιβάλλεται να ασκούν αγωγή και να εξοικειώνουν τον μαθητή με αξίες, κανόνες και πρακτικές, που ευνοούν όχι μόνο την ένταξή του στην κοινωνία, αλλά, παράλληλα, συμβάλλουν στην ομαλή, δημοκρατική και ειρηνική λειτουργία της. Σε διαφορετική περίπτωση, ακυρώνουμε τον ρόλο της αγωγής και της κοινωνικοποίησης που ασκούν σημαντικοί κοινωνικοί θεσμοί, όπως είναι η οικογένεια και το σχολείο.

Επομένως, και ως κατακλείδα, το σχολείο μέσα από την αγωγή προσπαθεί να διαμορφώσει πρότυπα και συμπεριφορές, και, γενικότερα, επιδιώκει να συμβάλει στη διαμόρφωση μιας, κατά το δυνατόν, ολοκληρωμένης προσωπικότητας στον μαθητή. Μιας προσωπικότητας που να διαθέτει ατομικότητα και κοινωνικότητα. Μιας προσωπικότητας με καλλιεργημένες τις κοινωνικές δεξιότητες, όπως είναι π.χ. η διαχείριση των συναισθημάτων, η αυτορρύθμιση, ο αλληλοσεβασμός, ο σεβασμός στον συνάνθρωπο και το περιβάλλον, η συλλογικότητα, η αλληλεγγύη κ.ο.κ., ανεξάρτητα από τον βαθμό πολιτισμικής και ηθικής «κατάπτωσης» της κοινωνίας που θα ενταχθεί το άτομο, μολονότι η άποψη αυτή ακούγεται ως ουτοπική. Τέλος, θέλουμε ένα σχολείο που να προσδίδει βάρος στη μόρφωση και την παιδεία, καλλιεργώντας και ενισχύοντας δεξιότητες, οι οποίες συμβάλλουν ώστε να μπορεί το άτομο να επιλύει ορθολογικά, ειρηνικά, δημιουργικά και αποτελεσματικά τα ζητήματα που το αφορούν, είτε είναι ατομικά είτε κοινωνικά. Μόνο έτσι το σχολείο θα είναι κοντά στην παιδαγωγική του αποστολή, που σημαίνει θα είναι κοντά στα χαρακτηριστικά, τα ενδιαφέροντα και τα προβλήματα του μαθητή. Με έναν εκπαιδευτικό, όμως, άρτια εκπαιδευμένο, αλλά και καταξιωμένο και όχι πολιτικά και κοινωνικά απαξιωμένο.

Ελένη Σιάνου-Κύργιου: Εγώ αυτό που θα ήθελα να πω είναι ότι και οι δύο εισηγήσεις είναι μια ουσιαστική συμβολή στο να ξεκαθαρίσουν τα πράγματα και να μπουν στη θέση τους σχετικά με αυτό το φαινόμενο, που πραγματικά από ένα σημείο και πέρα, το ζήσαμε όλοι, είχε μερικές φορές ξεπεράσει τα όρια και τα όρια της επιστημονικής εγκυρότητας και είχε γίνει ένα θέμα που υπήρχε μεγάλη ασάφεια.

Γιώργος Μαυρογιώργος²: Καταρχήν ευχαριστούμε τους εισηγητές και είναι ιδιαίτερη χαρά για εμένα να συναντώ τον παλιό φίλο και συνάδελφο τον Γιάννη τον Πανούση μετά από τόσα χρόνια, είμαστε της ίδιας περίπου σειράς, ο ίδιος είναι νεότερος, και χαίρομαι πάρα πολύ, δεν περίμενα και διαφορετικό, βέβαια, που μας έκανε τη «στραπατσάδα», μπας και φύγουμε από εδώ με το ερώτημα: *«Μήπως πολλά από αυτά που λέγονται και περιφέρονται γύρω από τη βία στο σχολείο, είναι επινόηση και η ένταση και ο βαθμός και η έκταση;»* και μήπως τελικά αν σκεφτούμε και τη συγκυρία, πρόσφατα ερωτοτροπώ με την ιδέα να περιγράψω το σχολείο. Στο ελληνικό σχολείο διδάσκουν χρεωμένοι δάσκαλοι, χρεωμένους μαθητές, χρεωμένων γονιών. Φτώχεια, ασιτία, πείνα, κοινωνική εξαθλίωση. Κι, όμως, η αίθουσα είναι γεμάτη, δεν ξέρω πως προέκυψε αυτό, πραγματικά ζηλεύω. Πρώτη φορά βρίσκομαι σε ένα τέτοιο ακροατήριο, πρώτη φορά. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχει κάτι, πρόβλημα.

Εγώ νομίζω ότι το μεγαλύτερο πρόβλημα είναι ότι μας διαφεύγει, και γι αυτό εγώ θα θεωρήσω ότι είναι επινόηση για απόδραση από το πραγματικό πρόβλημα. Θα είμαι αναγκαστικά πολύ σύντομος, λέγοντας το εξής: Δεν μπορούμε να κατανοήσουμε φαινόμενα που εκτυλίσσονται στο σχολείο, όποια και να είναι αυτά, πλάκες, βίες καταλήψεις, δεν ξέρω τι. Παλιά τα λέγαμε με τον Νόμο 4000, τον θυμάται κανένας, τον ξέρει κανένας; Τεντιμποϊσμό. Αυτά είναι συνηθισμένα φαινόμενα στο σχολείο. Στο σχολείο έχουμε μια εύθραυστη εκεχειρία, έχουμε έναν ακήρυκτο ανταρτοπόλεμο, αντιστάσεις, συγκρούσεις, αντιθέσεις. Αν δεν σκύψουμε στο πρόβλημα, τι είναι το σχολείο και σε ποια κοινωνία, τότε θα απομονώνουμε το φαινόμενο αυτό, που, έτσι, που κατά τη γνώμη μου, κακώς λέγεται σχολικός εκφοβισμός.

Τι θα πει σχολικός εκφοβισμός; Το σχολείο τρομάζει κάποιον; Να βρουνε κάποιον άλλο όρο και, επιτέλους, ας θυμηθούμε λίγο τον Bourdieu, ο οποίος έλεγε το δυσκολότερο πρόβλημα στους κοινωνικούς επιστήμονες είναι να συγκροτήσουν το αντικείμενο που ερευνούν. Αν δεν το συγκροτήσουν, προσφέρουν πολύ κακές υπηρεσίες. Θεωρώ, λοιπόν, ότι, τα όποια ζητήματα στεγάζονται κάτω από διάφορους όρους, κατανοούνται πληρέστερα, αν θεωρήσουμε ότι το σχολείο είναι ένας κρατικός ιδεολογικός μηχανισμός που συμβάλλει, με τη μεσολάβηση δασκάλων και μαθητών, με όποιες αντιστάσεις και όποιες αντιθέσεις, συμβάλουν στην αναπαραγωγή των υφιστάμενων κοινωνικών σχέσεων άνιση κατανομής πλούτου, προνομίων και

---

² Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

εξουσίας. Από αυτήν την άποψη, θεωρώ το εξής: δεν έχουμε εξηγήσει στους μαθητές μας πολύ βασικά πράγματα και καθόμαστε και ασχολούμαστε με τη διαμεσολάβηση στο θέμα του εκφοβισμού. Δεν έχουμε εξηγήσει στους μαθητές τι είναι το σχολείο. Ποιος είπε ότι το έχουμε εξηγήσει; Δεν έχουμε εξηγήσει τι είναι η διδασκαλία, τι είναι σχολικό βιβλίο, τι είναι σχολική γνώση. Δεν έχουμε εξηγήσει τίποτα. Τι είναι βαθμός, τι είναι βαθμοθηρία, τι είναι ποινή, τι είναι κανονισμός. Δεν έχουμε εξηγήσει. Δεν έχουμε μιλήσει στους μαθητές μας για το σχολείο, για τις σχέσεις, για το δάσκαλο, για την εργασία, για το σχολικό βιβλίο, για τη σχολική επιτυχία, σχολική αποτυχία, κοινωνικές διακρίσεις.

Και, επιτέλους, και τελειώνω, αρκετά έχουμε βομβαρδίσει το σχολείο με: επαγγελματικό προσανατολισμό, αγωγή υγείας, αγωγή καταναλωτή, αγωγή ειρήνης, ξέρω γω, διάκριση των φύλων, ευ ζην, δεν ξέρω τι άλλο, περιβαλλοντική εκπαίδευση. Δηλαδή... Όλα αυτά είναι στοιχεία δομικά της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Γιατί τα απομονώνουμε ένα-ένα; Θεωρώ ότι πρέπει πραγματικά οι ερευνητές να σκύψουν πολύ σοβαρά στην περιχαράκωση, την ερμητική και την ακαδημαϊκή του ζητήματος, αλλιώς θα κυνηγάμε την ουρά μας.

Κοσμάς Θεοχάρης: Κύριοι είμαι Καθηγητής Πυρηνικής Φυσικής στο Τμήμα Φυσικής εδώ πέρα. Η κα. Αρτινοπούλου παρουσίασε μία διαφάνεια με την παραγωγή νέας γνώσης στο γνωστικό αντικείμενο που συζητάμε. Είδα έναν μεγάλο αριθμό από διδακτορικές διατριβές και διπλωματικές, οι οποίες δικαιολογούν τον κ. Πανούση που είπε ότι κατασκευάσαμε, όντως, ένα γνωστικό αντικείμενο. Το ερώτημά μου είναι, επειδή είπατε ότι ένας μικρός αριθμός εργασιών είναι δημοσιευμένες σε ξένη γλώσσα και η ανάλυση είναι επιφανειακή, έχω ένα ερώτημα αν, όντως, υπάρχει παραγωγή νέας γνώσης σε αυτό το γνωστικό αντικείμενο.

Μαρία Σακελλαρίου: Καταρχάς, θέλω να ευχαριστήσω θερμά τους δύο εκλεκτούς προσκεκλημένους ομιλητές μας και το προεδρείο, τους δύο συντονιστές και συζητητές. Τον κ. Πανούση είχα τη χαρά να τον ακούσω πριν από δύο περίπου μήνες και στη Θεσσαλονίκη. Γνωρίζω τις απόψεις του γύρω από το θέμα και την έννοια που δίνει στον σχολικό εκφοβισμό. Το ερώτημά μου, λοιπόν, είναι προς την κα. Αρτινοπούλου, οι έρευνες που παρουσίασε, η επιμόρφωση σε τόσο μεγάλο όγκο εκπαιδευτικών που έγινε από το Υπουργείο Παιδείας, εγώ θα ήθελα να μας δώσετε τη δική σας εκδοχή για την έννοια του σχολικού εκφοβισμού, που με βάση το

συγκεκριμένο ορισμό, προφανώς, προχωρήσατε στην επιμόρφωση αλλά και στις έρευνες που παρουσιάσατε.

Μάνος Βαρακλής: Είμαι Διευθυντής σε Δημοτικό Σχολείο της Ημαθίας. Ήρθα από τη Βέροια μόνο και μόνο για να λύσω κάποιες απορίες, που πολλές φορές μας βομβαρδίζουν εμάς τους εκπαιδευτικούς, που είμαστε μέσα στη μάχιμη εκπαίδευση. Για να λύσω κάποιες απορίες, σκεπτόμενος, πάντα, διάφορα πράγματα που έχουμε κάνει στα σεμινάρια, και ειδικά από τους σχολικούς συμβούλους και κάποιους που ειδικεύονται στο θέμα.

Αναρωτιέμαι πολλές φορές και λέω, έχουν γίνει πάρα πολλά προγράμματα στα σχολεία, μπαίνουν διάφορα, τελευταία είχαμε την Ευέλικτη Ζώνη, τώρα μπήκαμε στον σχολικό εκφοβισμό, μήπως πολλές φορές κάποια πράγματα στην Ελλάδα τα μεγαλοποιούμε; Ασπάζομαι και ευχαριστώ και την κα. Αρτινοπούλου και τον κ. Πανούση, για τα πολύ μικρά ποσοστά που έχουν βγει στις έρευνες για τον σχολικό εκφοβισμό, που για μένα είναι λάθος, δεν υπάρχει σχολικός εκφοβισμός. Δεν μπορεί η μητέρα να έρχεται και να μου λέει κορόιδεσαν το παιδί μου γιατί έχασε η ομάδα που υποστηρίζει και αυτός είναι σχολικός εκφοβισμός, για όνομα του Θεού. Μήπως μπερδεύουμε κάποια πράγματα, όπως λέει και ένας φίλος μου εκπαιδευτικός από την Αγγλία: *«Εσείς οι Έλληνες την τρίχα την κάνετε τριχιά»*; Δεν μπορεί όλα τα πράγματα μέσα στο χώρο του σχολείου να είναι «bullying», όπως το λέμε ασπαζόμενοι κάποιες έννοιες, ας πούμε, που έχουμε ξενόφερτες. Μας αρέσει εμάς τους Έλληνες, να φέρνουμε και κάποιες ξενόφερτες έννοιες. Μήπως συμβαίνει αυτό; Μήπως, δηλαδή, όλα τα προγράμματα που γίνονται, είναι προγράμματα που είναι μόδας, και μετά από δύο-τρία χρόνια μπορεί να μη συμβαίνει αυτό;

Θα σας πω το τελευταίο που έγινε. Το 2014 ήρθε μια Εγκύκλιος στο σχολείο να κάνουμε ομάδες δράσεις. Κάναμε, λοιπόν. Έπρεπε να είχαμε δύο τακτικά μέλη και δύο αναπληρωματικά μέλη. Επιμορφώθηκαν μέσω διαδικτύου, με προγράμματα 500 ωρών. Ξαφνικά, πριν λίγο καιρό, μας έρχεται μια καινούργια Εγκύκλιος και λέει θα έχετε ένα μέλος τακτικό και ένα αναπληρωματικό εκ των οποίων ο ένας θα είναι ο Διευθυντής. Δηλαδή, ο Διευθυντής ορίζει τον ίδιο του τον εαυτό σε ομάδα κατά του «σχολικού εκφοβισμού». Μήπως πολλές φορές δημιουργούμε προβλήματα και τα μεγαλοποιούμε από εκεί που δεν υπάρχουν; Γι αυτό, λοιπόν, ασπάζομαι και τον ευχαριστώ και τον κ. Πανούση και την κα. Αρτινοπούλου, γιατί νομίζω ότι αν δούμε

ρεαλιστικά το θέμα, τότε θα καταλάβουμε πάρα πολλά πράγματα, ότι, ίσως, κάνουμε λάθη.

Τέλος ολοκληρώνω, είπε ο κ. Πανούσης για τον Άλεξ, επειδή γνωρίζω την περίπτωση λόγω της Βέροιας, εγώ προσωπικά πιστεύω ότι δεν υπήρχε καμία περίπτωση σχολικού εκφοβισμού, υπήρχαν δύο αντιμαχόμενες, δύο «αντιμαχόμενες»... ε, τα παιδιά ήταν Ε΄ Δημοτικού, είχαμε κάποιους, θα λέγαμε μικρούς διαπληκτισμούς, έχω την αίσθηση ότι ήταν ένα ατύχημα, και όχι τόσο πολύ που διογκώθηκε μέσω των ΜΜΕ.

Μηνάς Ευσταθίου³: Ήθελα να κάνω πέντε σύντομες ερωτήσεις, θα κάνω δύο μόνο, γιατί με διευκόλυνε πάρα πολύ η σύντομη παρέμβαση του Καθηγητή του κ. Μαυρογιώργου και η δική σας Πρόεδρε, ως προς τον προσδιορισμό και τη στοχοθεσία του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και δει του σχολείου. Προς την κα Αρτινοπούλου είναι οι δύο ερωτήσεις. Στα συμπεράσματα, με τίτλο «Συμπερασματικά»⁴, τέσσερα συμπεράσματα που αναδείξατε, το ένα ήταν επίκληση μισού στίχου από τον Οδυσσέα Ελύτη, στο τρίτο βάζετε ότι «τέλος οι ερασιτεχνισμοί και οι πειραματισμοί».

Θέλω να το προσδιορίσετε, γιατί, στην τοποθέτησή σας, είστε σε τέσσερις ηγεσίες του Υπουργείου Παιδείας, μέσα στις επιστημονικές επιτροπές [Αρτινοπούλου: μία είναι η επιτροπή] σε μία επιτροπή, στη μία σε τέσσερις ηγεσίες, μόνιμη. Θέλω τον προσδιορισμό το χρονικό, γιατί έχει τη σημασία του, και να συμπληρώσω ως προς την πρώτη ερώτηση ότι καθετί κι αυτό που είμαστε εδώ είναι πολιτική, και μάλιστα πολύ συγκεκριμένη, με πολλά στοιχεία, κυρίως, στην εκπαιδευτική πολιτική, τους θεσμούς, τη δικαστική, τη νομική, κ.λπ., επομένως, πρέπει να το προσδιορίσουμε αυτό αν είναι αποτέλεσμα της έρευνάς σας που κάνατε. Επομένως, πρέπει να δώσετε στοιχεία, πώς προσδιορίζετε τους πειραματισμούς και ερασιτεχνισμούς, γιατί δεν νομίζω, με τις μεγάλες μεταρρυθμίσεις, επί Γεωργίου Παπανδρέου τη δεκαετία του '60 και μετά, ότι έμεινε σε πλήρη αδράνεια το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, με το μεγάλο διάλειμμα της δικτατορίας, και μετά από εκείνο το διάστημα που άρχισαν οι μεταρρυθμίσεις, και έγιναν πάρα πολλές μεταρρυθμίσεις σε πολλά ζητήματα, που αφορούν εν προκειμένω κι αυτά, τη συμπεριφορά αλλά και τη στάση και την κοινωνικοποίηση των μαθητών. Είναι το δεύτερο ερώτημα, να

³ Σχολικός Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής Περιφέρειας Ηπείρου.

⁴ ΣτΕ: Τίτλος διαφάνειας του ppt.

δώσετε στοιχεία ως προς τον ιστορικό χρονικό προσδιορισμό, δηλαδή αν μιλάτε ότι τα Υπουργεία ήταν πριν τη δεκαετία του '60, την περίοδο της χούντας, τη μεταπολίτευση μέχρι την τάδε κυβέρνηση, την τάδε κυβέρνηση; Εγώ διαφωνώ ριζικά μαζί σας με στοιχεία, γιατί πάρα πολλές έρευνες του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, δημοσιευμένες, αλλά και του Πάντειου και των Νομικών Σχολών και άλλων σχολών πολλών, διδακτορικές διατριβές δείχνουν και στα συγκεκριμένα ζητήματα, όχι με αφορμή τη μόδα του σχολικού εκφοβισμού που είναι τα τελευταία τέσσερα-πέντε τελευταία χρόνια, έχουν εντυφίσει και έχουν δώσει προτάσεις. Και, μάλιστα, σ' αυτές τις έρευνες του Εθνικού Κέντρου Κοινωνικών Ερευνών, ήταν και πάρα πολλοί διδάκτορες και μεταπτυχιακοί από το σώμα των εκπαιδευτικών. Γι' αυτό και να μην δίνουμε αφορισμούς.

Γεώργιος Καψάλης: Ήθελα να αναφερθώ στον ρόλο των γονέων μέσα στο σχολείο γι αυτό το θέμα. Έχω την αίσθηση ότι, μερικές φορές, οι γονείς απέναντι στους εκπαιδευτικούς ασκούν το πραγματικό «bullying».

Γιάννης Πανούσης: Κοιτάζτε, εάν θέλαμε να κάνουμε μία σωστή ανάλυση κοινωνιολογικο-πολιτικοπαιδαγωγική, θα προσυπογράφαμε του κ. Μαυρογιώργου την εισήγηση. Πχ., η σχολική διαρροή είναι πολύ πιο σοβαρό πρόβλημα με έντονα κοινωνικά, πολιτισμικά και άλλα στοιχεία από ότι είναι το bullying, πώς ξεκινάνε εκατό και βρίσκονται δέκα. Όπως σημαντικό πρόβλημα είναι τι ακριβώς κάνει το σχολείο. Γιατί το λέω, διότι το καλύτερο σύστημα πληροφόρησης είναι το Google, είναι καλύτερος καθηγητής εγκληματολογίας από εμένα, δεν ξέρω για την κα. Αρτινοπούλου, έχει φάει τέσσερις Υπουργούς από ότι κατάλαβα, θα φάει κι άλλους... Καλό είναι αυτό, από μόνο του δεν είναι κακό αυτό!!! Τι κάνει λοιπόν το Google, σου δίνει πληροφορίες: πόσοι ζουν στην Κίνα, πόσοι ζουν στην Αφρική, τι τρώνε, κ.λπ. Δεν σου δίνει γνώσεις. Άρα, πρέπει κάποιος να μαζέψει τις πληροφορίες και να τις μετατρέψει σε γνώσεις, και κάποιος πρέπει να πάρει τις γνώσεις και να τις μετατρέψει σε Γνώση, με γράμμα κεφαλαίο, δηλαδή να δει την ηθική πλευρά των γνώσεων. Το πρόβλημα δεν είναι να γίνεις γιατρός, αλλά πρέπει να ξέρεις και ιατρική δεοντολογία. Άρα, λοιπόν, το σχολείο αν αξίζει, και χαίρομαι για τον όρο, Γιώργο θα στον κλέψω, αυτό το «χρεωμένο σχολείο», μου άρεσε πάρα πολύ. Το ζήτημα, λοιπόν, είναι, εφόσον μας ξεπερνάνε τα Google σε πληροφορίες, είμαστε ως δάσκαλοι έτοιμοι, σύγχρονοι, ενημερωμένοι, ψύχραιμοι, νηφάλιοι, να πάρουμε τα παιδιά να

τους εξηγήσουμε τι συμβαίνει σε αυτόν τον τόπο, και όχι μόνο, σε γνώσεις, σύνδεση, δηλαδή, ιστορίας, πολιτικής, γεωγραφίας, των πάντων; Των πάντων. Όχι, ποιο είναι το ψηλότερο βουνό. Και, μάλιστα, να τους δείξουμε με τη ζωή μας, όχι με τη ρητορεία μας, που λέει, σωστά, η Βάσω, με τη ζωή μας, τι πάει να πει ήθος. Γιατί μας βλέπουνε οι νέοι, μας βλέπουνε. Σας θυμίζω ότι η γενιά των πατεράδων μας μάς πήγαινε στο δάσκαλο και έλεγε «Κυρ-Νίκο κάνε τον άνθρωπο». Σήμερα, συμφωνώ με τον Πρύτανη, «Ποιος είναι αυτός ο δασκαλάκος», λέει, «που μας έκοψε»; «Γιατί μας κόβετε», λέει, «κύριε»; Τον έκοψε το γιο του και θεωρεί ότι κόπηκε ο ομφάλιος λώρος της ευφυΐας. Κρατάω πάρα πολλές επιφυλάξεις σε ένα άλλο συνέδριο που θα έρθω με την εισήγησή σας.

Ποιος κοινωνικοποιεί σήμερα τον νέο; Ποιος τον κοινωνικοποιεί; Κρατάω πολλές επιφυλάξεις, αν το κάνει η οικογένεια, αν το κάνει το σχολείο, αν το κάνει η κοινότητα, αν το κάνουν τα media. Γιατί εκχωρήσαμε στα media την κοινωνικοποίηση, γιατί την εκχωρήσαμε; Άρα, λοιπόν, θέλει μεγάλη συζήτηση σε αυτό το πράγμα, διότι στο επίπεδο του ιδεατού, συμφωνώ απόλυτα, αυτά πρέπει να είναι τα πράγματα, στο επίπεδο του πραγματικού να μου επιτρέψετε έχω δει φοβισμένους δασκάλους. Δηλαδή οι μαθητές ελέγχουν το σχολείο και να είμαστε έτοιμοι σε αυτό. Σε πολύ μεγάλο βαθμό, και οι φοιτητές ελέγχουν τα Πανεπιστήμια, και θα ήθελα η κα. Αρτινοπούλου, με τον εξαιρετο λόγο της και ρόλο της, να επεκτείνει το «bullying» στα Πανεπιστήμια, να δούμε αν έχουμε ανοιχτά Πανεπιστήμια ποτέ. Αφού το Υπουργείο Παιδείας θέλει να δει το ζήτημα του «bullying», ας το δει στα Πανεπιστήμια, γιατί δεν το βλέπει; Είναι βία η κατάληψη; Ας απαντήσει το Υπουργείο. Τα ναρκωτικά είναι πιο απλό πρόβλημα από το «bullying»; Δηλαδή, βλέπετε, έχουν πάει στα δικαστήρια, δώδεκα χρόνων οι χρήστες και δεν ασχολούμαστε με αυτό... Ασχολούμαστε με το «bullying», ανύπαρκτο θέμα.

Δεν είπαμε για το «cyber- bullying», αυτό είναι το πιο αστείο. Δηλαδή, θυμάμαι τη γενιά μου: «Θα βγούμε το βράδυ;» «Θα βγούμε». «Θα μου δώσεις τα θέματα;» «Δεν στα δίνω». Έπαιρνε τηλέφωνο και το έκλεινε. Ή έλεγε: «Θα πεθάνεις, αν δε μου δώσεις τα θέματα». Αυτά είναι «cyber- bullying». Και το εξαιρετικό, αυτή η σύγχυση που γίνεται ανάμεσα στον κοινωνικό αποκλεισμό, που έχει χαρακτηριστικά καθαρά κοινωνικά, με το «bullying» που έχει χαρακτηριστικά περιέργα, αν θέλετε, παρόλο που έχει ταξικά. Εγώ, επειδή μιλάω σε διάφορα σχολεία, είναι άλλο το «bullying» στο κολέγιο, να μου επιτρέψετε, και άλλο το «bullying» στο Πέραμα.

Η λεκτική βία κι αυτό θέλει πολλή συζήτηση. Εάν η λεκτική βία είναι η βάση πάνω στην οποία διαμορφώνονται συνειδήσεις συγκρουσιακές ή προσβολές ή ρατσιστικές.

Θα τελειώσω με το ότι ως Πρύτανης έδινα το πτυχίο και έλεγα «καλή επιτυχία» στον πτυχιούχο και έκανα έτσι το χέρι μου και το μάζευα, διότι αν του έλεγα «μπράβο», αυτό είναι σεξουαλική παρενόχληση. Πάμε μακριά, πάμε λάθος, πάμε με ξένα πρότυπα, καλά να ξαναγυρίσουμε σε ορισμένα δικά μας, να τα οριοθετήσουμε, να είμαστε καθαροί απέναντι στα παιδιά, αν η εκπαίδευση κάποιου ρόλο παίζει στη ζωή ή αν η μόρφωση είναι αυταξία ή αν όλα εξαρτώνται από τον δήμαρχο, τον βουλευτή και την κυβέρνηση για να διοριστείς. Να είμαστε καθαροί. Την έννοια της γνώσης, την έννοια της αντίρρησης, της αντίδρασης, της αυτογνωσίας, τα έχουμε χάσει όλα εμείς ως ενήλικες και τα χρεώνουμε στα παιδιά μας ότι δεν τα έχουν αυτά.

Βάσω Αρτινοπούλου: Θα προσπαθήσω να είμαι συγκεκριμένη. Και από τις ερωτήσεις που έχω καταγράψει, η πρώτη ερώτηση, εάν παράγεται νέα γνώση μέσα από τις δημοσιεύσεις και τις διατριβές, θα έλεγα ανεπιφύλακτα ότι υπάρχει νέα γνώση. Και υπάρχει νέα γνώση, γιατί με το έλλειμμα των κοινωνικών ερευνών που έχουμε στη χώρα, ό,τι παράγουμε στο κομμάτι αυτό, αν έχει κάποιες προδιαγραφές και μεθοδολογικές επιλογές συγκεκριμένες, έστω και χωρίς τη δυνατότητα γενίκευσης, είναι νέα γνώση. Οπότε είμαι θετική. Απλώς είναι μια γνώση, η οποία ποτέ δεν συναντιέται με την άλλη, δηλαδή, υπάρχουν άλλα ζητήματα εκεί, αλλά υπάρχει νέα γνώση ως προς αυτό.

Στην ερώτησή σας ποιον ορισμό υιοθετήσαμε, δεν υιοθετήσαμε ορισμό με την έννοια του ότι είχαμε κάποιες συμπεριφορές και θέλαμε τα ίδια τα παιδιά να επιλέξουν ποια ορίζουν ως εκφοβισμό και σε ποια συχνότητα. Δηλαδή, δεν δόθηκε, ως ένα βαθμό, ένας προκαθορισμένος ορισμός. Διαφοροποιηθήκαμε, βεβαίως από το «συχνά», χρησιμοποιώντας τον ορισμό του Olweus, υπήρχαν κάποια στοιχεία εννοιολογικά όπως η άνιση κατανομή δύναμης και εξουσίας, γιατί νομίζω ότι στην έννοια του εκφοβισμού εμπεριέχεται μια ανισοκατανομή σε αυτό που λέμε εξουσία και δύναμη και νομίζω ότι αυτό οριοθετεί και το σχολικό περιβάλλον και δίνει το στίγμα τού γιατί μιλάμε για εκφοβισμό.

Δεν θα συμφωνήσω μαζί σας ότι δεν υπάρχει εκφοβισμός, ότι είναι μόνο μόδα. Και δεν θα συμφωνήσω μαζί σας, γιατί όσο υπάρχουν παιδιά τα οποία υποφέρουν στο χώρο του σχολείου, από τις άσχημες σχέσεις τους με τους συνομήλικους και όσο

υπάρχουν παιδιά τα οποία παρακολουθούνται από δημόσιες ή ιδιωτικές δομές, παιδοψυχιατρικές και ζητούν στήριξη, σημαίνει ότι το πρόβλημα υπάρχει. Δεν θα αποφανθώ, έγινε ένα μεταφερόμενο πρόβλημα, ένα πρωτογενές πρόβλημα από το χώρο του σχολείου, αλλά το πρόβλημα υπάρχει. Και νομίζω ότι θα ήταν τουλάχιστον αφελές, όπως το δημιουργήσαμε, έτσι να το καταργήσουμε, εν μία νυκτί, και να πούμε ότι δεν υπάρχει. Απλώς, αυτό που χρειάζεται δεν είναι η ακύρωση του ζητήματος, είναι η οριοθέτηση του ζητήματος και αυτό προσπάθησα να δείξω μέσα από την παρουσίαση μου.

Αναφέρθηκα σε ερασιτεχνισμούς και πειραματισμούς. Δεν εννοούσα τις εκπαιδευτικές πολιτικές της νεότερης Ελλάδας. Αναφέρομαι στις πρωτοβουλίες που θέλουν να πάρουν οι εκπαιδευτικοί για να είναι «τρέντυ» και να είναι μέσα στο πλαίσιο. Και πολύ φοβάμαι ότι αυτοί οι ερασιτεχνισμοί είναι ακριβώς από αυτούς που θέλουν να δείχνουν ότι προτρέχουν να κάνουν πράγματα για τη σχολική βία, ότι φροντίζουν το σχολείο, κ.λπ. και τελικά, όλα αυτά είναι πυροτεχνήματα. Είμαι στο χώρο της εκπαίδευσης της τριτοβάθμιας, αλλά γνωρίζω ότι γενικεύσεις δε χωράνε. Βλέπεις ανθρώπους, οι οποίοι παλεύουν πραγματικά, και έχουν μια διαμορφωτική επίδραση στους μαθητές. Ούτε ακυρώνω το σχολείο. Αλλά, από την άλλη πλευρά βλέπουμε πάντοτε, όπως και σε όλα τα κοινωνικά συστήματα, ότι υπάρχει και μια μερίδα επαγγελματιών, που για να καλύψει δικές της ανασφάλειες ή για να τα έχει καλά με τη διοίκηση ή για «χ», «ψ», λόγους, δεν ξέρω, ή γιατί έχει προβλήματα με τον εαυτό του, προτρέχει να δείξει ότι κάνει πράγματα με ένα κριτικό στυλ, χωρίς να υπάρχει, όμως, το αντίστοιχο background, που θα μπορούσε να κάνει κάποια σοβαρά θέματα. Αυτοί είναι οι ερασιτεχνισμοί και νομίζω ότι ειδικά στο κομμάτι του σχολικού εκφοβισμού, είχαμε ερασιτεχνισμούς. Δεν μπήκα στην ποιότητα και τι είναι αυτά τα βίντεο, που ήταν η πρώτη διαφάνεια, στο YouTube, αλλά θα δείτε ότι είναι βίντεο, τα οποία καλλιεργούν την ανασφάλεια και τον ηθικό πανικό, παρά ενημερώνουν για το πρόβλημα.

Στο τελευταίο ερώτημα από τότε ενεπλάκη, ενεπλάκη όταν συστήθηκε το Παρατηρητήριο για τη Σχολική Βία επί υφ' υπουργίας Παπαθεοδώρου και επειδή είναι συνάδελφος Καθηγητής Εγκληματολογίας, ήξερε το διεθνές expertise που έχω, με κάλεσε και μου είπε «*Βάσω κάτι πρέπει να κάνουμε*». Και νομίζω ότι μπορεί να ήταν ο Παπαθεοδώρου, μπορεί να ήταν ο Πανούσης, μπορεί να ήταν ο «χ», «ψ», δεν έχει καμία σημασία το πρόσωπο, εγώ έκανα άλλα πράγματα για τον Πανούση στο Δημόσιας Τάξης, κάναμε τα Τοπικά Συμβούλια Πρόληψης της Εγκληματικότητας. Εν

πάση περιπτώσει, πιστεύω ότι ο κοινωνικός επιστήμονας και ο ερευνητής, πρέπει να είναι παρόν όταν του ζητείται μέρος της τεχνογνωσίας και της γνώσης του. Και με αυτήν την έννοια μπορεί να «έφαγα» τέσσερις, να είμαι καλά να «φάω» κι άλλους δεκατέσσερις.

Ελένη Σιάνου-Κύργιου: Τα ζητήματα που έθεσαν ο κ. Πανούσης με τον δικό του, έτσι, κριτικό αλλά και ανατρεπτικό τρόπο, αλλά και τα στοιχεία που μας παρέθεσε και μας παρουσίασε η κα Αρτινοπούλου, θα μπορούσαν να τα συζητάμε μέχρι το πρωί. Πρέπει, όμως, να γίνει ένα μικρό διάλλειμα μόνο 10 λεπτών και να έρθουμε για να ακούσουμε και τους άλλους συναδέλφους.

Συνεδρία Β΄

Συντονιστές - Σχολιαστές:

Χαράλαμπος Κωνσταντίνου, Καθηγητής Π.Τ.Δ.Ε. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Σιάνου-Κύργιου Ελένη, Καθηγήτρια Τμ. Φ.Π.Ψ. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Εισηγητές:

Στράτος Γεωργούλας, Αναπλ. Καθηγητής Τμ. Κοινωνιολογίας Παν/μίου Αιγαίου

Παναγιώτης Δέγλερης, Δικηγόρος, Διδάσκων στο Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Ο λόγος περί σχολικής βίας: Πότε είναι μέρος του προβλήματος και πότε η λύση του

**Αναπλ. Καθηγητής Στράτος Γεωργούλας
Τμήμα Κοινωνιολογίας
Πανεπιστημίου Αιγαίου**

Καταρχάς θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συναδέλφους, παλαιότερους, νέους και μελλοντικούς, που 9:15 το βράδυ, παραμένουν σε αυτήν την αίθουσα για να μας ακούσουν και να συνεχίσουμε τη συζήτηση, πάνω σε ένα ζήτημα, το οποίο μπορείς να το δεις από πολλές οπτικές. Να ευχαριστήσω πολύ τον Θεοδωρή Θάνο για την πρόσκληση και να ευχαριστήσω πολύ και τους φίλους που στη Μυτιλήνη αυτή τη στιγμή παρακολουθούν αυτό το συνέδριο, γιατί θα πρέπει να ξέρετε ότι δεν είναι μόνο ότι η αίθουσα είναι γεμάτη, αλλά υπάρχει διαδικτυακή παρακολούθηση και, τουλάχιστον, οι φίλοι και συνεργάτες και φοιτητές στη Μυτιλήνη έχουν γραφτεί και το παρακολουθούν. Οπότε, η σημερινή συζήτηση φτάνει από τη μία πλευρά στην άλλη πλευρά της Ελλάδας.

Είχα έρθει εδώ πέρα για το Συνέδριο της Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης, πριν από ενάμιση χρόνο, και μου φαίνεται ότι έχουν περάσει, τουλάχιστον, δύο δεκαετίες. Πολλά ζήσαμε από τότε. Ενάμιση χρόνος, στον οποίο έχουμε τραβήξει πολλά, ελπίδες, όνειρα που έχουν διαψευστεί, εμείς, ειδικά, οι μόνιμοι κάτοικοι της Λέσβου, έχουμε τραβήξει πολλά περισσότερα, όπως καταλαβαίνετε και όπως ξέρετε λίγο-πολύ, οπότε θα μου επιτρέψετε να ξεκινήσω και να τελειώσω την εισήγηση, ως αποτέλεσμα όλης αυτής της προηγούμενης διαδικασίας, με μια αυτοκριτική, επιστημονική αυτοκριτική, πολιτική αυτοκριτική, πάνω στο συγκεκριμένο ζητούμενο.

Ο Έντουαρντ Μπάλγουερ Λίτον στο θεατρικό του «Ρισελιέ», στη δεύτερη πράξη της δεύτερης σκηνής, λέει με τα λόγια του Ρισελιέ μια γνωστή έκφραση, που είναι από τις αγαπημένες μου: *«Η πένα είναι πιο δυνατή από το σπαθί»*.

Ο λόγος για τη σχολική βία μερικές φορές, αν όχι σχεδόν πάντα όπως πιστεύω εγώ, είναι χειρότερος από τη σχολική βία αυτή καθαυτή. Ένα δεύτερο κομμάτι που μου αρέσει, και συνήθως το αναπαράγω, είναι από έναν από τους δύο συγγραφείς της «Αγίας Οικογένειας», στο κείμενό του *Θεωρίες της υπεραξίας*, λέει ότι ένας εγκληματίας παράγει εγκλήματα. Όταν εξετάσει κανείς πιο λεπτομερειακά την συνάρτηση αυτού του τελευταίου κλάδου παραγωγής με το σύνολο της κοινωνίας, τότε θα απαλλαγεί από πολλές προκαταλήψεις. Ο εγκληματίας δεν παράγει μόνο εγκλήματα, αλλά παράγει και το ποινικό δίκαιο και μαζί του και τον καθηγητή που κάνει παραδόσεις για το ποινικό δίκαιο και επιπλέον το αναπόφευκτο εγχειρίδιο. Ο εγκληματίας παράγει ακόμα όλη την αστυνομία και την ποινική δικαιοσύνη, τους δικαστικούς κλητήρες, τους δικαστές, τους ενόρκους κ.λπ., κ.λπ. Μια λειτουργική χρησιμότητα του λόγου, είναι ότι είναι αποτελεσματικό και για το σύστημα αυτό καθαυτό. Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν θα πρέπει να το μελετάμε. Αντιθέτως, αυτό που βλέπουμε μελετώντας όσους έχουν μελετήσει, είναι ότι όλοι γράφουν, χρησιμοποιούν την ίδια λέξη και λένε διαφορετικά πράγματα. Κι όχι μόνο λένε διαφορετικά πράγματα, προσθέτω εγώ, αλλά αυτά που λένε είναι άκρως επικίνδυνα αρκετές φορές και θα πρέπει να το αναδείξουμε.

Η εργασία λοιπόν των κοινωνικών επιστημόνων περί του εγκληματικού φαινομένου και για τη σχολική βία είναι να κατασκευάσουν οριοθετήσεις, συνδέσεις χωροχρονικές. Αυτές συνεπάγονται παρεμβατικότητα και, άρα, είναι σαφέστατα υλικές ως προς τις συνέπειές τους. Χρήματα γι αυτούς που θέλουν να το μελετήσουν, κρατικές δομές, οικονομική στήριξη στην κοινωνία πολιτών, ΜΚΟ μέσα από τις οποίες μπορεί να παρέμβει ο «σταυροφόρος της ηθικής», μετρήσιμη, και άρα ποσοτικά αξιολογήσιμη συμπληρωματική εργασία σε καθηγητές σχολείων, διδακτικές ώρες, γραπτές εργασίες, συγγράμματα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση κ.λπ. Το ενδιαφέρον είναι ότι στη σύγχρονη ιστορική συγκυρία άλλα ζητήματα, κοινωνικά προβλήματα εξαφανίζονται από την επιστημονική ατζέντα, όπως το ζήτημα της δημοκρατίας, της δημοκρατίας στο σχολείο, το ότι το σχολείο είναι μακριά από την παιδαγωγική του αποστολή όπως πολύ σωστά είπατε [απευθυνόμενος στον κ. Κωνσταντίνου] και, το ζήτημα της σχολικής βίας, με ιδιαίτερη έμφαση στον

εκφοβισμό, αναδεικνύεται ως σημαντικό και συχνά μονοπωλεί το ενδιαφέρον και στο χώρο στον οποίο αναφέρεται, στο σχολείο, αλλά και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

Αυτό δεν σημαίνει, βέβαια, ότι η παρέκκλιση, το έγκλημα, η βία, η ποινή και η μεταχείριση του παρεκκλίνοντα δεν πρέπει να αποτελούν ένα κεντρικό ζήτημα της κοινωνικής θεωρίας. Πρέπει. Και μάλιστα, πρέπει όχι μόνο ως μονιμοποίηση της ανάγκης για μια ολοκληρωμένη ή πλουραλιστική προσέγγιση, αλλά, πρωτίστως, της ανάγκης, και αυτό είναι που πρέπει να κάνουμε εδώ πέρα και αυτό είναι που προσπαθούμε σήμερα όλη μέρα, να ξεφύγει η μελέτη της παρέκκλισης και στη συγκεκριμένη περίπτωση της σχολικής βίας, από περιοριστικές ερμηνείες του φαινομένου από άλλους μη ειδικούς, ή τέλος πάντων οιονεί ειδικούς, οι οποίοι ταυτοχρόνως επιχειρούν να θολώσουν τις κοινωνικές καταβολές του. Ο κίνδυνος αυτονόμησης του αντικειμένου έρευνας από αυτές τις καταβολές, μπορεί να οδηγήσει, και συχνά οδηγεί, και γι' αυτό λέω και είναι μέρος του προβλήματος, σε νομιμοποίηση του status quo. Για παράδειγμα, επιστημονικά ερωτήματα περί της φύσης της παρέκκλισης, στη συγκεκριμένη περίπτωση της σχολικής βίας, όταν εξειδικεύονται στην προσπάθεια ανακάλυψης αυτής της φύσης, μοιάζει να ερευνούν μια άλλη πραγματικότητα, οπότε οι επιδιωκόμενες απαντήσεις τους οδηγούν στη καταγραφή μιας γνώσης τεχνικής, παραγόμενης από ειδικούς, οι οποίοι δουλεύουν υπό συνθήκες εργαστηρίου. Συνήθως, λοιπόν, αυτό που παρατηρούμε μελετώντας έρευνες άλλων επιστημονικών χώρων που αφορούν στη σχολική βία, είναι θεωρίες και έρευνες οι οποίες δεν έχουν καταφέρει να αναδείξουν τις πραγματικές διαστάσεις αυτού του φαινομένου. Το σχολείο, άλλωστε, σπάνια ανακαλύπτει το σύνολο του είδους των εγκλημάτων του, λόγω του σκοτεινού αριθμού που υπάρχει εκεί. Και όταν το κάνει, ή όταν το κάνουν κάποιοι, η μεθοδολογία είναι καθορισμένη, συνήθως, από ένα θεωρητικό πλαίσιο, μιλάμε για μια μονοσήμαντη διάσταση, που κυριαρχεί. Και αυτή είναι η ψυχολογική, οδηγώντας σε πορίσματα και προτάσεις αντεγκληματικής πολιτικής που διακρίνονται κατά κύριο λόγο για το τελεολογικό τους χαρακτήρα, την υποστήριξη προκατασκευασμένων λύσεων που υποστηρίζουν προϊόντα μιας τεχνικής εξειδίκευσης. Ο τελικός σκοπός, σε αυτές τις προσεγγίσεις, είναι η δαιμονοποίηση του προβλήματος, η απόκρυψη πλήθους κοινωνικών διαστάσεων και άρα μια προκαθορισμένη ελλιπή γνώση, που θα οδηγήσει, στην ουσία, στη συντήρηση και στην αναπαραγωγή του προβλήματος.

Βασική ανάγκη, λοιπόν, είναι καταρχήν ο επανασχεδιασμός του λόγου. Τι θέλω να πω με αυτό; Ότι, όταν αρκετές φορές, κάνεις έρευνα, ερευνητική δουλειά, υπό

αυτές τις προϋποθέσεις για τη σχολική βία, φροντίζεις πάρα πολύ καλά να αναπαράγεις την κυρίαρχη γνώση και θέλεις να την αναπαράγεις, για να έχεις μετά δουλειά, για να συνεχίζεις να το μελετάς. Ένας φαύλος κύκλος.

Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι η σχολική βία αποτελεί μια δραστηριότητα που ορίζεται σύμφωνα με το ιστορικό κοινωνικό πλαίσιο που παράγεται. Η γέννηση των δικαιωμάτων των παιδιών ήρθε ως αποτέλεσμα μιας διαδικασίας πολιτικο-ιδεολογικής ενάντια στην πατριαρχία, στο πλαίσιο της καπιταλιστικής κοινωνίας. Η αυτόνομη προσωπικότητα του παιδιού και η ανάγκη αναγνώρισης των δικαιωμάτων του και η προστασία τους, συνδέεται με τα παραπάνω. Κατ' επέκταση η εννοιολόγηση της σχολικής βίας θα πρέπει να συνδέεται υπό αυτό το πρίσμα, ενώ κάθε προσπάθεια εγκληματοποίησης του προβλήματος, άρα θεατότητας από φορείς του κράτους, συνδέεται, και θα πρέπει να συνδέεται με ερωτήματα του τύπου:

- Αν και σε ποιες περιπτώσεις υπάρχει μεγαλύτερος σκοτεινός αριθμός; Εμένα, δηλαδή, με ενδιαφέρει περισσότερο σε ποιες περιπτώσεις υπάρχει μεγαλύτερος σκοτεινός αριθμός σχολικής βίας και δεν καταγράφεται, παρά από αυτές που καταγράφεται.
- Ποιοι είναι αυτοί που ανακινούν το θέμα και ζητούν αντιμετώπιση;
- Αν παίζουν το ρόλο τους οι σταυροφόροι ηθικής, όπως έχουν παίξει στο παρελθόν σε αντίστοιχα θέματα και ειδικότερα στις αρχές του 20ου αιώνα και στο θέμα των ανηλίκων. Μη ξεχνάμε ότι τα αναμορφωτήρια έτσι δημιουργήθηκαν από συζύγους «σημαντικών κυρίων», οι οποίες ήθελαν να φτιάξουν ιδιωτικούς χώρους για την αναμόρφωση των ανηλίκων. Αργότερα έγινε κρατικό σύστημα. Τώρα, τελευταία, παρατηρούμε πάλι μια ιδιωτικοποίηση μέσω της ανακίνησης της κοινωνίας των πολιτών.

Αν δεν υπάρχουν τέτοια ερωτήματα και η έρευνα περιορίζεται στην ατομική ευθύνη, στο θύμα, στον θύτη, περιορίζοντας, μάλιστα, και ηλικιακά, τότε επανερχόμαστε στο ζήτημα της μονομέρειας που αποτελεί και επιτελεί έναν ιδεολογικό ρόλο συντήρησης της πραγματικότητας. Αυτό κάνει. Αν δεν θέλουμε να ακολουθήσουμε αυτό τον δρόμο, θα πρέπει να είμαστε έτοιμοι να επαναφέρουμε την πολιτική σε αυτό που ήταν απλά μια συζήτηση για τεχνικά ζητήματα εφαρμογών. Θα πρέπει να ασχοληθούμε με την κοινωνία ως ολότητα. Θα πρέπει να μιλήσουμε για μια κοινωνιολογική μελέτη του συνολικού κοινωνικού πλαισίου των ανισοτήτων δύναμης, πλούτου, εξουσίας, οι οποίες είναι αποτέλεσμα των ταξικών σχέσεων της βιομηχανικής κοινωνίας, με ταυτόχρονη κριτική άφεση του αναλυτικού ατομικισμού,

είτε με την ιδεαλιστική μορφή του νεοκλασικισμού, δηλαδή, εξηγήσεις στυλ κόστος-όφελος, ατομική επιλογή είτε με την μορφή του ατομικού θετικισμού. Δηλαδή, να ψάχνουμε τα βιολογικά αίτια και κατά κύριο λόγο τα ψυχολογικά αίτια. Δεν χρειάζεται να ερευνάται το ξεχωριστό, στο κομμάτι της σχολικής βίας, ως παθολογικό.

Το συγκεκριμένο έγκλημα, η βία ως φαινόμενο, δεν μπορεί να θεωρηθεί ως ένα περιθωριακό φαινόμενο, αλλά ως ένα φαινόμενο ενδημικό, διασκορπισμένο που παράγεται μέσα σε μια συγκεκριμένη ιστορικο-χωρική περίοδο. Όμοια και η εγκληματοποίησή της, δηλαδή, με ποιον τρόπο ορίζεται αυτή ως έγκλημα και με ποιον τρόπο αντιμετωπίζεται. Εκεί είδαμε τον κίνδυνο, που είπαν προηγουμένως οι πολύ σημαντικοί ομιλητές, να έρθει ένα κράτος να σου πει, «γιατί να μην βάλω λίγο καταστολή στο σχολείο» ως απάντηση. Αυτό είναι μέρος του προβλήματος.

Με αυτό προχωρώ στο επόμενο κομμάτι της εισήγησής μου, στο ποιος επιστημονικός λόγος μπορεί να αποτελέσει μέρος της λύσης του προβλήματος: ένας συνθετικός λόγος που χρησιμοποιώ, παίρνοντας αφορμή μέσα από το έργο *New Criminology*, που είχε γραφτεί το 1973 από τους Taylor, Walton & Young, μια σύνθεση απόψεων, που ειδικά για τη σχολική βία θα πρέπει να περιλαμβάνει τις εξής συνδέσεις, ανάμεσα:

- Πρώτον, στην ευρύτερη προέλευση της σχολικής βίας, μια ευρύτερη προέλευση που θα μπορούσε να γίνει κατανοητή μόνο από την άποψη των μεταβαλλόμενων, με γοργούς ρυθμούς, οικονομικών και πολιτικών συνθηκών της ανεπτυγμένης βιομηχανικής κοινωνίας και τη θέση του πεδίου του σύγχρονου σχολείου σε αυτή. Χρησιμοποιώ τη λέξη «πεδίο» για συγκεκριμένους λόγους, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση σε μια πολιτική οικονομία του σχολείου και της παρέκκλισης σε αυτό και σε ζητήματα που καθορίζονται εν τέλει από την επίδραση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής στα σχολικά δρώμενα. Δηλαδή, με ενδιαφέρει εδώ να ψάξω, τι ρόλο παίζει η επιβαλλόμενη δημιουργία του νέου σχολείου, όπως ονομάζεται, στη σχολική βία.
- Δεύτερον, η άμεση προέλευση της σχολικής βίας. Δηλαδή, πώς οι δομικές απαιτήσεις ερμηνεύονται, καταπολεμώνται, χρησιμοποιούνται από τους ανθρώπους-δρώντες της σχολικής βίας και με ποιο τρόπο γίνεται αυτό, εν τέλει μια αποκλίνουσα επιλογή επί του παρόντος, γι' αυτό μιλάμε για άμεση προέλευση.

- Τρίτον, η πραγματική πράξη. Γιατί, μπορεί να έχεις την επιλογή στο πεδίο της άμεσης προέλευσης της σχολικής βίας, αλλά η πράξη λαμβάνει χώρα μόνο αν η κοινωνική δυναμική το επιτρέψει. Δηλαδή, η δυνατότητα επιλογών στο επίπεδο των πεποιθήσεων δεν μεταφράζεται αυτόματα σε δυνατότητα επιλογών στο επίπεδο των πράξεων. Άρα, εκεί θα πρέπει να καταπολεμήσουμε, αυτό που πολύ συχνά κάνουμε και το κάνουμε και εμείς οι επιστήμονες, τη δίκη προθέσεων για άτομα που μοιάζουν, φαίνονται ή λογικό είναι να είναι δρώντες, θύτες ενδοσχολικής βίας.
- Τέταρτον, και αναπόσπαστο κομμάτι, την άμεση προέλευση του κοινωνικού ελέγχου ως προς τη σχολική βία. Ο κοινωνικός έλεγχος, στην άτυπη μορφή του, παράγεται σε πρωτογενή κοινωνικά συστήματα, στην οικογένεια κατά κύριο λόγο, αλλά ταυτόχρονα παράγονται και οι συνδέσεις του με την λειτουργία του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Για παράδειγμα, αν ένας έφηβος μαθητής ασκεί εκφοβισμό στο πλαίσιο ενδοσχολικών δρώμενων, αυτό μπορεί να ενθαρρύνει ένα μέλος της οικογένειας του δράστη ή της ίδιας σχολικής κοινότητάς του να παραπέμψει τον δράστη σε έναν κοινωνικό λειτουργό καταρχάς ή σε έναν ψυχολόγο, αν υπάρχει μέσα στο σχολείο, επειδή αυτή η συμπεριφορά μπορεί να φαίνεται ή να την καταλαβαίνει ως αλλόκοτη. Η ίδια συμπεριφορά μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα την αναφορά του ατόμου στην αστυνομία από ανθρώπους έξω από τον άμεσο οικογενειακό κύκλο ή από τη σχολική κοινότητα αυτή καθαυτή, επειδή κινείται ύποπτα ή πράγματι, τον έχουν δει να διαπράττει αυτή την παράνομη πράξη. Και στις δύο περιπτώσεις, όμως, δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι υπάρχει ένας βαθμός επιλογής από την πλευρά του άμεσου κοινωνικού περιγυρου, δεν είναι υποχρεωτικό να πάει από το ένα σημείο στο άλλο. Μπορεί να θεωρείται ότι η συμπεριφορά δεν είναι σωστή, αλλά είναι προτιμότερο να κρατηθεί μέσα στην οικογένεια ή μέσα στην σχολική κοινότητα ή μπορεί να θεωρείται ότι, παρόλο που το άτομο συμπεριφέρθηκε παράνομα, θα ήταν πολύ ενοχλητικό να εμπλακεί η αστυνομία. Δηλαδή, ακόμα και όταν επίσημοι φορείς του κοινωνικού ελέγχου, ειδικότερα η αστυνομία ή και διάφορες υπηρεσίες του κράτους πρόνοιας, επιλαμβάνονται άμεσα, κατά τη διάρκεια της παράβασής του, την ενδοσχολική βία, πράγμα το οποίο είναι αρκετά σπάνιο έως πολύ σπάνιο στο χώρο του σχολείου, ασκείται ένας βαθμός επιλογής από τον φορέα αυτό, στην αντίδρασή του ως προς τον παρεκκλίνοντα. Κατά συνέπεια, λοιπόν, θα πρέπει να ερευνηθεί πώς ο άμεσος κοινωνικός περίγυρος θα επιλέξει αυτό το

ενδεχόμενο φάσμα των επιλογών αντίδρασής του. Δηλαδή, γιατί στη μια περίπτωση το πας και στην άλλη περίπτωση δεν το πας; Μήπως έχει κάποιο ρόλο η ταξική θέση τού συγκεκριμένου θύτη;

- Πέμπτον, η ευρύτερη προέλευση του κοινωνικού ελέγχου. Με τον ίδιο τρόπο που είπαμε ότι οι διαθέσιμες επιλογές στον παρεκκλίνοντα είναι πρωτίστως προϊόν της δομικής του θέσης, έτσι και η ευρύτερη κοινωνική αντίδραση εξηγείται από την άποψη της κοινωνικής θέσης και των κοινωνικών ιδιοτήτων αυτών που είναι αυτουργοί της αντίδρασης απέναντι στην παρέκκλιση. Αυτό, δηλαδή, που θέλω να μελετήσουμε εδώ πέρα όταν μιλάμε για την ευρύτερη προέλευση του κοινωνικού ελέγχου, είναι πώς προσταγές πολιτικές ή οικονομικές, που υποστηρίζουν συγκεκριμένες κοινές κοινωνικές αναπαραστάσεις συγκεκριμένης παρέκκλισης και τον αντίστοιχο ηθικό πανικό, προχωρούν σε πρακτικές του κοινωνικού ελέγχου και πώς αυτές οι πρακτικές, για να επανέλθω στο αρχικό, στην ουσία λειτουργούν αναπαραγωγικά ή έχουν μια πολύ καλή λειτουργία συντήρησης και αναπαραγωγής του καπιταλιστικού μας συστήματος.

Κλείνοντας, όλα τα παραπάνω, ως μια διαφορετική πρόταση, ένας διαφορετικός λόγος, πολύ συνοπτικός, αναφέρονται μόνο στο επίπεδο της θεωρητικής ανάλυσης. Στον πραγματικό κόσμο, όταν βγεις έξω, θα δεις ότι όλα αυτά τα πράγματα, συνήθως, συγχέονται, συνδέονται και συχνά εμφανίζονται να είναι δυσδιάκριτα. Η υπόσταση του ατόμου που συμμετέχει στα σχολικά δράματα, στη σύγχρονη πραγματικότητα, πρέπει να περιγραφθεί, όμως, στις πολλές του αυτές εκφάνσεις. Αυτό το άτομο είναι καθορισμένο από την καπιταλιστική οργάνωση του χώρου του σχολείου. Ταυτόχρονα είναι και καθοριστικό, υπό την έννοια, ότι δημιουργεί, αναπαράγει ή και αντιστέκεται σε αυτή την πραγματικότητα. Μια σειρά από κοινωνικές συγκυρίες και αλληλουχίες γεγονότων μπορεί να οδηγήσουν μερικούς ανθρώπους στο να πράξουν παρεκκλίνοντα στο χώρο του σχολείου ή άλλους στο να αναπαράγουν με τις πράξεις τους τη λειτουργία του επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Σε κάθε περίπτωση πάντα θα πρέπει οι κοινωνικοί επιστήμονες να έχουν αίσθηση των πραγματικών πολιτικών, υλικών και συμβολικών επιταγών, που βρίσκονται πίσω από τέτοιες συγκυρίες και αλληλουχίες γεγονότων. Δηλαδή, μπορεί ακόμα και μια εφαρμοσμένη εγκληματολογία παραδοσιακά να εστιάζει μόνο στο ζήτημα της βίαιης συμπεριφοράς των μαθητών και ειδικότερα, γιατί το έχουμε δει στο εξωτερικό και μάλιστα πολύ συχνά στον κοινωνικά στερημένο έφηβο της εργατικής τάξης, τον μετανάστη ή

πρόσφυγα, αλλά, με μια προσεκτικότερη ματιά, αποκαλύπτεται η καθολική διαπλοκή και διασύνδεση όλων των ζητημάτων που αφορούν σε αυτό που ονομάζουμε παρέκκλιση ή κοινωνικό έλεγχο και ειδικότερα σχολική βία. Δεν είναι, κατά την γνώμη μου, ζητήματα τεχνικά, δεν είναι ζητήματα μόνο επιστημονικά ή, κυρίως, επιστημονικά. Κατά τη γνώμη μου, είναι πρωτίστως πολιτικά και κοινωνικά.

Ως εκ τούτου, η θεωρητική πρόταση, συμπεριλαβαίνοντας όλα τα προηγούμενα, θα πρέπει να είναι μια κανονιστική θεωρία. Θα πρέπει, δηλαδή, να είναι σε θέση να προτείνει πιθανότητες επίλυσης θεμελιωδών ζητημάτων καθώς και μια κοινωνική λύση. Δεν είναι ο ρόλος μας μόνο να είμαστε οι χρήσιμοι που θα βρίσκουμε λύσεις σε ειδικά προβλήματα. Πρωτίστως, θα πρέπει να είμαστε άνθρωποι που εγείρουν προβληματισμούς, γι αυτό το είπα αρχικά, για τέτοια ζητήματα και μαζί με άλλους λειτουργούς του πολιτισμού, οπλισμένοι με την εξειδικευμένη εκπαίδευσή μας σε θέματα μεθόδου, θεωρίας, θα πρέπει να έχουμε μια υποχρέωση να διεισδύσουμε σε αυτά τα προβλήματα. Να μην αποστασιοποιηθούμε από τη θεωρία, να πολιτικοποιήσουμε το έγκλημα και την εγκληματολογία και στο χώρο του σχολείου και τελικά θα πρέπει να σκεφτούμε ότι θα πρέπει να μιλάμε σαφέστατα για την κατάργηση, σε τελική ανάλυση, των ανισοτήτων πλούτου και ισχύος, των ανισοτήτων ιδιοκτησίας και ευκαιριών στη ζωή. Αν δε το κάνουμε, η πρόταση μας θα είναι καταδικασμένη να αποτύχει. Όταν στην ουσία θέλουμε να μιλήσουμε για τον σκοπό της κοινωνικής θεωρίας και έρευνας και για το ζήτημα της παρέκκλισης και του κοινωνικού ελέγχου στα σχολεία και για το ζήτημα της σχολικής βίας, θα πρέπει τελικά να μιλήσουμε για την δημιουργία μιας άλλης κοινωνίας και συνακόλουθα για μια άλλη οργάνωση της σχολικής ζωής σε αυτήν.

Σας ευχαριστώ!

Η διαμεσολάβηση σαν διαδικασία διαπραγμάτευσης και αναζήτησης κοινά αποδεκτών λύσεων. Μύθοι και πραγματικότητες σε μια χώρα «δικομανών»

Παναγιώτης Δέγλερης
Δικηγόρος,
Διδάσκων στο Ελληνικό Ανοικτό Παν/μιο

Ευχαριστώ. Όλοι γνωρίζετε την δυσκολία αυτού που μιλάει τελευταίος και γι' αυτό θα είμαι ιδιαίτερα σύντομος.

Μετά από τις εξαιρετικές εισηγήσεις όλων των προηγούμενων εισηγητών, στις οποίες διατυπώθηκαν τα πλέον καίρια ζητήματα, εγώ θα προσπαθήσω να μείνω στην καταληκτική φράση που διατύπωσαν τα παιδιά του δρώμενου: ότι λέμε «Ναι στη Διαμεσολάβηση» και να προσθέσω κάποιες σκέψεις για την διαμεσολάβηση. Να αναλύσω κάποια στοιχεία που αφορούν ιδιαίτερες νομικές προσεγγίσεις και όχι μόνο το τι λέει ο νόμος - είναι κάτι που συνήθως αποφεύγω και νοείται δεν χρειάζεται να αναφέρουμε εξειδικευμένους νομικούς όρους σε μη νομικούς. Θα προσπαθήσω να αναλύσω θέματα που αφορούν τις έννοιες του δικαίου και της δικαιοσύνης, αλλά και τις όποιες ερμηνευτικές διαφορές και ταυτόχρονα να επισημάνω κάποια πράγματα που αφορούν τη λέξη διάλογο, την διαλεκτική, συμπληρωματικά σε όσα πολύ σωστά ακούστηκαν μέχρι τώρα.

A.1. Ξεκινάω πολύ γρήγορα λέγοντας ότι υπάρχουν από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα πάρα πολλοί τρόποι επίλυσης διαφορών, φιλικής επίλυσης διαφορών, συμβιβαστικής επίλυσης διαφορών με πολλά παραδείγματα, τα οποία απλώς θα τα

αναφέρω επί τροχάδην, κυρίως, για να επισημάνω και να εντοπίσω κάποιους συμβολικούς ρόλους που αυτά είχαν.

Από την αρχαιότητα έχουμε μια αδιάλειπτη εφαρμογή συμβιβαστικών διαδικασιών με διάφορες βέβαια ονομασίες: στη Μινωική εποχή έχουμε τον Επόπτη για την απονομή δικαιοσύνης που ήταν ο Ραδάμανθς⁵, ενώ στην αρχαϊκή εποχή (800π.Χ - 459π.Χ.) έχουμε τους συμβιβαστές, δηλαδή αυτούς που απευθύνουν συμβιβαστικές λύσεις, έχουμε τους Αιρετοκρίτες (= Διαιτητές)⁶. Όλοι είναι, πάντα, γέροντες με ιδιαίτερο κύρος, οι οποίοι κρίνουν και επιλέγουν την καλύτερη λύση για όλους.

Έχουμε την πρακτική της χρήσης θεράπων, ήταν δούλοι, υπηρέτες, τους οποίους, όμως, τους χρησιμοποιούσαν για να κάνουν εχέμυθη μεταφορά προτάσεων ή αντιπροτάσεων, η μια πλευρά στην άλλη, ακριβώς γιατί ήθελαν να αποφύγουν πολλές φορές και την ίδια τη δημοσιότητα της αντιδικίας, γιατί ακόμα και τότε τα δικαστήρια είχαν δημόσιες συνεδριάσεις - με ακροατήριο.

Έχουμε τον Απόστολο Παύλο⁷ που στην επιστολή του προς τους Κορινθίους, τους λέει ότι τις διαφορές σας, τους ψέγει μάλιστα τονίζοντας ότι τις διαφορές δεν πρέπει να τις λύνουν οι Ρωμαίοι, αλλά πρέπει να τις λύνουν μέλη της ίδιας εκκλησίας και νοείται δεν πρέπει να απευθύνονται σε μη Χριστιανούς για την επίλυσή τους.

Έρχομαι στα μέρη που υπήρξε ενετοκρατία στην Ελλάδα, όπου συναντάμε τα «νοταριακά instrumenta», δηλαδή πράξεις συμβολαιογράφου με τις οποίες δινόταν αποζημίωση στις αντιδικίες των μερών, όπως ήταν ο εκβιασμός ή η κλοπή. Τα νοταριακά instrumenta τα χρησιμοποιούσαν, αν ακολουθούσε δίκη, για το «ελαφρυντικό» που θα λέγαμε σήμερα. Έχουμε και τις «νοταριακές συμφωνίες» που επιλύουν (ενώπιον νοτάριου - δηλαδή συμβολαιογράφου) διαφορές μεταξύ οικογενειών.

Έχουμε μέχρι και σήμερα, στην ορεινή Κρήτη, τον θεσμό του Σασμού, όπου ο Σάστης - πρόσωπο κύρους μπροστά από ένα τραπέζι με κρασί, πολύ γρήγορα μετά το κρίσιμο γεγονός, προσπαθεί να συμφιλιώσει και να βρει κοινά αποδεκτή λύση και όχι να επιτιμήσει ή να κατακρίνει.

2. Μεταφερόμενοι πολύ αργότερα στην Αμερική, που ξεκινάει ο θεσμός της διαμεσολάβησης με την ίδια πλέον νομική έννοια που ήρθε και στην Ελλάδα πολύ

⁵ Βλ. Ομήρου «Οδύσσεια II», σελ. 321 - 324 και Α 576 - 581.

⁶ Η Αιρετοκρισία (= αιρετός κριτής) με έκδοση δεσμευτικής απόφασης συναντάται επίσης και στην Βυζαντινή περίοδο.

⁷ 55 - 57μ.Χ.

πρόσφατα. Ξεκινάει από την Αμερική, από το 1833 και μετά, όταν -σαν χρονικό ιστορικό ορόσημο- ο Πρόεδρος Βαν Μπιούρεν, λειτουργεί ο ίδιος ως διαμεσολαβητής για την λύση μιας απεργίας εργατών στο ναυπηγικό επισκευαστικό κλάδο. Πλην, όμως, και στην Αμερική, θεωρείται ιστορικά ότι υπάρχει σχετική παράδοση θεσμού διαμεσολάβησης, που μοιάζει πολύ με τους αρχαϊκούς και ελληνικούς θεσμούς και είναι οι εθιμικές τελετές αποκατάστασης της δικαιοσύνης της ινδιάνικης φυλής των Ναβάχο, Θεσμός επίλυσης διαφορών στην ινδιάνικη αυτή φυλή, όπου σε συμβολικό τελετουργικό που μετέχει όλη φυλή, παρίστανται όλοι - σε κύκλο - που σημαίνει «το πρόβλημα στη μέση» και ο αρχαιότερος προσπαθούσε να βρει λύση και όχι να κατακρίνει το παρελθόν, αλλά να δώσει λύση που να ήταν κοινά αποδεκτή.

Αυτή είναι περίπου η φιλοσοφία του θεσμού που ξεκινάει να αναπτύσσεται, με συγκεκριμένες νομικές μορφές, στην Αμερική, από το 1850 και μετά όταν εντάσσεται στον κώδικα δικαστηρίων. Σήμερα, περίπου το 85% των αστικών και εμπορικών διαφορών στις Η.Π.Α. λύνεται με διαμεσολάβηση. Έχει επεκταθεί πολύ και με ειδικές ρήτρες που μπαίνουν στις συμφωνίες, γιατί αυτοί ενώνουν πολλές φορές την διαμεσολάβηση με τη διαιτησία και λέγονται Med-Arb, (= Mediation - Arbitration Clauses), δηλαδή, θα ξεκινήσουμε με τη φιλική διαμεσολάβηση και αν δεν τα πετύχουμε, θα έχουμε διαιτησία, όπου εκεί εκδίδεται πλέον απόφαση.

Πολύ σύντομα αναφέρω ότι υπάρχουν κάποιοι καθιερωμένοι όροι, ορολογία, γιατί μπλέκονται πολύ μεταξύ τους οι έννοιες. Υπάρχει η κλασική έννοια της διαπραγμάτευσης, υπάρχει η έννοια της διαμεσολάβησης (mediation), υπάρχει η έννοια του arbitration, όπου εκεί εκδίδεται απόφαση και υπάρχει το conciliation που μοιάζει με την δικαστική μεσολάβηση, που εισήχθη και στην Ελλάδα το 2012, όπου και προτείνεται συγκεκριμένη λύση. Ενώ, στην κλασική διαμεσολάβηση, όπως έχει έρθει, μετά από σχετική κοινοτική Οδηγία, σαν ενωσιακό δίκαιο πλέον και στη χώρα μας, ο ουδέτερος τρίτος προσπαθεί να κάνει τα δυο μέρη να βρουν κοινούς τόπους, κοινή λύση στο πρόβλημά τους.

Άρα, μετά την Αμερική, έχουμε μια μεταπήδηση του θεσμού στην Αγγλία, όπου έχει μεγάλη αύξηση από το 1930 και μετά, μπαίνει στους κανόνες της Πολιτικής Δικονομίας της Αγγλίας και επεκτείνεται σαν ενωσιακό δίκαιο, με την οδηγία 2008/52, η οποία στην Ελλάδα, ενσωματώθηκε με τον Νόμο 3898/2010.

3. Προσπαθώντας να τρέξω, και να μην σας κουράσω, μετά το 2010, απαιτήθηκαν περίπου 2 χρόνια, μέχρι να βγουν οι απαραίτητοι κανονισμοί, ο κώδικας

δεοντολογίας, ποιοι οργανισμοί θα αναλάβουν την εκπαίδευση και από το 2012 και μετά άρχισε να λειτουργεί ο θεσμός σε συγκεκριμένες υποθέσεις, γιατί ο νόμος, καταρχήν, ξεκίνησε σε πολύ λίγες εμπορικές και αστικές υποθέσεις, με θετικά όμως αποτελέσματα.

Η διαμεσολάβηση γίνεται αντιληπτή σαν μια διαδικασία επίλυσης των διαφορών, κατά την οποία ένα ουδέτερο μέρος - ο διαμεσολαβητής - βοηθά τα μέρη στις μεταξύ τους διαπραγματεύσεις, προκειμένου να φθάσουν σε μια αμοιβαία αποδεκτή συμφωνία.

Ο διαμεσολαβητής είναι υπεύθυνος για την διεξαγωγή μιας: εκούσιας, ευέλικτης, μη επικριτικής αλλά δημιουργικής (διαλογικής) διαδικασίας, ενώ τα εμπλεκόμενα μέλη είναι εκείνα που είναι υπεύθυνα για το αποτέλεσμα, δηλαδή για την επίτευξη της συμφωνίας επίλυσης της διαφοράς.

Ο ακριβής ορισμός του Ν. 3898/10 / άρθρο 4 περ. β έχει κατά λέξη ως εξής:

«... β) Ως Διαμεσολάβηση νοείται διαρθρωμένη Διαδικασία ανεξαρτήτως ονομασίας, στην οποία δύο ή περισσότερα μέρη μιας διαφοράς επιχειρούν εκουσίως να επιλύσουν με συμφωνία την διαφορά αυτή με τη βοήθεια διαμεσολαβητή. Στην έννοια αυτή δεν περιλαμβάνεται η απόπειρα συμβιβασμού που γίνεται από τον ειρηνοδίκη ή το δικαστήριο κατά την διάρκεια της δίκης, σύμφωνα με τα άρθρα 208 επ. και 233 παράγραφος 2 Κ.Πολ.Δ.»

4. Δηλαδή πρόκειται σαν δομή για:

α. μια διαρθρωμένη διαδικασία: ορίζει ο νόμος ποιες υποθέσεις/ ποια διαδικασία - εκτελεστότητα της συμφωνίας («σχύς νόμου»), δηλαδή πρόκειται για δικαιοκρατούμενη διαδικασία / ισότητα μερών / αμεροληψία

β. όπου τα μέρη επιχειρούν (δική τους συμφωνία) + αποκτούν πλήρη γνώση - για το πώς αντιλαμβάνονται την υπόθεση η «άλλη - αντίπαλη» πλευρά

γ. Εκουσίως

- Έχουν την ευθύνη
- Την ολοκληρώνουν οιαδήποτε στιγμή
- Δεν εμποδίζονται από την πρόσβαση στο δικαστικό σύστημα (θεμελιώδες δικαίωμα δικαστικής προστασίας)

- Για να μην υπάρξουν ασθενέστερα μέρη που μπορεί να εξαναγκαστούν σε άδικες συμφωνίες δεν επελέγη ο υποχρεωτικός χαρακτήρας της διαμεσολάβησης (π.χ. ιταλικό μοντέλο - mandatory mediation)

δ. Να επιλύσουν την διαφορά τους με συμφωνία

- Δηλαδή να προσδιορίσουν κοινό τόπο
- Σύμφωνα με τα συμφέροντά τους
- Με τους παραστάτες δικηγόρους τους
- Συντάσσεται πρακτικό - κατατίθεται στη Γραμματεία του Μονομελούς Πρωτοδικείου
- Εκτελεστότητα («σχύς νόμου»)^{8,9}
(«force de la loi - gewalt - enforce the law»)

ε. Με τη βοήθεια διαμεσολαβητή

- Ο νόμος υιοθέτησε το μοντέλο της διευκολυντικής διαμεσολάβησης (facilitative mediation)
- Υπάρχει έτσι μεγαλύτερη πιθανότητα να τηρήσουν την συμφωνία γιατί θα είναι η δική τους συμφωνία
- Ο διαμεσολαβητής τοποθετεί το πλαίσιο του διαλόγου - βοηθά τα μέρη να βγουν από τα «αδιέξοδα», να προσανατολιστούν στα συμφέροντά τους και να σκεφτούν προοπτικές - που ίσως δεν είχαν καν φανταστεί.

5. Το 2012, με το άρθρο 7 του Ν. 4055/2012 προστέθηκε στον Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας το άρθρο 214B, με το οποίο εισάγεται ένας ακόμη νέος παραπλήσιος θεσμός εναλλακτικής επίλυσης των ιδιωτικών διαφορών, η δικαστική μεσολάβηση. Όπως προκύπτει από τις διατάξεις του άρθρου αυτού, η πρωτοβουλία προσφυγής στην εισαγόμενη ρύθμιση ανήκει στα ενδιαφερόμενα μέρη, τα οποία μπορούν να την επιχειρήσουν είτε πριν από την άσκηση της αγωγής, είτε και κατά τη διάρκεια της εκκρεμοδικίας, ενώ η διαδικασία μπορεί να εφαρμοσθεί και ενώπιον του Εφετείου.

⁸ Βλ. και Jacques Derrida: «Ισχύς Νόμου» - το Μυστικιστικό Θεμέλιο της αυθεντίας, Εκδ. Πατάκη, 2015, σελ. 19 επ.

⁹ Βλ. και Προκόπη Παυλόπουλο: «Το Δημόσιο Δίκαιο στον αστερισμό της οικονομικής κρίσης - ο οικονομικός “Λαβύρινθος”, ο νεοφιλελεύθερος “Μινώταυρος” και ο θεσμικός “Θησέας”», Εκδ. Λιβάνη, σελ. 159 επ.

Ο δικαστής που έχει οριστεί στο Εφετείο ή στο Πρωτοδικείο ως μεσολαβητής, έχει χωριστές και κοινές συναντήσεις και συζητήσεις με τα μέρη και με τους πληρεξούσιους δικηγόρους τους και μπορεί να απευθύνει στα μέρη μη δεσμευτικές προτάσεις επίλυσης της διαφοράς¹⁰.

Κατ' ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 8 του Ν. 3898/2010, πρέπει να γίνει δεκτό ότι τα μέρη, κατά τη διάρκεια της μεσολάβησης, παρίστανται με πληρεξούσιο δικηγόρο.

Τόσο η δικαστική, όσο και η διαμεσολάβηση από τρίτο διαπιστευμένο πρόσωπο, εφόσον εκδηλώνεται στα πλαίσια της δίκης, είναι μία μορφή δικαστικού συμβιβασμού, και ως τέτοια αναπτύσσει δύο κύριες δικονομικές συνέπειες, την κατάργηση της δίκης και την εκτελεστότητα.

6. Εξάλλου, ο νέος αυτός τρόπος επίλυσης των διαφορών δεν αναπτύσσεται «ανταγωνιστικά», αλλά παράλληλα προς τις λοιπές εναλλακτικές μορφές επίλυσης των διαφορών. Η ανάθεση καθηκόντων μεσολαβητή σε δικαστή, καλύπτει τις εγγυήσεις αμεροληψίας, ουδετερότητας και ανεξαρτησίας που πρέπει να εξασφαλίζει, μεταξύ άλλων, ένα σύστημα μεσολάβησης, και έτσι εμπεδώνεται καλύτερα η εμπιστοσύνη των πολιτών στους εξώδικους τρόπους επίλυσης διαφορών και καθίσταται ευχερέστερη η προσφυγή σε αυτούς, με τελικό αποτέλεσμα την ευρύτερη κατά το δυνατό επιτυχία των τρόπων αυτών και την αντίστοιχη ελάφρυνση των δικαστηρίων, ώστε να ασχολούνται με τις υποθέσεις εκείνες που πράγματι χρειάζονται δικαστική διερεύνηση και απόφαση (βλ. Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο Νόμου για την δίκαιη δίκη και την αντιμετώπιση φαινομένων αρνησιδικίας -άρθρο 7 - σελ. 9-10).

Είναι μία διαδικασία οικονομικότερη από την δικαστική διαδικασία, δεδομένου ότι για την τελευταία δεν μπορεί εξαρχής να προβλεφθεί το σύνολο της δαπάνης, αφού είναι άγνωστο εάν ο αντίδικος θα εξαντλήσει ή όχι όλα τα ένδικα μέσα.

Είναι μία διαδικασία ευέλικτη, χωρίς προσήλωση στο γράμμα του νόμου και χωρίς δικονομικούς φορμαλισμούς, αφού διαμορφώνεται από τον μεσολαβητή δικαστή σε συνεργασία με τα μέρη, τα οποία επιλέγουν τον τρόπο επίλυσης της διαφοράς τους ή τον τερματισμό της διαδικασίας, όποτε το επιθυμούν.

Ο στόχος είναι η εξεύρεση λύσης αποδεκτής και από τα δύο μέρη, λύσης που διαμορφώνεται “στα μέτρα των μερών” και δεν επιδιώκεται ένας συμβιβασμός που

---

¹⁰ Βλ. και Εισήγηση Προέδρου Πρωτοδικών Ιωάννας Μάμαλη - Μεσολαβήτριας, στην Ημερίδα με θέμα: «Διαμεσολάβηση - Λύση Πολιτισμού, Αθήνα - Εφετείο Αθηνών, 22.3.2016.

βασίζεται στο συγκερασμό των νομικών θέσεων των μερών, αλλά στοχεύει σε λύση που θα ικανοποιεί το αληθές συμφέρον των μερών, αναδεικνύοντας και συνεκτιμώντας, με τη βοήθεια του μεσολαβητή δικαστή, ακόμη και μη νομικά στοιχεία που εξυπηρετούν τα συμφέροντά τους.

B.1. Κάποιες αρχές βασικές που διέπουν τη διαμεσολάβηση. Έχουμε μια υποβοηθούμενη επίλυση της διαφοράς από έναν ουδέτερο τρίτο, με εμπιστευτικότητα, με ανά πάσα στιγμή ισότητα αλλά και ελευθερία να διακοπεί, χωρίς αυτό να σημαίνει κάτι ή να είναι εις βάρος τους, όταν προσφύγουν με το δικαίωμα της δικαστικής προστασίας στα δικαστήρια. Ο στόχος είναι να κάνει τα μέρη να συνδιαλλαγούν, να μιλήσουν και να πουν και πράγματα, επειδή υπάρχει η ρήτρα, πολύ βαριά ρήτρα εμπιστευτικότητας, να πουν και πράγματα που ίσως στο δικαστήριο δεν θα έλεγαν.

Αρα, στην ουσία αρχίζουμε να καταλαβαίνουμε, κρατώντας και τον συμβολισμό που είχαν οι ινδιάνικες φυλές, ότι προσπαθούμε να λύσουμε ένα πρόβλημα, να εντοπίσουμε το πρόβλημα και όπως λένε οι κλασικοί θεωρητικοί, που αυτούς, στην ουσία, δέχτηκαν οι της διαμεσολάβησης και στην Ελλάδα, που είναι δύο καθηγητές στο Harvard, ο W. Ury και ο R. Fisher, που με το σύγγραμμά τους «Getting to yes», δηλαδή, «Φτάνοντας στη συμφωνία», που δημοσίευσαν το 1991 όρισαν το ποιες πρέπει να είναι αυτές οι διαδικασίες, που δεν είναι τίποτα άλλο παρά διαδικασίες διαλόγου.

2. Για να κάνω μία απλή παρένθεση, και «να πειράξω λίγο» τον αγαπητό Γιάννη Πανούση, που έθεσε θέματα αριστεράς και διαλεκτικής, προσπαθώ να πω ότι στη διαμεσολάβηση πρέπει να γίνει προσπάθεια να κάνουμε διάλογο, ακόμα και στους ανηλίκους, όταν πρέπει να γίνει η σχολική διαμεσολάβηση, πρέπει να γίνει διάλογος και να ακούσουμε ο ένας τον άλλον. Ειπώθηκε στην αρχή η ανάγκη για ενσυναίσθηση, δηλαδή στην ουσία να «μπούμε ο ένας στα παπούτσια του άλλου», να καταλάβουμε την άλλη πλευρά. Ίσως όσοι έχουν θητεύσει παλαιότερα σε οργανώσεις της αριστεράς, θα έχουν ακούσει σίγουρα έναν σύντροφο - που ήταν ο καθοδηγητής, συνήθως - ο οποίος όταν ξέφευγε η κουβέντα έλεγε: «σύντροφοι να δούμε το θέμα λίγο διαλεκτικά», το οποίο σήμαινε ότι πρέπει να το δούμε κάπως αλλιώς, χωρίς ποτέ βέβαια να εξηγήσει τι είναι το «αλλιώς».

3. Εγώ, λοιπόν, λέω ότι στον διάλογο, για να καταλάβει ο ένας την πλευρά του άλλου, πρέπει να χρησιμοποιήσουμε κάποια συγκεκριμένα στοιχεία από την προτροπή του Καντ, που προειδοποιούσε λέγοντας ότι: δίχως καθαρά ακονισμένες

έννοιες, ορθά συγκροτημένες αρχές και ασκημένη εμπειρική εποπτεία δεν μπορείς να στοχάζεσαι αποτελεσματικά. Ακριβώς για να μπορέσουμε να αντιληφθούμε το λόγο και την διαλεκτική, γιατί καλό είναι να διαφοροποιείται η διαλεκτική σαν μέθοδος από την διαλεκτική σαν διαδικασία - σαν τρόπος με τον οποίο κατανοούνται τα πράγματα. Αν και πολλές φορές πρόκειται για αδιαίρετη ενότητα.

Θα έλεγα πέρα από τα όποια «διαλεκτικά» επιχειρήματα στον Αριστοτέλη, που πολύ σωστά η Καθηγήτρια Β. Αρτινοπούλου εντόπισε και χρησιμοποιεί για την αποκαταστατική δικαιοσύνη, να πάμε στους πλατωνικούς διαλόγους, στην πλατωνική τέχνη του διαλέγεσθαι, όπου με την έννοια του διαλόγου, εκείνο που πετυχαίνουμε είναι να λύσουμε τα πρώτα αμφισβητούμενα. Λύνοντας λοιπόν τα πρώτα αμφισβητούμενα, φτάνουμε σε ένα σημείο όπου ο ένας κάνει καθαρή τη θέση του και καταλαβαίνει τη θέση του άλλου. Στην ουσία, με έναν διάλογο διαμεσολάβησης, κάνουμε ένα τεστ για να δούμε τι και πόσο μετράει τελικά η άποψή μου στον άλλο, δηλαδή, καθήμενοι στο τραπέζι να λύσουμε το πρόβλημα, καταλαβαίνουμε και τις διαστάσεις του και ίσως και ποιες παρερμηνείες ή λάθος εικόνα είχαμε και εμείς οι ίδιοι για το πρόβλημα, γιατί αρχίζουμε να ακούμε πώς σκέφτεται για το ίδιο πράγμα η άλλη πλευρά.

Με βάση αυτές τις αρχές, λοιπόν, έχει έρθει η διαμεσολάβηση και στην Ελλάδα σαν τρόπος ειρηνικής επίλυσης των διαφορών. Να ξεκαθαρίσω ότι σαν θεωρία στην Αμερική και στην Αγγλία έχουμε δύο μεγάλους άξονες διαμεσολάβησης. Δηλαδή, ο πρώτος θεωρητικός άξονας ονομάστηκε «multi door courthouse», δηλαδή είσοδος με πολλαπλές πόρτες της δικαιοσύνης και, αντίστοιχα, έχουμε το «neighborhood mediation - justice center», που οδήγησε στην ανάπτυξη της Κοινωνικής Διαμεσολάβησης γύρω από ένα κέντρο κοινοτικό, γι' αυτό έχουμε και μεγάλο ρόλο των κοινοτιστών, το ρόλο, δηλαδή, που πρέπει να έχει και η κοινότητα για να λύνει τα τοπικά προβλήματα, όπου εδώ περιλαμβάνονται εργασιακές σχέσεις, έχουμε τους ανηλίκους, έχουμε σχολική διαμεσολάβηση, έχουμε όλα τα άλλα είδη διαμεσολάβησης (community Mediation).

4. Προσωπικά θεωρώ ότι και με τη νομοθεσία που ήδη θεσπίστηκε, αλλά και με βάση αυτές τις ίδιες αρχές, γιατί οι ίδιες αρχές εφαρμόζονται στη νομική διαμεσολάβηση, στην δικαστική μεσολάβηση, νομίζω ότι είναι οι ίδιες οι κλασικές αρχές που μπορούν να βοηθήσουν με έναν διάλογο, να διαλέγεσαι αποτελεσματικά και να μπορείς, στην ουσία, να στοχάζεσαι και να κατανοείς τα πράγματα. Άρα, έχουμε και στην Ελλάδα πλέον ένα νομικό πλαίσιο που μπορούμε να λύνουμε φιλικά

και εντός του πλαισίου της δικαιοσύνης τις διαφορές μας. Γιατί, πρώτον, δεν μας στερεί το δικαίωμα να σταματήσουμε - να διακόψουμε την προσπάθεια φιλικής επίλυσης και να πάμε στη συνέχεια στο δικαστήριο και ταυτόχρονα το πρακτικό της διαμεσολάβησης έχει δύο χαρακτηριστικά: πρώτον, δεν επιδέχεται έφεση γιατί είναι η ίδια η συμφωνία μας, δεύτερον, επικυρώνεται στο δικαστήριο μιας και κατατίθεται στη γραμματεία και έχει ισχύ απόφασης. Άρα μπαίνει στην «ισχύ του νόμου» που λέει ο Derrida, δηλαδή εμπεριέχει την δύναμη της εφαρμογής μιας απόφασης δικαστηρίου («enforce the law» - «force de loi» - ισχύς του νόμου), ισχύ που δίνει ο νόμος στο δίκαιο, οπότε έχουμε μια πολύ σοβαρή δικαιοκρατική συμφωνία στο βαθμό που έχουμε φτάσει και από μόνοι μας, είναι ό,τι καλύτερο για να λύσει το πρόβλημα.

Γ.1. Αντί επιλόγου, κάποιοι προβληματισμοί ανάμεσα στο δίκαιο, την δικαιοσύνη, την διαλεκτική και τα θέματα διαλόγου. Θα παρουσιάσω ένα μαθηματικό παράδειγμα απευθυνόμενος, ειδικά, στους νεότερους, το οποίο μοιάζει σαν μαθηματική - νοητική άσκηση, το οποίο χρησιμοποιούν, όσο και αν σας φαίνεται παράξενο, στις συσκέψεις και στην εκπαίδευση των στελεχών των πολυεθνικών εταιρειών, για να δείξουν πως πρέπει να βρεις και άλλους τρόπους να κατανοείς το πρόβλημα. Πρόκειται ουσιαστικά για έναν κλασικό αραβικό μύθο, ο οποίος αναφέρει τα εξής: ένας γέροντας καμηλιέρης που πέθανε, άφησε μια κληρονομιά στα 3 παιδιά του που ήταν συνολικά 17 καμήλες. Και είχε πει στον πρώτο υιό - προτού πεθάνει - «όταν πεθάνω, εσύ θα πάρεις τις μισές», είχε πει στον δεύτερο «εσύ θα πάρεις το $1/3$ », είχε πει στον τελευταίο «εσύ θα πάρεις το $1/9$ ». Έλα όμως που το 17 δεν διαιρείται ούτε δια του 2, ούτε δια του 3, ούτε δια του 9.

Σ' αυτό το αραβικό παραμύθι, εμφανίζεται σαν «από μηχανής θεός», όπως θα λέγαμε στην ελληνική κλασική γραμματεία, μια γριά με μία καμήλα και λέει στα παιδιά: «για να σας βοηθήσω να λύσετε το πρόβλημα, θα σας χαρίσω τη δική μου καμήλα». Και, έτσι ξαφνικά οι καμήλες γίνονται 18 και ως θαύματος, διαιρείται το 18 δια του 2 και ο πρώτος παίρνει 9, διαιρείται με το 3 και ο δεύτερος παίρνει άλλες 6, ($9 + 6 = 15$) και ο τρίτος που έπρεπε να πάρει το $1/9$, παίρνει άλλες 2 (18 δια 9), οπότε συνολικά έχουν πάρει τα παιδιά 17 και περισσεύει 1. Οπότε, ευχαριστημένα τα παιδιά της λένε: «Γιαγιά να σου επιστρέψουμε την καμήλα». Αυτό χρησιμοποιείται στις εταιρείες σήμερα για να εξηγήσει στα στελέχη των εταιρειών πως πρέπει να μάθεις με διαφορετικό τρόπο να λύνεις τα όσα προβλήματα φαντάζουν άλυτα.

Σας ευχαριστώ πολύ!

Συζήτηση - Τοποθετήσεις Β΄ Συνεδρίας

Ελένη Σιάνου-Κύργιου: Και εμείς σας ευχαριστούμε πάρα πολύ, γιατί πραγματικά αναδείξατε κάποια ερείσματα για τη σχολική διαμεσολάβηση που είναι θέμα της Ημερίδας, μέσω αυτής της ιστορικής, φιλοσοφικής και λειτουργικής, θα έλεγα, διάστασης της νομικής διαμεσολάβησης. Λοιπόν, ολοκληρώθηκαν οι εισηγήσεις και νομίζω ότι μπορούμε να προχωρήσουμε σε ερωτήσεις ή κάποιο σχολιασμό αν θέλει κάποιος.

Χαράλαμπος Κωνσταντίνου: Θα κάνω ένα σχόλιο σε μια άποψη που είπε ο κ. Γεωργούλας, μπορεί να την αντιλήφθηκα και λάθος, ότι, συνήθως, υπάρχει αυτή η τάση, ένα πόρισμα μια έρευνας να γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης, δηλαδή να συμβάλει στην αναπαραγωγή του φαινομένου. Με άλλα λόγια, και αν αντιλήφθηκα σωστά αυτό που είπατε, όταν ένα φαινόμενο αναπαράγεται, αυτό συμβάλλει στη δημιουργία νέων θέσεων ενασχόλησης και εργασίας στο ερευνητικό και, όχι μόνο, πεδίο. Θα συμφωνήσω ως ένα βαθμό, αλλά θα πω, όμως, το εξής: Οι κοινωνικές επιστήμες, όπως είναι π.χ. η Παιδαγωγική, η Κοινωνιολογία, η Ψυχολογία κ.ο.κ., ερευνούν με συγκεκριμένο σκοπό, συγκεκριμένα κριτήρια και με συγκεκριμένη μεθοδολογία, προκειμένου να αναλύσουν και, επομένως, να «φωτίσουν» περισσότερο ένα θέμα, παράγοντας, με την έννοια αυτή, νέα γνώση και νέα θεωρία και, παράλληλα, προτείνοντας και δίνοντας λύσεις στα ζητήματα με τα οποία καταπιάνονται. Επομένως, και χωρίς αμφιβολία, αυτός είναι ο σκοπός κάθε επιστήμης, κάθε έρευνας. Ωστόσο, το ζήτημα που τίθεται έχει να κάνει με την ηθική και τη δεοντολογία που επιβάλλεται να ακολουθούν οι επιστήμονες που εκπροσωπούν τις επιστήμες τους. Αυτό σημαίνει ότι είναι απαραίτητο να τηρούνται κανόνες ηθικής και δεοντολογίας, έτσι ώστε να μην οδηγούμαστε στην εκμετάλλευση των προϊόντων των επιστημονικών ερευνών και, διακυβεύοντας, με την έννοια αυτή, την ίδια την υπόσταση των επιστημών.

Συνεπώς, και ως κατακλείδα, θα υποστήριζα, ότι οι επιστήμες καλώς ερευνούν και φωτίζουν ένα φαινόμενο. Εξάλλου, και όπως ανέφερα παραπάνω, αυτός είναι και ο ρόλος των κοινωνικών επιστημών. Να ερευνούν, δηλαδή, κοινωνικά φαινόμενα,

αλλά με όρους, κατά το δυνατόν, αυστηρά επιστημονικούς. Επομένως, μέσα από τις μελέτες και τις έρευνες θέλουμε να παράγεται γνώση, για να δίνουμε και λύσεις στα ατομικά και κοινωνικά προβλήματα.

Γιάννης Πανούσης: Τα ερωτήματα που θα υποβάλω, εκ των πραγμάτων, μας οδηγούν σε μία συνέχεια της εκδήλωσης μέχρι τις 2 το πρωί.

Τα έχουμε ξαναπεί με τον κ. Γεωργούλα, θα τα ξαναπώ. Είναι πολύ λεπτή η γραμμή ανάμεσα στην πολιτικοποίηση της επιστήμης και την επιστήμη αυτή καθαυτή. Είναι πολύ λεπτή η γραμμή πότε η επιστήμη παύει να είναι επιστήμη και εργαλειοποιείται υπέρ ενός πολιτικού προϋπάρχοντος ιδεολογικού, ιδεοληπτικού αρχικού σχεδίου. Θέλουν να αποδείξουν δια της επιστήμης ότι δεν υπάρχει έγκλημα στη Σοβιετική Ένωση, τα έχουμε δει αυτά. Τα έχουμε δει και στη λογοτεχνία, τα έχουμε δει και στην πολιτική. Άρα, εδώ θέλει λίγο να δούμε τι ακριβώς..., διότι αν δεχτούμε ότι όλα είναι πολιτική, κακώς κάνουμε όλα τα άλλα. Γιατί τα κάνουμε; Όλα είναι μια ταξική ανάλυση. Ωραία, τελειώσαμε. Δεν χρειάζονται η εγκληματολογία, η κοινωνιολογία, κ.λπ. Όλα είναι ταξικά. Άρα, όλα, είναι, όχι ότι δεν είναι ταξικά, αλλά δεν μπορείς να βάλεις αυτό το καπέλο της πολιτικοποίησης των πάντων. Άντε και το έβαλες. Με ποια εμπειρικά δεδομένα πας να πεις, δεν λέω για το Στράτο, είναι φίλος μου, πας να πεις ότι θα έχουμε μια άλλη κοινωνία κάποια στιγμή; Πού την είδαμε αυτή ιστορικά; Πού θα είναι όλοι οι άνθρωποι ίσοι, ευτυχισμένοι, θα φιλιούνται, θα μοιράζουν τις γυναίκες τους, τα παιδιά τους, τα λεφτά τους. Πού τα έχουμε δει αυτά και τα επικαλούμαστε; Ότι αν γίνει μια άλλη κοινωνία, προφανώς δεν θα έχει έγκλημα. Σωπάστε καλέ! Υπάρχουν άλλες κοινωνίες, που ήταν σε κοινωνική πολιτική πολύ προχωρημένες και αυτοκτονούσαν, τα έχουμε αυτά, και έπαιρναν ναρκωτικά περισσότερο από τις δυτικές κοινωνίες, τα έχουμε αυτά, και μόλις έγινε ένα κραχ, διαλύθηκαν κιόλας. Άρα, λοιπόν, δεν μπορούμε να μετατρέψουμε την επιστήμη ούτε σε εργαλείο της πολιτικής-κομματικής άποψή μας, ούτε σε εργαλείο του παραδείσου. Ότι, σε έναν παράδεισο τα πράγματα, πιθανόν, να είναι έτσι. Πιθανόν, να ήταν έτσι, δεν έχουμε πάει στον παράδεισο. Είναι σαν τις κατσαρίδες που λένε ότι θα επιβιώσουμε μετά τον πόλεμο. Και ποιος θα το δει αυτό ότι επιβίωσανε, εμείς; αφού θα έχουμε τελειώσει. Το αφήνω αυτό και πάω στο άλλο.

Ο κ. Γεωργούλας κανονικά πρέπει να πει: «*Τι λέτε ακριβώς κ. Δέγλερη, δεν υπάρχει διάλογος. Αφού έχουμε ταξικές ανισότητες. Διάλογος μεταξύ ποιών; Ποιος μιλάει με ποιον*»; Προφανώς, υπάρχει ο ανώτερος και ο κατώτερος, ο πιο πλούσιος

και ο πιο φτωχός. Είναι σαν αυτές τις ιστορίες με βιασμούς που καλύπτονταν με την κατάθεση χρημάτων από τον βιαστή ή οτιδήποτε άλλο. Άρα τι διάλογος, δεν υπάρχει ο διάλογος. Υπάρχει κάποιος που έχει δίκιο. Γιατί έχει δίκιο; γιατί έτσι νομίζει ότι έχει δίκιο, πολιτικο-ιδεολογικό, από αυτά..., και αυτός επιβάλλει. Δεν κάνει διάλογο, επιβάλλει. Άρα, ζητούμενο μεγάλο αυτό. Ο διάλογος είναι ένα αστικό κατάλοιπο, θα πει ο κ. Γεωργούλας.

Το τελευταίο δε, είναι για την Αντιγόνη. Ακούστε κάτι. Προφανώς έχουμε ευαισθησίες όλοι. Όπως είπα και στην αρχή της ομιλίας μου, το πανεπιστήμιο είναι ένα τρόπος να σκέφτεσαι, δεν είναι τι άποψη έχω εγώ. Εγώ ποτέ ως δάσκαλος δεν είπα στους φοιτητές μου ποια είναι η άποψή μου. Τους έλεγα πώς να σκέφτονται, διότι τότε κάνω προπαγάνδα, δεν κάνω μάθημα. Θα πούμε και τη δικιά μου άποψη, και του αλλουνού και του παρ' αλλουνού, αλλά να θέλω σώνει και καλά να επιβάλλω τη δικιά μου, δεν λέγεται μάθημα, αυτό δεν λέγεται ακαδημαϊκή ελευθερία. Λέγεται άλλο πράγμα.

Κρέων και Αντιγόνη. Μέχρι μία [η ώρα], καλά πάμε. Αν είχαμε είκοσι Αντιγόνες, τι ακριβώς θα γινόταν; Δηλαδή, αν έχουμε νόμο του κράτους, μην το βλέπετε σε σχέση με τον Σοφοκλή, έχουμε νόμο του κράτους και εκατό άλλους, που έχουν άλλη συνείδηση. Τι ακριβώς συμβαίνει; Πώς φαντάζεστε ότι λύνεται αυτό, αν ο καθένας επικαλείται την προσωπική του συνείδηση στο να παραβιάσει τον νόμο του κράτους; Τι ακριβώς κράτος έχω, τι ακριβώς κοινωνικό συμβόλαιο έχω; Προφανώς, ο Γιώργος-Αλέξανδρος Μαγκάκης έγραψε ένα πολύ ωραίο βιβλίο *Σύγκρουση καθηκόντων στο Ποινικό Δίκαιο- Οριακή κατάσταση του Δικαίου*, αυτό που είπατε ότι έχουν και οι δυο δίκιο, τι να κάνουμε τώρα... Ναι, αλλά, πώς ακριβώς θα λειτουργήσει το κοινωνικό συμβόλαιο που έχουμε εκχωρήσει σε ένα κράτος, φαντάζομαι δικαίου, κ.λπ., αν οι μισοί πολίτες, για λόγους συνείδησης, δεν υπακούν τον νόμο; Πώς λέγεται ακριβώς αυτό το καθεστώς;

Γιώργος Μαυρογιώργος: Λοιπόν, αισθάνομαι ότι κέρδισα που έμεινα μέχρι το τέλος. Λυπάμαι γι αυτούς που έφυγαν.

Έχω την αίσθηση ότι η σημερινή ημερίδα είναι μια επιμορφωτική ημερίδα για τους άμεσα εμπλεκόμενους στο πρότζεκτ. Δηλαδή, νομίζω ότι απευθύνεται σε αυτούς που το έχουν αναγάγει σε κεντρικό ζήτημα και ερευνητικά και σε επίπεδο άσκησης πολιτικής, παρά την όποια επίκληση της πολιτικής του ιδιαιτερότητας. Για τον συνάδελφο τον Γεωργούλα, ήθελα να πω, υπάρχει στα ελληνικά μια παροιμία,

αντίστοιχο με αυτό που είπατε για την πένα και το όπλο ότι «η γλώσσα κόκκαλα δεν έχει και κόκκαλα τσακίζει». Και ασκεί βία, αλλά και παραμορφώνει και εκβιάζει και όλα αυτά.

Εγώ νομίζω, τώρα, φεύγοντας από αυτή την ημερίδα, θεωρώ ότι πρέπει να επανεξετάσουμε και, μάλιστα, θα έλεγα επειγόντως, διότι, όταν σε μια χώρα που πλήττεται δραματικά, αυτό που είπα προηγουμένως ότι έχουμε δασκάλους που διδάσκουν χρωμένους μαθητές, πρέπει να ξέρουμε ότι τα νεογέννητα γεννιούνται χρωμένα. Και νομίζω έχουμε άλλες προτεραιότητες στην ημερήσια ατζέντα. Έχουμε σοβαρές προτεραιότητες, γιατί το χρέος δημιουργεί νέες τεχνολογίες εξουσίας, όπου αυτά τα φαινόμενα που παρατηρούμε σήμερα και τα έχουμε βάλει κάτω από την ταμπέλα του εκφοβισμού, θα ωχριούν μπροστά στα προβλήματα που έρχονται.

Ξέρετε, το 1958 ήμουν καλός μαθητής στο χωριό Βοτονόσι Μετσόβου. Στην Στ' τάξη του Δημοτικού τόλμησα και εκμυστηρεύτηκα σε μια συμμαθήτριά μου, Στ' Δημοτικού, ότι είμαι ερωτευμένος με μια συμμαθήτριά της. Σε μια εκδρομή, ο δάσκαλος κυριολεκτικά έσπασε τη βέργα που κρατούσε στην εξοχή, πάνω στο χέρι μου. Φανταστείτε, τώρα, αυτό είναι ένα βίωμα, προσωπική εμπειρία, ανάλογα περιστατικά εκείνη την εποχή.

Τι θέλω να πω. Στο σχολείο, επειδή είναι πεδίο συγκρούσεων, αντιθέσεων και αντιφάσεων, τέτοια ζητήματα θα προκύπτουν, εκτός και αν κλείσουμε τα σχολεία. Αν θέλουμε να μην έχουμε φαινόμενα που να εκτυλίσσονται στο τερέν που λέγεται σχολείο, κλείστε τα. Μα το θέμα δεν είναι αυτό. Το θέμα είναι να δούμε πως προκύπτουν αυτά τα ζητήματα στο πλαίσιο της συνολικής κοινωνικής λειτουργίας του σχολείου, σε ιδεολογικό επίπεδο, και σε επίπεδο αναπαραγωγής της κυρίαρχης ιδεολογίας και σε επίπεδο μηχανισμών. Το σχολείο είναι ένας πειθαρχικός μηχανισμός. Παράγει και το σχολείο βία. Δεν είναι οι μαθητές, οι οποίοι παράγουν βία και μεταφέρουν βία στο σχολείο.

Βάσω Αρτινοπούλου: Χαίρομαι κι εγώ για την τροπή που έχει πάρει η ημερίδα και ευχαριστώ τους εισηγητές. Αναρωτιέμαι αν υπάρχουν δύο επικίνδυνα σημεία.

Το πρώτο, θα έλεγε κανείς, έχει να κάνει με το ότι αναγνωρίζοντας μια ξαφνική δόμηση αντικειμένου και γενικεύοντας ότι, εν πάση περιπτώσει, δεν υπάρχουν οι αντικειμενικές συνθήκες παρά είναι μόνο μια κατασκευή. Αν αυτό από μόνο του αποτελεί, επίσης, μία γενίκευση, εξίσου επικίνδυνη όσο και η αυθαίρετη παραγωγή και κατασκευή αντικειμένου.

Το δεύτερο σημείο είναι, με το ότι όλη αυτή η κουβέντα, νομίζω ότι παραγνωρίζει αυτό που λέμε στην επιστήμη, και αυτό που λέει, ο Antony Giddens, το continue, δηλαδή, τη συνέχεια. Και προφανώς δεν είναι αυτό που συζητάμε σήμερα, το μοναδικό. Είναι αυτό που βλέπουμε τώρα, το οποίο, έχει παρελθόν και θα έχει και μέλλον. Θα έλεγα, λοιπόν, να βάλουμε τα πράγματα μέσα σε ένα πλαίσιο. Να μην μπορούμε στην παγίδα της απομόνωσης πάλι από τη μια, και της γενίκευσης από την άλλη.

Μια ερώτηση για τον αγαπητό μου φίλο Στράτο. Μέσα σε όλη αυτήν την ανάλυση, την εξαιρετικά ενδιαφέρουσα, πού τοποθετείς τον ρόλο του υποκειμένου; Και το υποκείμενο μπορεί να είναι όχι μόνο το δρων υποκείμενο, αλλά μπορεί να είναι και ο leader και ο ερευνητής, κ.λπ. ή αυτός που κάνει πολιτική, με την έννοια του policy, όχι του politics.

Στράτος Γεωργούλας: Θα προσπαθήσω να είμαι πολύ-πολύ σύντομος, για να μην ταλαιπωρήσουμε το κοινό.

Να ξεκινήσω από το τέλος των ερωτημάτων. Το ανέφερα κιόλας, είναι πολύ σημαντική η θέση του υποκειμένου. Δεν είναι μόνο υπό διαμόρφωση μέσα σε μία κοινωνική δυναμική, αλλά τη διαμορφώνει και αυτό το ίδιο. Γι' αυτό λέω, ότι έχει επιλογές. Το αν αυτές οι επιλογές γίνουν πράξεις, καθορίζεται μια ευρύτερη κοινωνική δυναμική και καθορίζονται από τον άμεσο κοινωνικό του χώρο. Δηλαδή, και από το ευρύτερο και από το άμεσο και εν τέλει και από τον ίδιο του τον εαυτό, ο οποίος είναι, εν τέλει πάλι, αποτέλεσμα όλου αυτού του συστήματος. Δηλαδή, είμαστε κοινωνικά προϊόντα, δεν είμαστε άτομα. Γι' αυτό η ατομική ανάλυση και στο θέμα του σχολικού εκφοβισμού, για μένα, είναι μερική ανάλυση, η ατομική ανάλυση, του ατομικού ιδεαλισμού, δηλαδή η ιατρικο-βιολογική και η ψυχολογική είναι μερική. Είμαστε κοινωνικά μέλη, έχουμε την επιλογή να το κάνουμε, η οποία επιλογή είναι μέσα σε ένα πλαίσιο κοινωνικής δυναμικής. Είναι μια διαλεκτική σχέση.

Από τον 19ο αιώνα, που τυπικά ιδρύθηκε η επιστήμη μας (γιατί και οι τέσσερις έχουμε σπουδάσει εγκληματολογία εδώ πέρα) μέχρι και σήμερα, νιώθω «πάρα πολύ τυχερός» που δεν πετύχαμε τον στόχο μας, να καταργήσουμε το έγκλημα, γιατί δεν θα είχαμε δουλειά τώρα. Είμαστε εγκληματολόγοι, γιατί συνεχίζει να υπάρχει το έγκλημα. Δεν είναι κακό, έχουμε δουλειά ως άνθρωποι. Παράγουμε συγγράμματα, παράγουμε φοιτητές, ερχόμαστε και γνωρίζουμε ενδιαφέροντες ανθρώπους, με τους

οποίους μπορώ να συνομιλήσω. Δεν είναι κακός ή καλός ο σκοπός. Είναι, όμως, ένας σκοπός μιας αναπαραγωγής.

«Λύσεις», είναι και αυτό που έγινε πρόσφατα στο eurogroup ήταν μια «λύση», δόθηκε στο ελληνικό πρόβλημα, το οποίο συνεχίζεται για να δοθεί μία άλλη «λύση» την επόμενη φορά, δηλαδή, εν τέλει, δεν είναι λύση με την έννοια της ριζοσπαστικότητας, δεν βρίσκει τη ρίζα του προβλήματος να το διαλύσει, να φύγει το πρόβλημα μια και έξω, αλλά είναι μια συντήρηση, μια απάντηση η οποία συντηρεί το πρόβλημα ή το φέρνει σε ένα άλλο επίπεδο. Αυτή είναι η δουλειά μας ή είναι κομμάτι της δουλειάς μας. Προτείνουμε και ριζοσπαστικές λύσεις, προτείνουμε και λύσεις συντήρησης και καλά κάνουμε. Είναι κομμάτι της δουλειά μας, όμως, και εκεί διαφέρουμε μεταξύ μας.

Ο Asiz Nesin είχε γράψει στο βιβλίο «Καφές και δημοκρατία» για έναν καθηγητή, ο οποίος δημοσιογραφούσε στα media, ο οποίος, κάποια στιγμή βαριόταν και αποφάσισε να βγάλει μια λέξη ως ένα κοινωνικό πρόβλημα από μόνο του, από το μυαλό του. Μετά δημιουργείται ένας κύκλος αναπαραγωγής, γιατί ήταν πολύ σημαντικός αυτός ο κοινωνικός επιστήμονας. Εν τέλει, πέφτει και ο ίδιος στον λάκκο που σκάβει. Η σχολική βία δεν είναι τέτοιο θέμα. Υπάρχει, είναι υπαρκτό κοινωνικό πρόβλημα, είναι υπαρκτό κοινωνικό φαινόμενο της συγκεκριμένης κοινωνίας που ζούμε. Σε μια άλλη κοινωνία, στην οποία θα συνεχίσουμε να ελπίζουμε και να παλεύουμε, θα υπάρχουν άλλα ζητήματα. Όχι τα ζητήματα που ονομάζουμε εμείς εγκλήματα της καπιταλιστικής κοινωνίας. Γιατί αυτό που ονομάζουμε ως έγκλημα είναι ένα κανονικότατο φαινόμενο. Υπαρκτό, ομαλό και απόλυτα συνυφασμένο με τον ιστορικό κοινωνικό προσδιορισμό στην κοινωνία που υπάρχει. Και το μόνο τελικά σίγουρο είναι ότι η άλλη κοινωνία θα έρθει. Είτε το θέλουμε, είτε δεν το θέλουμε.

Νανά Παπαδογιαννάκη: Είμαι συνάδελφος του κ. Δέγλερη, είμαι δικηγόρος Αθηνών και είμαι εκπαιδευτρια διαμεσολαβητών στον Δικηγορικό Σύλλογο Αθηνών. Ήταν εξαιρετικές οι εισηγήσεις και των προηγούμενων εισηγητών και οι δικές σας και συγχαίρω όλη αυτή την προσπάθεια που έχει γίνει απόψε. Κι όπως κι εσείς, θα συμφωνήσω ότι άξιζε πραγματικά τον κόπο που μείναμε μέχρι τέτοια ώρα.

Εγώ θα ήθελα, πριν φύγουν όλοι αυτοί οι φοιτητές, οι οποίοι βρίσκονται σε αυτήν την αίθουσα απόψε, εκτός όλων των άλλων των πολύ ενδιαφερόντων τοποθετήσεων που ακούστηκαν, να τους μείνει η λέξη διαμεσολάβηση. Γιατί, η

διαμεσολάβηση δεν είναι μόνο ένας νόμος του κράτους από το 2010, όπου, πλέον, μας δείχνει έναν άλλο δρόμο αντιμετώπισης των διαφορών. Γιατί, φυσικά, το πώς αντιμετωπίζουμε τις διαφορές μας, έχει να κάνει και με το τι είδους ποιότητα ζωής θέλουμε για εμάς, τις οικογένειές μας, τους φίλους μας, κ.λπ. κ.λπ. Ακριβώς, λοιπόν, αυτός ο θεσμός δεν έρχεται να καταργήσει, φυσικά, το παραδοσιακό σύστημα απονομής δικαιοσύνης. Έρχεται, όμως, να λειτουργήσει συμπληρωματικά, εκεί που αυτό έχει αδυναμίες, και έχει αδυναμίες όπως όλοι το ξέρουμε. Τμήμα της διαμεσολάβησης, του νόμου, δηλαδή, του 2010, είναι η σχολική διαμεσολάβηση.

Δεν ξέρω αν θα πούμε ότι υπάρχει σχολικός εκφοβισμός, εγώ θα έλεγα, απλώς σχολικές συγκρούσεις, διενέξεις, διαφορές μέσα στη σχολική κοινότητα. Όπως, λοιπόν, έρχεται αυτός ο νόμος να βοηθήσει τους πολίτες να αλλάξουν την νοοτροπία και να δουν έναν άλλον τρόπο επίλυσης των διαφορών, εγώ θα ήθελα πάρα πολύ όλοι αυτοί οι φοιτητές που είναι απόψε μαζί μας, να κρατήσουν ένα από αυτά που ειπώθηκαν, το οποίο είναι η διαμεσολάβηση, σαν νόμος του κράτους, αλλά και τμήμα αυτής της σχολικής διαμεσολάβησης και πόσο αποτελεσματική είναι, και όπου έχει εφαρμοστεί, έχει μόνο οφέλη να δείξει.

Παναγιώτης Δέγλερης: Ήταν εξαιρετικά τα θέματα που έθεσε ο αγαπητός ο Γιάννης Πανούσης.

Θα συμφωνήσω κι εγώ ότι η εργαλειακή ανάλυση του μαρξισμού έχει τελειώσει. Την «τελείωσε» ο Κ. Καστοριάδης, φτιάχνοντας εκείνο το ωραίο περιοδικό, την περίοδο που κανείς δεν τολμούσε να μιλήσει για τα λάθη της Σοβιετικής Ένωσης, το οποίο ονόμασε «Σοσιαλισμός ή βαρβαρότητα».

Όμως, υπάρχουν τα όρια της ανυπακοής¹¹, χωρίς να αναφερθώ στον Benjamin, αλλά στον ίδιο το νόμο που έχει να κάνει με το τι είναι το δίκαιο ή τι είναι σωστό, πώς παράγεται ο νόμος στην Ελλάδα, και ποια είναι η άποψη όλων εδώ για το νόμο. Δεν είναι μόνο αν έχουμε εκατό Αντιγόνες, γιατί όλοι ξέρουν ότι έχουμε π.χ. έναν κακό νόμο «που φτιάχνεται περίεργα», που έχει χάσει τον κανονιστικό του χαρακτήρα, που έχουμε Υπουργικές Αποφάσεις ή εγκυκλίους ή διευκρινιστικές, που η μια αναιρεί την άλλη, μπαίνει στο συρτάρι ή δεν εφαρμόζεται ποτέ. Έχουμε νόμο που δεν εφαρμόζεται.. Άρα, έχουμε διαφορές ανάμεσα θεσμισμένου και αυτονομίας

---

¹¹ Της Πολιτικής ή δικαιολογημένης ανυπακοής (Βλ. Franz Newman).

για νέα θέσμιση.¹² Δεν είναι όλα δεδομένα, ούτε όλα τελειωμένα. Εδώ, λοιπόν, έχουμε να κάνουμε με την έννοια του δικαίου και της δικαιοσύνης¹³. Ερευνάμε τα όρια του θεσμού, θέτουμε το πρόβλημα της θέσμισης - του ίδιου του θεμέλιου του θεσμού.

Ίσως τελικά αυτό να είναι το βασικό ερώτημα στο οποίο προσπαθεί να απαντήσει η «Αντιγόνη» του Σοφοκλή¹⁴.

Κι εγώ πραγματικά θα σας έλεγα, αντιστρέφοντας όλη την εισήγησή μου, δεν με ενδιαφέρει να φύγετε και να θυμάστε τη λέξη «διαμεσολάβηση», όπως είπε η αγαπητή συνάδελφος. Να προβληματιστείτε θέλω ανάμεσα στο δίκαιο και την δικαιοσύνη. Εκεί με ενδιαφέρει, εκεί είναι το πρόβλημα που πονάμε. Εκεί, λοιπόν, θα σας πω ότι τον τελευταίο καιρό, τα τελευταία είκοσι χρόνια μάλλον, είναι η μεγάλη σύγκρουση στην Αμερική ανάμεσα στο Lawfull και το Fairness, που, όπως, πολύ απλά καταγράφει ο Michel J. Sandel για την δικαιοσύνη διερωτώμενος τελικά τι είναι το σωστό; Κι αυτό μπορεί να μου το λύσει η κοινότητα και η κοινότητα μπορεί να αντιστρέψει έναν νόμο, να ακυρώσει έναν νόμο. Αρκεί να έχει αυτονομία θέσμισης και να μην έχω την κλασική μαρξιστική ανάλυση, δηλαδή είτε επικαθήμενοι στην πολιτική είτε επικαθήμενοι στην επιστήμη.

Τελειώνοντας, για τα θέματα της παιδείας που θίξατε στην περίπτωση της πρόσφατης κατάργησης των Προτύπων - Πειραματικών Σχολείων και επειδή μετείχα στην τότε Διοικούσα Επιτροπή, η απάντηση που έθεσα στο γιατί να καταργηθούν τα Πρότυπα στηρίζονταν με βάση ακριβώς το επιχείρημα «τι είναι το σωστό», και σας το λέω ως παράδειγμα γιατί «δεν έχω ούτε εγώ τη λύση». Έχουμε, λοιπόν, ένα σχολείο, έχετε ένα σχολείο με εκατό μαθητές και έχετε να μοιράσετε μόνο επτά φλάουτα. Σε ποιον θα τα δώσετε; Τυχαία - με κλήρωση ή σε αυτούς που μπορούν να παίξουν καλύτερα μουσική ;¹⁵

---

¹² « Η δημοκρατία δεν μπορεί να θεωρείται ποτέ δεδομένη - είναι πολίτευμα του ρίσκου σε συνεχή μετασηματισμό, ποτέ παγιωμένο». Antoine Chollet, *Les Temps de la démocratie*, Dalloz, Παρίσι 2011.

¹³ Και μιας η ερώτηση αφορά την ουσία την πραγμάτων ερευνούμε τι είναι ο νόμος ; πότε είναι δίκαιος ένας νόμος ; ποιος νόμος είναι δίκαιος ;

¹⁴ Βλ. και σε Κορνήλιο Καστοριάδη: «Η ελληνική ιδιαιτερότητα - Από τον Όμηρο στον Ηράκλειτο». Σεμινάρια 1982 - 1983, εκδ. Κριτική, 2007, σελ. 338.

¹⁵ «Εξάλλου κατά Αριστοτέλη αυτός είναι ο σκοπός των αυλών», βλ. αναλυτικά για το θέμα αυτό - τελεολογική ανάλυση σε Michael J. Sandel: «Δικαιοσύνη - Τι είναι το σωστό ;», εκδ. Πόλις 2011, σελ. 265 επ, αλλά και περισσότερα παραδείγματα τελεολογικού συλλογισμού.

Ελένη Σιάνου-Κύργιου: Δυστυχώς, και το λέω με την κυριολεκτική σημασία του επιρρήματος, θα πρέπει να κλείσουμε τη συζήτηση εδώ, και, βέβαια, να ευχαριστήσουμε πρωτίστως τον κ. Θόδωρο Θάνο, λέγοντάς του, αν μπορεί, σε εύθετο χρόνο, γιατί είναι πολύ ενδιαφέρον το θέμα και είναι μια πολύ ωραία συζήτηση να επαναλάβει την προσπάθεια που έκανε κι αυτή τη φορά.

Βιοματικά Εργαστήρια

Βιωματικά Εργαστήρια: Σχολική Διαμεσολάβηση

Θεόδωρος Θάνος, Επίκ. Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Ευθύμιος Τόλιος, Υποψ. Διδάκτωρ Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
Αντώνης Τσατσάκης, Υποψ. Διδάκτωρ Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Στην Επιστημονική Ημερίδα πραγματοποιήθηκαν Βιωματικά Εργαστήρια στη Σχολική Διαμεσολάβηση διάρκειας μίας ώρας για κάθε ομάδα των 20-25 ατόμων.

Σκοπός των Βιωματικών Εργαστηρίων ήταν οι συμμετέχοντες να ευαισθητοποιηθούν σε πρακτικές ειρηνικής επίλυσης των εντάσεων και των συγκρούσεων στο σχολείο, και, συγκεκριμένα, στη σχολική διαμεσολάβηση. Στόχοι των Βιωματικών Εργαστηρίων ήταν οι συμμετέχοντες να γνωρίσουν με βιωματικό τρόπο:

- τι είναι διαμεσολάβηση
- τις βασικές αρχές και τους στόχους της διαμεσολάβησης
- τα στάδια εφαρμογής της διαμεσολάβησης στο σχολείο
- τους βασικούς άξονες εκπαίδευσης των μαθητών στη διαμεσολάβηση
- τη δομή της διαδικασίας της διαμεσολάβησης

Όπως αναφέρει και η Β. Αρτινοπούλου στην εισήγησή της, η επιμόρφωση των εκπαιδευτικών με βιωματικό τρόπο είναι αναγκαία διότι αφενός δίνεται η δυνατότητα σύνδεσης του θεωρητικού και του εμπειρικού και αφετέρου η γνώση κατανοείται και γίνεται κτήμα με πιο αποτελεσματικό τρόπο. Οι εκπαιδευτικοί πολλές φορές σε επιστημονικές ημερίδες, επιμορφωτικά σεμινάρια, κ.λπ., είχαν εκφράσει κάποια «ανασφάλεια», θα μπορούσε να πει κανείς, τόσο για το αν οι μαθητές, ιδιαίτερα του Δημοτικού Σχολείου, μπορούν να διαχειριστούν τέτοιες καταστάσεις μόνοι τους και να τις επιλύσουν, όσο και για τη δυνατότητά τους να μπορέσουν οι ίδιοι να εκπαιδεύσουν τους μαθητές. Επομένως, τα Βιωματικά Εργαστήρια επιβλήθηκαν ως μια αναγκαιότητα να αποτελέσουν αναπόσπαστο μέρος της Ημερίδας.

Την επιστημονική εποπτεία των Βιωματικών Εργαστηρίων είχαν οι Επίκ. Καθηγητές του Π.Τ.Ν. του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Θεόδωρος Θάνος και Χαρίλαος Ζάραγκας. Την εκπαίδευση των συμμετεχόντων ανέλαβαν εκπαιδευτικοί και υποψήφιοι διδάκτορες που έχουν εκπαιδευτεί στη σχολική διαμεσολάβηση:

- Βασιλική Βλαχοπούλου, Καθηγήτρια ΔΕ, Μαθηματικός
- Ευφροσύνη Γιαννούλη, Δασκάλα
- Σπύρος Γιούργας, Δάσκαλος
- Θεοδούλη Κοκκίνη, Δασκάλα
- Ανδρομάχη Μπούνα, Υποψ. Διδάκτωρ Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
- Παρασκευή Σταθά, Μεταπτυχ. Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
- Ευθύμιος Τόλιος, Υποψ. Διδάκτωρ Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
- Αντώνης Τσατσάκης, Υποψ. Διδάκτωρ Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Η δομή του Βιωματικού Εργαστηρίου είχε ως εξής:

Έναρξη   Οι συμμετέχοντες κάθονται σε κύκλο

00.00-00.08   Ο εκπαιδευτής εξηγεί στους συμμετέχοντες ότι θα κινηθούν ελεύθερα μέσα στο χώρο. Μόλις ακούσουν παλαμάκι θα πρέπει να σταματήσουν. Στη συνέχεια, τους ενημερώνει ότι θα τους μοιράσει ένα χαρτάκι το οποίο θα αποτελεί το μισό μιας παροιμίας και θα πρέπει να βρουν το άλλο μισό. Την παροιμία θα τη δουν μόλις δώσει σχετικό σύνθημα. Μόλις συνθέσουν την παροιμία θα καθίσουν μαζί στον κύκλο. Ο εκπαιδευτής ζητά να διαβάσουν την παροιμία.

- 00.08-00.15 Ο εκπαιδευτής εξηγεί ότι θα πρέπει να συζητήσουν χαμηλόφωνα μεταξύ τους και ο ένας να αναφέρει στον άλλο το όνομα και μια αγαπημένη του συνήθεια. Στη συνέχεια, καθένας παρουσιάζει το «ζευγάρι» του: λέει το όνομά του και την αγαπημένη του συνήθεια.
- 00.15-00.20 Ο εκπαιδευτής λέει ότι ο κύκλος παριστάνει μια λίμνη με μεγάλο βάθος. Θα πρέπει να σκεφτούν κάτι που τους στενοχώρησε τελευταία, να το αναφέρουν και να το πετάξουν στο βάθος της λίμνης. Ξεκινάει πρώτος ο εκπαιδευτής (Η συμμετοχή είναι εθελοντική, αλλά ο εκπαιδευτής τους ενθαρρύνει να συμμετέχουν όλοι, χωρίς, όμως, να τους πιέσει).
- 00.20-00.25 Ζητάμε από ένα ζευγάρι να σκεφτεί ένα περιστατικό βίας και να το αναπαραστήσει, χωρίς λόγια. Ακολουθεί συζήτηση για αυτό που έδειξε το ζευγάρι και γενικότερα για τα πιο συνηθισμένα περιστατικά/μορφές σχολικής βίας.

- 00.25-00.30 Ο εκπαιδευτής ζητάει από τους συμμετέχοντες να αναφέρουν τρόπους με τους οποίους αντιμετωπίζονται τα περιστατικά βίας στο σχολείο. Ένας εθελοντής τους καταγράφει. Με την ολοκλήρωσή τους διαβάζει. Οι συμμετέχοντες αξιολογούν ποιοι είναι θετικοί (αποτελεσματικοί,

παιδαγωγικοί, κ.λπ.) τρόποι αντιμετώπισης και ποιοι όχι. Αναδεικνύονται πρακτικές που αποτελούν χαρακτηριστικά της διαμεσολάβησης (πχ., διάλογος-συζήτηση).

00.30-00.35 Ο εκπαιδευτής ενημερώνει για τη διαμεσολάβηση: ορισμός, στόχοι, αρχές, χαρακτηριστικά, εφαρμογή στο σχολείο, πλεονεκτήματα, κ.λπ.

Η σχολική διαμεσολάβηση είναι μια δομημένη διαδικασία ειρηνικής επίλυσης συγκρούσεων μεταξύ δύο ή περισσότερων μαθητών με τη βοήθεια ενός τρίτου, ουδέτερου μαθητή, του διαμεσολαβητή.¹⁶ Συγκεκριμένα, κατά τη διαδικασία της διαμεσολάβησης οι δύο πλευρές εκφράζουν τη δική τους οπτική και τα συναισθήματά τους για τη σύγκρουση και στη συνέχεια προτείνουν λύσεις, από τις οποίες θα συμφωνήσουν σε μία από αυτές για να λύσουν τη διαφορά τους.¹⁷ Βασικές αρχές της διαμεσολάβησης είναι ο εθελοντισμός, η ισότητα, η εχεμύθεια, η εμπιστοσύνη και η ισότητα.¹⁸

Η σχολική διαμεσολάβηση αποσκοπεί στη μείωση της βίας, των αντικοινωνικών συμπεριφορών, των πειθαρχικών προβλημάτων και

¹⁶ Αρτινοπούλου, Β. (2010). *Η σχολική διαμεσολάβηση. Εκπαιδεύοντας τους μαθητές στη διαχείριση της βίας και του εκφοβισμού* (Συνεργασία: Χ. Καλαβρή & Η. Μιχαήλ). Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη.

¹⁷ Wall, J., Stark, J. & Standifer, R. (2001). Mediation: a current review and theory development. *The Journal of Conflict Resolution*, 45 (3), 370-391.

¹⁸ Fredrickson, J. & Mauyana, G. (1996). Peer mediation programs: benefits and key elements. Center For Applied Research and Educational Improvement Research/Practice Newsletter, 4 (3), University of Minnesota [http://www. cehd.umn.edu/carei/publications/documents/PeerMediation.pdf].

των αποβολών, στην απελευθέρωση των εκπαιδευτικών από την «αστυνόμευση» των μαθητών, στη δημιουργία κλίματος και πλαισίου συνεργασίας, στην προώθηση της ισότητας και του σεβασμού, στην εύρεση αποδεκτών και δίκαιων λύσεων στις διαφωνίες, στη βελτίωση του κλίματος και της καθημερινότητας στο σχολείο, κ.λπ.¹⁹

Τα βασικά στάδια εφαρμογής της διαμεσολάβησης στο σχολείο είναι: (α) ενημέρωση της σχολικής κοινότητας (σύλλογο εκπαιδευτικών, γονείς, μαθητές), (β) διερεύνηση σχολικού κλίματος, (γ) επιλογή μαθητών για εκπαίδευση, (δ) εκπαίδευση μαθητών, (ε) προετοιμασία του σχολείου για την εφαρμογή της διαμεσολάβησης (γραφείο διαμεσολάβησης και εξοπλισμό του, κουτί της διαμεσολάβησης, έγγραφα της διαμεσολάβησης, κ.λπ.), (στ) ενημέρωση των μαθητών του σχολείου κατά τμήμα από τους εκπαιδευμένους μαθητές-διαμεσολαβητές, (ζ) εφαρμογή της διαμεσολάβησης και (η) αξιολόγηση της διαμεσολάβησης.²⁰

00.35-00.45

Αρχές & δεξιότητες της διαμεσολάβησης

Ενσυναίσθηση: Ο εκπαιδευτής ζητάει από το μέλος α' του «ζευγαριού» που αναπαρέστησε το περιστατικό βίας να πει τι έγινε από τη δική του πλευρά και το μέλος β' του ίδιου «ζευγαριού» να επαναλάβει, άσχετα αν δεν συμφωνεί με αυτά. Ακολουθεί σύντομη συζήτηση.

Ενεργητική Ακρόαση: Ο εκπαιδευτής ζητάει δύο εθελοντές-«ζευγάρι». Κάθονται στο κέντρο του κύκλου. Ο ένας θα αναφέρει στον άλλο ένα πρόβλημα που έχει με ένα φίλο του και ο άλλος θα κάνει οτιδήποτε για να δείξει αδιαφορία (πχ., ότι μιλάει στο τηλέφωνο, κοιτάζει αλλού, τον διακόπτει και του λέει άσχετα πράγματα, κ.λπ.). Ακολουθεί σύντομη συζήτηση.

Επικοινωνία: Ο εκπαιδευτής ζητάει να γράψουν χαρακτηριστικά του καλού ακροατή. Τα ανακοινώνουν. Ακολουθεί σύντομη συζήτηση.

Εμπιστοσύνη: Ο εκπαιδευτής ζητά να σηκωθούν ανά «ζευγάρια». Το α' μέλος στέκεται μπροστά και το άλλο από πίσω. Το α' μέλος θα πρέπει κλείνει τα μάτια και πέφτει προς τα πίσω και το β' μέλος θα πρέπει με τα χέρια του να το συγκρατήσει. Αλλάζουν ρόλους. Ακολουθεί σύντομη συζήτηση.

Εναλλακτικές λύσεις: Ο εκπαιδευτής ζητά από έναν συμμετέχοντα να αναφέρει ένα περιστατικό σχολικής βίας. Στη συνέχεια ενθαρρύνει τους υπόλοιπους να αναφέρουν όσες περισσότερους τρόπους εναλλακτικούς μπορούν για την ειρηνική επίλυση του περιστατικού. Αξιολογούν/συμφωνούν στην πιο κατάλληλη.

¹⁹ Αρτινοπούλου, Β. (2010). *Η σχολική διαμεσολάβηση...*, όπ. π.

²⁰ Thanos, T. & Dalakas, Ch. (2014). Peer Mediation: Application to a primary school. In E. Arvanitis & A. Kameas (Eds): *Intercultural mediation in Europe. Narratives of professional transformation* (215-233). Illinois: Common Ground.

- 00.45-00.53 Ο διαμεσολαβητής, ζητάει από ένα «ζευγάρι» να σκεφτούν σύντομα ένα περιστατικό βίας. Πραγματοποιεί εικονική διαμεσολάβηση. Ακολουθεί συζήτηση.

- 00.53-00.55 Λήξη: Παιχνίδι της αλυσίδας.
Ο εκπαιδευτής ζητάει να σηκωθούν όλοι όρθιοι σε κύκλο και να πιαστούν με τα χέρια. Στη συνέχεια, θα πρέπει να μπερδευτούν και μετά να επανέλθουν στην αρχική τους θέση «χωρίς» να σπάσει η αλυσίδα, δηλαδή, χωρίς να αφήσουν τα χέρια τους.

- 00.55-01.00 Άτυπη αξιολόγηση του Βιωματικού Εργαστηρίου
Συζήτηση για το Βιωματικό Εργαστήριο.

Καθώς δεν υπήρξε πρόβλεψη για αξιολόγηση του Βιωματικού Εργαστηρίου, ζητήθηκε από τους εκπαιδευτές να γράψουν ένα μικρό κείμενο-αξιολόγηση της υλοποίησης των Βιωματικών Εργαστηρίων, περιλαμβάνοντας σε αυτά και σχόλια των συμμετεχόντων. Οι εκπαιδευτές επισήμαναν το μεγάλο ενδιαφέρον που έδειξαν οι συμμετέχοντες για το πρόγραμμα και την ενεργή συμμετοχή τους. Ο βιωματικός

τρόπος και η προσωπική συμμετοχή είναι αναγκαία στην εκπαίδευση και την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών και των φοιτητών. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, ορισμένοι συμμετέχοντες, κυρίως εκπαιδευτικοί, εξέφρασαν μια «ανασφάλεια» στη δυνατότητα των μαθητών να επιλύουν μόνοι τους τις μεταξύ τους εντάσεις και συγκρούσεις, αλλά και το ενδιαφέρον τους να εφαρμόσουν το πρόγραμμα στο σχολείο τους.

Βιωματικά Εργαστήρια-Ομάδα I

Βασιλική Βλαχοπούλου, Καθηγήτρια Μαθηματικών
Σπύρος Γιούργας, Δάσκαλος

Τα βιωματικά εργαστήρια φάνηκαν να κέντρισαν τα ενδιαφέρον όλων όσων τα παρακολούθησαν. Οι εκπαιδευόμενοι συμμετείχαν σε βιωματικές δράσεις, που είχαν ως στόχο να γνωρίσουν το πρόγραμμα της σχολικής διαμεσολάβησης, τις αρχές πάνω στις οποίες αυτό στηρίζεται καθώς και την προσφορά του στην αντιμετώπιση της (ενδο)σχολικής βίας. Το άνετο και φιλικό κλίμα που επικράτησε σε όλη τη διάρκεια των εργαστηρίων, βοήθησε τους συμμετέχοντες να εκφράσουν τις απορίες, τους προβληματισμούς αλλά και τις ενστάσεις τους.

Οι εντυπώσεις που άφησαν τα βιωματικά εργαστήρια ήταν θετικές. Εκφράστηκε, όμως, η ανάγκη να γίνονται πιο συχνά και ίσως να είναι μεγαλύτερης διάρκειας. Οι ενεργοί εκπαιδευτικοί που το παρακολούθησαν ενθουσιάστηκαν με αυτό τον εναλλακτικό τρόπο αντιμετώπισης της βίας και του εκφοβισμού στα σχολεία. Αρκετοί ήταν αυτοί που σκέφτηκαν να εφαρμόσουν το πρόγραμμα της σχολικής διαμεσολάβησης στα σχολεία τους τη νέα σχολική χρονιά.

Εμείς οι εκπαιδευτές μέσα από την συσσωρευμένη εμπειρία των ενηλίκων, διευρύνουμε τους ορίζοντες μας και αποκομίσαμε πολλά θετικά στοιχεία. Όλα αυτά στο μέλλον θα αποδειχθούν πολύτιμα στην εφαρμογή και επιτυχία του προγράμματος στους δικούς μας μαθητές.

Βιωματικά Εργαστήρια-Ομάδα II

Έφη Γιαννούλη, Δασκάλα

Θεοδούλη Κοκκίνη, Δασκάλα

Συγκεντρωθήκαμε σε κύκλο, ο κύκλος μας δίνει τη δυνατότητα να επικοινωνούμε όλοι με όλους, με διάφορους τρόπους έκφρασης, όπως με λόγο, με βλέμμα, με στάση σώματος, με έκφραση προσώπου. Κάναμε ασκήσεις γνωριμίας, επικοινωνίας, εμπιστοσύνης και συνεργασίας.

Μας έκανε εντύπωση η διάθεση που είχαν όλοι οι συμμετέχοντες να εκφραστούν άνετα, να πουν κάποια χαρακτηριστικά στοιχεία του εαυτού τους και με χαρά να παρουσιάσουν το ζευγάρι τους. Επίσης, τη στιγμή της εκπαίδευσης όπου ο καθένας έπρεπε να ανασύρει μια άσχημη στιγμή της ζωής του και να τη δημοσιοποιήσει, παρατηρήσαμε ότι όλοι με ευκολία και με κάποια ανακούφιση, πέταξαν αυτό το συναισθηματικό φορτίο από πάνω τους.

Κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσης σε κύκλο όλοι άκουγαν με προσοχή, σοβαρότητα, χωρίς να διακόπτουν. Συμμετείχαν με προθυμία στα παιχνίδια ρόλων, στην εικονική διαμεσολάβηση και υπήρχε θετική αλληλεπίδραση μεταξύ των μελών της ομάδας.

Μέσα από αυτές τις δραστηριότητες σε παιγνιώδη μορφή, συνειδητοποίησαν πως είναι σημαντική η αλλαγή πρότυπου συμπεριφοράς και η καλλιέργεια της ικανότητας επίλυσης των συγκρούσεων.

Όλο το πρόγραμμα φάνηκε ενδιαφέρον, ενθαρρυντικό και ευχάριστο, μιας και προσφέρει εμπειρίες και είναι αλληλεπιδραστικό. Πολλοί εκπαιδευόμενοι εκδήλωσαν

την ευχαρίστησή τους από την διαδικασία και εξέφρασαν την επιθυμία τους να επαναληφθούν τέτοιου είδους εργαστήρια.

Εντυπωσιάστηκαν από τη στιγμή που όλοι πιασμένοι χέρι-χέρι έφτιαζαν μια αλυσίδα και μπλέχτηκαν, χωρίς να τη σπάσουν. Υπήρξε κέφι και θετική ενέργεια. Οι ομαδικές δραστηριότητες ήταν διασκεδαστικές και συγχρόνως εμπλούτιζαν τις γνώσεις.

Ήταν εντυπωσιακή η διάθεση των εκπαιδευτικών συμμετεχόντων, οι οποίοι έγιναν για λίγο παιδιά, μπήκαν στο ρόλο και ανταποκρίθηκαν με ενθουσιασμό. Η ανταπόκριση τους ήταν θετική, υπήρχε ενθουσιασμός και εξέφρασαν την επιθυμία να γίνει διάχυση του προγράμματος ώστε να εφαρμόζεται σε όλο και περισσότερα σχολεία, ώστε να αλλάξει η φιλοσοφία του σχολείου σε περιστατικά εκφοβισμού και βίας.

Οι συναντήσεις στέφθηκαν με επιτυχία και μέσα από την επαφή μας με τους συμμετέχοντες και κυρίως τους εκπαιδευτικούς, εκδηλώθηκε το ενδιαφέρον τους για συνεχιζόμενη εκπαίδευση που στοχεύει στη βελτίωση της παρεχόμενης παιδείας . Τέλος, μεγάλο ήταν το ενδιαφέρον για χρήση εναλλακτικών μορφών επικοινωνίας με τους μαθητές.

Βιοματικά Εργαστήρια-Ομάδα ΠΙ

Παρασκευή Σταθά, *Μεταπτυχιακή Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Ευθύμιος Τόλιος, *Υποψ. Διδάκτωρ Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Κατά την εκπαίδευση των ενηλίκων στα βιοματικά εργαστήρια της ημερίδας είχαμε την ευκαιρία να κάνουμε γνώριμη και οικεία τη διαδικασία της σχολικής

διαμεσολάβησης, καθώς και να προβληματίσουμε και να προβληματιστούμε μέσα από τη διαδικασία των ερωτήσεων και απαντήσεων.

Με την έναρξη του κύκλου των εργαστηρίων βασικό ήταν οι συμμετέχοντες να νιώσουν οικεία μεταξύ τους αλλά και με εμάς, ώστε να μπορέσουν να βιώσουν και να συμμετέχουν στη διαδικασία ενεργά.

Μέσω της ενημέρωσης για τη σχολική διαμεσολάβηση διαπιστώθηκε πως ένα μέρος των συμμετεχόντων ήταν γνώστες του όρου και του σκοπού της. Ωστόσο, ορισμένοι εμφανίζονταν προβληματισμένοι –ίσως και δύσπιστοι- για το πώς η διαμεσολάβηση μπορεί να είναι η λύση σε πολλά είδη συγκρούσεων που εμφανίζονται μέσα στο σχολικό περιβάλλον.

Σημαντικό είναι να σημειωθεί ότι έγινε σαφές –για τους γνώστες του αντικειμένου, αλλά και όχι μόνο- ότι η διαδικασία της διαμεσολάβησης δεν είναι μια απλή και αυθαίρετη διαδικασία, αλλά έχει συγκεκριμένη δομή και βασίζεται σε αρχές. Η συμμετοχή στη διαμεσολάβηση προϋποθέτει την αποδοχή των αρχών της διαμεσολάβησης. Η σημαντικότητα των αρχών έγινε ακόμα πιο κατανοητή από όλους τους εκπαιδευόμενους μέσω των διαδραστικών παιχνιδιών που επιλέχθηκαν σε κάθε περίπτωση.

Μεγάλο ενδιαφέρον είχαν και οι συζητήσεις που ακολούθησαν στο τέλος, έπειτα και από την επίλυση της εικονικής σύγκρουσης που παρουσιάστηκε σε κάθε εργαστήριο. Εκεί τέθηκαν και πολλοί προβληματισμοί-απορίες των εκπαιδευόμενων, με βασική τους απορία το πώς είναι δυνατό τη θέση του διαμεσολαβητή να καταλαμβάνει τις περισσότερες φορές ένας συνομήλικος παρά κάποιος ενήλικας ή κάποιος εκπαιδευτικός του σχολείου.

Επίσης, ένα άλλο βασικό ερώτημά τους ήταν το τι γίνεται σε περίπτωση που η άσκηση βίας συνεχιστεί από τον ένα μαθητή στον άλλο ή αν έχουν σημειωθεί περιπτώσεις που η άσκηση βίας να παύει εντός του σχολικού περιβάλλοντος, αλλά να συνεχίζεται εκτός αυτού.

Κατ' επέκταση του προηγούμενου ερωτήματος, τέθηκαν απορίες σχετικά με το τι γίνεται σε περιπτώσεις όπου η σύγκρουση δεν επιλυθεί και συνεχιστεί ή αν δεν τηρηθούν οι συμφωνηθέντες λύσεις έπειτα από το πέρας της διαμεσολάβησης. Επί αυτού τέθηκαν και ορισμένοι προβληματισμοί, σχετικά με το αν ή το πότε θα πρέπει –ενδεχομένως- να παρέμβει κάποιος εκπαιδευτικός ή ο διευθυντής της σχολικής μονάδας.

Ακόμη τέθηκαν ερωτήματα σχετικά με την εκπαίδευση των μαθητών και των καθηγητών στη διαμεσολάβηση. Τέτοιου είδους ερωτήματα είχαν να κάνουν με το αν η εκπαίδευση γίνεται κατά τη διάρκεια των ωρών διδασκαλίας του σχολικού προγράμματος ή εκτός των ωρών αυτών. Όπως επίσης και για τη χρονική διάρκεια που χρειάζεται μια τέτοιου είδους εκπαίδευση.

Τέλος οι εκπαιδευόμενοι έμειναν πολύ ευχαριστημένοι από τη συμμετοχή τους στα βιωματικά εργαστήρια και που γνώρισαν τη διαδικασία της σχολικής διαμεσολάβησης. Επίσης έμειναν ικανοποιημένοι που είχαν την ευκαιρία να θέσουν τους προβληματισμούς που τους είχαν δημιουργηθεί και να επιλύσουν τις απορίες τους σχετικά με τη διαδικασία αυτή. Μάλιστα, αρκετοί ήταν αυτοί που εκδήλωσαν ενδιαφέρον να έρθουν σε επαφή με το Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ώστε να ενημερώνονται για τις δράσεις του.

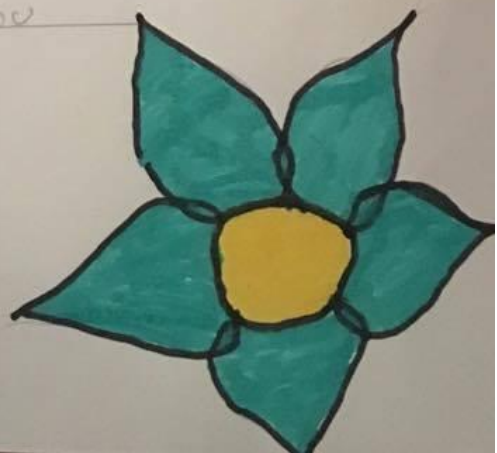

Πριν κάποιες μέρες πήρα μέρος σε ένα θεατρικό στο χώρο του Πανεπιστημίου για το σχολικό εκφοβισμό. Αυτό έγινε με την βοήθεια των Δασκάλων του σχολείου μου και τους ανθρώπους του Πανεπιστημίου. Ένωσα υφάσματα που μπόρεσα και άλλα μέρη. Είναι άσχημο τα παιδιά να εσκακίνονται μεταξύ τους να ζηλεύουν ο ένας τον άλλο, να θέλουν το κακό ο ένας του άλλου και οι μεγάλοι παιδιά να κλείνουν το θέμα αυτό. Ίσως ουσία όλα αυτά είναι κατεργήματα των μεγάλων. Θα ήθελα να πάρουν ένα εγχειρίδιο όλα. Να υπάρχουν παιδιά με πολύ μεγάλα χαμόγελα.

1ο Δημοτικό
σχολείο Μαρμαρών

Βασίσα Βάνου

Θεατρικό Δρώμενο

ΟΧΙ ΣΤΗΝ

ΒΙΑ

ΝΑΙ ΣΤΟΝ

ΔΙΑΛΟΓΟ

1^ο Δημοτικό Σχολείο

Μαρ

Μαριάνων

Μερικά σχόλια για το Θεατρικό Δρώμενο

Θεόδωρος Θάνος, *Επικ. Καθηγητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*
Ανδρομάχη Μπούνα, *Υποψ. Διδάκτωρ Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Το θεατρικό δρώμενο επιβλήθηκε κι αυτό, όπως και τα Βιωματικά Εργαστήρια, ως μια αναγκαιότητα της Επιστημονικής Ημερίδας, για πολλούς λόγους, με βασικότερους: (α) Να δοθεί μια καλλιτεχνική διάσταση στην Ημερίδα. (β) Να αποτελέσει μια πρώτη «βιωματική» εμπειρία στους συνέδρους για το θέμα της Ημερίδας, (γ) Να αναδείξει τη σημασία της βιωματικής μεθόδου στην προσέγγιση και επιμόρφωση σε ευαίσθητα κοινωνικά θέματα, όπως είναι η σχολική βία και ο σχολικός εκφοβισμός. (δ) Να αναπτύξει και να ενδυναμώσει τη συνεργασία του Πανεπιστημίου με τα Σχολεία και άλλους φορείς, όπως είναι πολιτισμικοί χώροι και στη συγκεκριμένη περίπτωση το Θέατρο «*Εκφραση*». (ε) Να «μιλήσει» ο ίδιος ο χώρος του Συνεδριακού Κέντρου, αποτελώντας ενιαίο σύνολο με τους μετέχοντες του Συνεδρίου. (στ) Να αποτελέσει επιστέγασμα, αυτή η εκδήλωση, της εκπαίδευσης τόσο των φοιτητριών/ών που είχαν επιλέξει το μάθημα «*Σχολική παραβατικότητα-Σχολική διαμεσολάβηση*», όσο και των μαθητών που αυτή τη χρονιά εκπαιδεύτηκαν στη σχολική διαμεσολάβηση.

Αυτό που μου έκανε εντύπωση ήταν η συνεργασία με τα παιδιά καθώς σε κανένα μάθημα δεν είχε γίνει κάτι παρόμοιο. Έτσι μας δόθηκε η ευκαιρία να έρθουμε σε επαφή με τον χώρο του σχολείου και τους φορείς του. Επίσης η συνεργασία με τα παιδιά ήταν κάτι που αποτυπώθηκε διότι ήταν μια άμεση επαφή με το αντικείμενό μας, που έχουμε ελάχιστες ευκαιρίες να κάνουμε κάτι παρόμοιο.

Σπυριδούλα, *Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων*

Το να συμμετέχεις σε μια γιορτή ανάδειξης των συναισθημάτων είναι πολύ σημαντικό. Το να λαμβάνεις μέρος σε αυτή στο πλαίσιο μιας ομάδας είναι πολύ σπουδαίο. Το να γίνεσαι μέλος μιας ορχήστρας ατόμων με διαφορετικά βιώματα και εμπειρίες με σκοπό τη σωματική αποτύπωση καταπιεσμένων σκέψεων και εντυπώσεων μπροστά σε κοινό, που ταυτίζεται ενδεχομένως μαζί σου και αυτή σου η εκφραστικότητα να συνοδεύεται από παιδί να χαμογελά, κάνει την όλη εμπειρία

μοναδική. Το διαδραστικό μέρος της Ημερίδας απέδειξε που για να καταστεί αντιληπτή και για να ενσωματωθεί η νέα γνώση είναι πολύ σημαντικό να συμβαδίζει με δραστηριότητες που στηρίζουν την ευεργετική μάθηση.

Αναστάσης, Φοιτητής Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Οι θεατρολόγοι Πέτρος Χριστακόπουλος και Χρήστος Χρήστου, αφού ενημερώθηκαν για το θέμα της Ημερίδας, είχαν την πλήρη ελευθερία να επιλέξουν την πολιτισμική υλοποίησή του, μέσω του θεάτρου.

Στο θεατρικό δρώμενο συμμετείχαν 80 και πλέον φοιτήτριες και φοιτητές του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και 60 και πλέον μαθητές και μαθήτριες της Ε και Στ' τάξης του 5ου Βαλάνειου Δημοτικού Σχολείου Ιωαννίνων (δάσκαλοι/ες: Ευφροσύνη Γιαννούλη, Θεοδούλη Κοκκίνη, Σοφία Σπυρίδωνος, Κωνσταντίνα Γιώτη) και μαθητές και μαθήτριες του 1ου Δημοτικού Σχολείου Μαρμάρων Ιωαννίνων (Διευθυντής: Παύλος Κρικώνης).

Οι πρόβες του θεατρικού δράμενου, εκτός από το Συνεδριακό Κέντρο «Κάρολος Παπούλιας» και τα Σχολεία, πραγματοποιήθηκαν σε διάφορους χώρους του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων: στην είσοδο της Βιβλιοθήκης, στο κυλικείο της Βιβλιοθήκης, στην είσοδο Εργαστηρίου της Ιατρικής Σχολής και στην είσοδο του εστιατορίου. Η επιλογή αυτή έγινε αφενός να εξοικειωθούν οι μαθητές/τριες και οι φοιτητές/τριες με τον κόσμο και αφετέρου να γίνει γνωστή η Ημερίδα, μέσω αυτού του happening. Οι ανυποψίαστοι/ες φοιτητές/τριες του Πανεπιστημίου, εκτός από το ξάφνιασμα, άλλοι/ες ένιωσαν απορία και άλλοι/ες συμμετείχαν με ενθουσιασμό όπου προβλέπονταν.

Το διαδραστικό θέατρο ήταν μια ξεχωριστή εμπειρία. Μάθαμε πολλά στην συνεργασία μας με τα παιδιά του Δημοτικού και μπορεί να βοηθήσει στην μελλοντική μας συνεργασία με τα παιδιά στο νηπιαγωγείο. Μέσα από την συμπεριφορά των παιδιών κατάφερα να συνειδητοποιήσω ότι χρειάζεται μεγάλη υπομονή και επιμονή για να καταφέρεις να συνεργαστείς με παιδιά μικρών ηλικιών.

Αμαλία, Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Ήταν μια πολύ ενδιαφέρουσα εμπειρία που είχε να σου προσφέρει πολλά πράγματα. Αρχικά συνεργάστηκα και γνώρισα άλλα άτομα που δεν τα γνώριζα. Με βοήθησε να απελευθερωθώ και να δω κάποιες πτυχές του εαυτού μου που δεν τις είχα αναδείξει. Κατανόησα καλύτερα τα συναισθήματα της χαράς και της λύπης.

Κατερίνα, Φοιτήτρια Π.Τ.Ν. Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Θεατρικό Δρώμενο: Σχολική Βία - Σχολική Διαμεσολάβηση

Πέτρος Χριστακόπουλος, Θεατρολόγος-Ηθοποιός

Από την πρώτη μας συνάντηση με τον κύριο Θεωρή Θάνο, διοργανωτή της Ημερίδας, αντιληφθήκαμε ότι είχε την επιθυμία υλοποίησης ενός Συνεδρίου «ζωντανού» από την έναρξη μέχρι και τη λήξη του. Η ζωντανία προϋποθέτει δράση στο «τώρα», το οποίο είναι το βασικό χαρακτηριστικό κάθε είδους θεάτρου. Σε αυτό ακριβώς το σημείο έπρεπε να συμβάλουμε εμείς.

Αρχικά έπρεπε να λάβουμε ορισμένες βασικές πληροφορίες σχετικά με τον αριθμό των εθελοντών που θα συμμετείχαν στο θεατρικό δρώμενο και επίσης τη διάταξη του διαθέσιμου χώρου του Συνεδριακού Κέντρου του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων «*Κάρολος Παπούλιας*», όπου θα λάμβανε δράση το δρώμενο αυτό. Είχαμε στη διάθεση μας ογδόντα περίπου φοιτητές του τμήματος νηπιαγωγών και εξήντα παιδιά των μεγαλύτερων τάξεων δημοτικών σχολείων που συμμετέχουν στο δίκτυο σχολικής διαμεσολάβησης. Όσον αφορά το άλλο σκέλος, ο διαθέσιμος χώρος ήταν πολύ μεγάλος μιας και είχαμε στη διάθεση μας ολόκληρο τον προθάλαμο του Συνεδριακού Κέντρου, το ισόγειο αλλά και τον χώρο στον πρώτο όροφο πριν την είσοδο στην κεντρική αίθουσα, όπου θα πραγματοποιούνταν οι ομιλίες-εισηγήσεις.

Έχοντας αυτά τα δεδομένα στο μυαλό μας καταλήξαμε στο συμπέρασμα ότι το θεατρικό δρώμενο δε μπορεί να βασίζεται σε κάποιο κείμενο, μιας και ο χώρος είναι εξαιρετικά μεγάλος πρώτον, και δεύτερον, το διερχόμενο κοινό μπορεί να μην είχε το χρόνο να σταθεί και να ακούσει τι λέγεται, αλλά μπορεί εάν έχανε την αρχή να μη καταλάβει και τίποτα. Έχοντας αυτά υπόψη καταλάβαμε ότι τα σώματα των εθελοντών θα ήταν τα κύρια εργαλεία που θα μας βοηθούσαν να περάσουμε τα μηνύματα που επιθυμούσαμε. Το θεατρικό δρώμενο λοιπόν, ήταν κινησιολογικό δίνοντας βαρύτητα στη σωματική έκφραση, εναλλάσσοντας κάποια θεματικά μοτίβα. Με αυτό τον τρόπο ο διερχόμενος χωρίς απαραίτητα να σταθεί για να παρακολουθήσει, μπορούσε όχι μόνο να μπει από την αρχή στην ατμόσφαιρα της Ημερίδας, αλλά και να λάβει κάποια μηνύματα μέσα από απλές σωματικές δράσεις.

Ξεκινώντας την οργάνωση του θεατρικού δρωμένου οι εθελοντές (φοιτητές – μαθητές) χωρίστηκαν σε έξι ομάδες, έχοντας συγκεκριμένο χώρο δράσης η καθεμιά έτσι ώστε να καλυφτεί επαρκώς ο χώρος. Μπορεί το θέμα της Ημερίδας να ήταν ο σχολικός εκφοβισμός και η διαμεσολάβηση, αλλά ο κύριος Θάνος μας ζήτησε να μη εγκλωβιστούμε θεματικά μόνο σε αυτό. Μας δόθηκε η ελευθερία ενός πιο ανοιχτού πλαισίου.

Αρχικά, επιλέξαμε την πρώτη ομάδα, που αποτελούνταν μόνο από φοιτητές, να έχει χώρο δράσης έξω απ το συνεδριακό κέντρο, στη νησίδα ανάμεσα στο δρόμο. Η ομάδα χωρίστηκε σε δυο υποομάδες: την ομάδα «ισχύος» και την ομάδα «άμυνας». Η ομάδα «ισχύος» φορώντας μάσκες επιθετικές, με έντονα χαρακτηριστικά έκανε ομαδικά κάποιες αιχμηρές κινήσεις με το σώμα της, ενώ από την άλλη πλευρά η ομάδα «άμυνας» φορώντας μάσκες λυπημένες είχε πιο ελαστική κίνηση. Έτσι, κάθε φορά που η ομάδα «ισχύος» έκανε μια έντονη κίνηση στέλνοντας την ενέργειά της, η άλλη ομάδα δεχόταν τα χτυπήματα με το να τα υποδέχεται με πλαστικές κινήσεις. Το αποτέλεσμα ήταν να βλέπουμε δυο ομάδες ανθρώπων που χωρίς να αγγίζονται να επιφέρουν είτε σωματική είτε λεκτική βία η μια στην άλλη.

Τη δεύτερη ομάδα τη συναντάμε αμέσως μετά την είσοδο μας στο Συνεδριακό Κέντρο. Εκεί η ομάδα αποτελείται από φοιτητές και μαθητές. Οι φοιτητές έχουν αναλάβει τη σωματοποίηση της ανάπτυξης ενός δέντρου έχοντας δεμένες στα χέρια τους χρωματιστές κορδέλες για να δώσει όγκο στην κίνηση. Πως δηλαδή ο σπόρος γεννιέται, αναπτύσσεται, και τελικά παίρνει την τελική του μορφή. Από την άλλη

πλευρά τα παιδιά έχοντας φτιάξει το καθένα το δικό του ξεχωριστό ποτιστήρι με χαρτόνι, πηγαίνουν σταδιακά και ποτίζουν τους σπόρους – φοιτητές με σκοπό να αναπτυχτούν. Με αυτό τον τρόπο θέλαμε να δείξουμε μια άλλη πλευρά του όρου διαμεσολάβηση.

Συνεχίζοντας την πορεία μας στον προθάλαμο συναντάμε την τρίτη ομάδα. Αποτελείται και αυτή από φοιτητές και μαθητές. Οι μαθητές από τη μια πλευρά του χώρου, προσπαθούν να φτάσουν κάτι που βρίσκεται ψηλά, ας πούμε, ένα υποτιθέμενο μήλο. Από την άλλη πλευρά οι φοιτητές έχουν γυρισμένη την πλάτη χωρίς να τους βλέπουν. Κάποια στιγμή όλοι οι μαθητές κουρασμένοι απ την υπερπροσπάθεια πέφτουν κάτω. Τότε η ομάδα των φοιτητών γυρίζει αργά αποκαλύπτοντας μια περασμένη καρδιά στο λαιμό του καθενός. Κάθε φοιτητής πλησιάζει ένα παιδί, το βοηθά να σηκωθεί και βγάζει απ το λαιμό του την κάρδια και του τη δίνει...

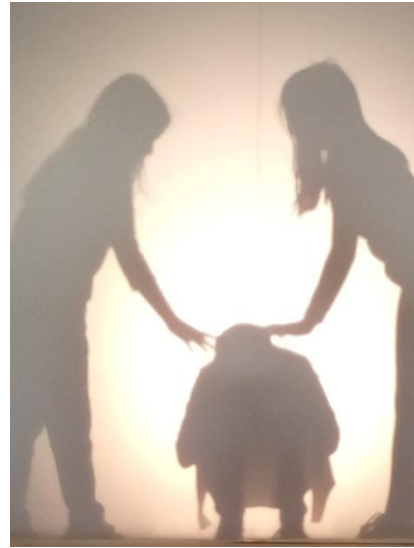
Η τέταρτη ομάδα που συναντάμε στο χώρο απαρτίζεται κι αυτή από φοιτητές και μαθητές. Είναι χωρισμένη κι αυτή σε δυο υποομάδες: τους χαρούμενους και τους λυπημένους. Και οι δυο ομάδες έχουν φτιάξει καρτελάκια που κρατούν μπροστά στο στόμα τους. Οι χαρούμενοι μια καμπύλη προς τα πάνω και οι λυπημένοι προς τα κάτω. Και οι δυο ομάδες κινούνται στο χώρο. Κάποια στιγμή οι λυπημένοι σταματούν να περπατάνε και οι χαρούμενοι επιλέγουν έναν λυπημένο και στέκονται απέναντι του. Τη στιγμή εκείνη κάθε χαρούμενος προσφέρει ένα λουλούδι (χάρτινο) στον λυπημένο, κι εκείνη τη στιγμή το καρτελάκι του λυπημένου γυρίζει και γίνεται χαρούμενο.

Ανεβαίνοντας τα σκαλιά παρατηρούμε την πέμπτη ομάδα που αποτελείται μόνο από φοιτητές. Η ομάδα αυτή περιφέρεται στα σκαλιά και στον πάνω χώρο και τα μέλη της όταν συναντιούνται ανταλλάσσουν συντονισμένα χαιρετισμούς (χειραψία, αγκαλιά, υπόκλιση και αλλά). Τους χαιρετισμούς δεν τους κάνουν οι εθελοντές μόνο μεταξύ τους, αλλά και με τους διερχόμενους ανθρώπους για το Συνέδριο, βάζοντας τους κι αυτούς στο παιχνίδι. Κάποια στιγμή ένα-ένα τα μέλη της ομάδας παίρνουν μια ακίνητη στάση συστολής, σα να έχουν δεχτεί επίθεση. Δείξαμε με αυτό τον τρόπο την αντίθεση των συναισθημάτων που μπορεί να προκαλέσει ο σχολικός εκφοβισμός.

Τέλος, η έκτη ομάδα και τελευταία στη σειρά απαρτίζεται μόνο από μαθητές που βρίσκονται πίσω από ένα μεγάλο κομμάτι τσιγαρόχαρτο φωτιζόμενο από πίσω από ένα προβολέα. Τα παιδιά δεν τα βλέπουμε, όμως βλέπουμε τις σκιές τους πίσω από το χαρτί. Έχουμε, λοιπόν, την ευκαιρία να δούμε τα παιδιά με τα σώματα τους να παριστάνουν δέντρα και γύρω τους με τις σκιές παιδιά που κάνουν με τα χέρια τους τα πουλιά που πετάνε γύρω. Επίσης, οι σκιές μας δείχνουν παιδιά που βοηθούν ένα πουλί να πετάξει και πάλι, και που στο τέλος τα καταφέρνει.

Συνολικά, κάθε ομάδα είχε τα δικά της μοτίβα (αυτά που αναφέρθηκαν αλλά και παραλλαγές τους) τα οποία επαναλάμβανε για είκοσι περίπου λεπτά μέχρι την έναρξη του συνεδρίου. Αξίζει επίσης να αναφερθεί ότι τα δρώμενα όλων των ομάδων στήθηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε να μη παρακωλύουν τη διέλευση του κοινού αλλά ταυτόχρονα να είναι κι εύκολα παρατηρήσιμα.

Τέλος, αφού συμπληρώθηκε το χρονικό πλαίσιο που μας είχε δοθεί, τέσσερις φοιτητές από κάθε ομάδα επιλέχτηκαν για να συμμετάσχουν στο τελικό δρώμενο που έλαβε χώρα στην αίθουσα του Συνεδρίου. Υπό το άκουσμα έντονης ρυθμικά μουσικής μια φοιτήτρια βρίσκεται στο κέντρο της σκηνής, έχοντας δέκα άτομα από τα δεξιά της και δέκα από τα αριστερά της. Αυτές οι δυο ομάδες ξεκινάνε χωρίς να την αγγίζουν αλλά μόνο με τη σωματική τους έκφραση, να της επιφέρουν σωματικά και ψυχολογικά χτυπήματα. Την περικυκλώνουν κρύβοντας τη στους θεατές, και μόλις διαλυθούν βλέπουμε την πρωταγωνίστρια ριγμένη στο έδαφος. Τότε, σταδιακά ο εκπρόσωπος κάθε ομάδας πηγαίνει κοντά της και της αφήνει το χαρακτηριστικό της ομάδας του (μάσκα, κορδέλα καρδιά, καρτελάκι με χαμόγελο) και τη βοηθά να σηκωθεί. Για συμπαράσταση έρχονται μετά και τα υπόλοιπα μέλη της εικοσάδας δημιουργώντας κατά κάποιο τρόπο μια πυραμίδα σωμάτων με κορυφή την πρωταγωνίστρια που δέχτηκε τα χτυπήματα. Με το κλείσιμο της μουσικής όλοι παίρνουν ουδέτερη στάση σώματος και φωνάζουν: ΟΧΙ ΣΤΗ ΒΙΑ, ΝΑΙ ΣΤΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ. Και κάπως έτσι σημαίνεται η λήξη του θεατρικού δρωμένου του Συνεδρίου.

Συνοπτικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι με αυτό το στήσιμο του θεατρικού δρώμενου το διερχόμενο κοινό είχε την ευκαιρία να δει διάφορες συντονισμένες σωματοποιημένες δράσεις, που συνέβαλαν από την αρχή στο κλίμα του συνεδρίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν ήταν λίγοι εκείνοι που σταμάτησαν για να απαθανατίσουν με φωτογραφικές μηχανές τα δρώμενα δίνοντάς μας την εντύπωση αλλά και συνάμα την ικανοποίηση ότι επιτύχαμε το σκοπό μας: την επίτευξη μιας ζωντανής ατμόσφαιρας με πρωταγωνιστές παιδιά και ενήλικες.

Σ' αυτό το σημείο θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε από καρδιάς τον κύριο Θεόδωρο Θάνο, χάρη στον οποίο αισθανθήκαμε εμπιστοσύνη και ασφάλεια για να οργανώσουμε ένα τόσο μεγάλο project και να φτάσουμε σ' ένα εξίσου όμορφο αποτέλεσμα. Επίσης ευχαριστούμε πολύ την Ανδρομάχη Μπούνα και την Παρασκευή Σταθά για την αμέριστη βοήθεια τους τόσο στις πρόβες όσο και στη μέρα της Ημερίδας.

Δημοσιότητα Ημερίδας

Η Επιστημονική Ημερίδα προσέλκυσε το ενδιαφέρον των ΜΜΕ των Ιωαννίνων και της Ηπείρου. Έντυπα, τηλεοπτικά και ηλεκτρονικά μέσα μαζικής επικοινωνίας ανακοίνωσαν την πραγματοποίηση της Ημερίδας και είχαν εκτενές ρεπορτάζ από τις εισηγήσεις των προσκεκλημένων ομιλητών και το διάλογο που αναπτύχθηκε.²¹ Στο πλαίσιο της Ημερίδας ο Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών Γιάννης Πανούσης έδωσε συνέντευξη στον Επίκ. Καθηγητή Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Θεόδωρο Θάνο, η οποία δημοσιεύθηκε εξολοκλήρου στις εφημερίδες Νέοι Αγώνες (Ιωάννινα) και Κρητική Επιθεώρηση (Ρέθυμνο). Επίσης, ο Καθηγητής Γιάννης Πανούσης και ο Επιστημ. Υπεύθυνος της Ημερίδας Επίκ. Καθηγητής Θεόδωρος Θάνος μίλησαν για το σχολικό εκφοβισμό και τη σχολική διαμεσολάβηση σε τηλεοπτικά (ITV & Ήπειρος TV) και ραδιοφωνικά μέσα των Ιωαννίνων (Δημοτικό Ραδιόφωνο και ΕΡΤ Ιωαννίνων).

---

²¹ Βλ. ενδεικτικά:

http://vimanews.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=19393:2016-05-08-17-53-44&catid=19:now&Itemid=66

<http://www.epirusnews.eu/ioannina-epistimoniki-imerida-me-thema-scholikos-ekfovismos-scholiki-diamesolavisi/>

<http://www.ert.gr/giannena-imerida-gia-ton-scholiko-ekfovismo-ke-ti-diamesolavisi-sto-panepistimio/>
<http://rethemnosnews.gr/2016/05/%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CF%81%CE%AF%CE%B4%CE%B1-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%82-%CE%B5%CE%BA%CF%86%CE%BF%CE%B2%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82-%CF%83%CF%87%CE%BF%CE%BB/>

Συνέντευξη στον Θεόδωρο Θάνο, Επίκ. Καθηγητή ΠΤΝ Παν. Ιωαννίνων
Εφημερίδα *Νέοι Αγώνες* (www.neoiagones.gr)²²

«Υπάρχει μια bullyingκρατία. Δεν έχουμε δει σοβαρά γεγονότα...»

Η παρούσα συνέντευξη παραχωρήθηκε στο πλαίσιο της Επιστημονικής Ημερίδας με τίτλο «Σχολικός Εκφοβισμός-Σχολική Διαμεσολάβηση», η οποία θα πραγματοποιηθεί την Πέμπτη 12 Μαΐου 2016 και ώρα 18.00 στο Συνεδριακό Κέντρο «Κάρολος Παπούλιας» του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ο κ. Πανούσης είναι κεντρικός ομιλητής.

Συνέντευξη του Καθηγητή Γιάννη Πανούση

-Ο τίτλος της εισήγησής σας στην Ημερίδα είναι «Τι και ποιος κρύβεται πίσω από τη σχολική βία». Μπορείτε να μας δώσετε το στίγμα της;

-Κοιτάζτε, υπάρχει ένα πρόβλημα οριοθέτησης της έννοιας της σχολικής βίας, διότι αν είναι βία εγκληματική είναι άλλο πράγμα, αν είναι ιδιόρρυθμη επιθετικότητα μέσα στο σχολείο είναι άλλο πράγμα. Άρα λοιπόν οι έρευνες αφήνουν κάποια θολά σημεία σε αυτό το θέμα, τι έχει στο μυαλό του ο δράστης, τι έχει στο μυαλό του το θύμα, τι έχουν στο μυαλό τους οι τρίτοι, αν μπορεί να υπάρξει παρέμβαση ενός φορέα που είναι έξω από το σχολείο, δηλαδή αν είναι έγκλημα πρέπει να παρέμβει η αστυνομία. Άρα, λοιπόν, πίσω από αυτόν τον όρο εκφοβισμός ή σχολική βία, κατά τη γνώμη μου, κρύβονται διάφορες αναπαραστάσεις, πιθανόν και ιδεοληψίες, πιθανόν και υπερβολικοί φόβοι όλων των παραγόντων της σχολικής κοινότητας. Αυτό, λοιπόν, πρέπει να το αναλύσουμε.

²² Δημοσιεύθηκε τόσο στην έντυπη όσο και στην ηλεκτρονική έκδοση της εφημερίδας.

-Θα επανέλθω στο θέμα της σύγχυσης, αλλά προηγουμένως, όμως θα ήθελα να μας πείτε πώς ερμηνεύετε όλο αυτό το αυξημένο κοινωνικό και επιστημονικό ενδιαφέρον για τον σχολικό εκφοβισμό τα τελευταία χρόνια, παρόλο που η πλειονότητα των ερευνών δείχνει ότι είναι μικρής έκτασης και αφορά ήπιες μορφές;

-Κατά κάποιον τρόπο έγινε της μόδας. Ενώ, δηλαδή, το σχολείο έχει πάρα πολλά προβλήματα, όπως είναι της σχολικής αποτυχίας, της δυσκολίας των οικογενειών να σπουδάσουν τα παιδιά τους, της συνεχούς αλλαγής περιβάλλοντος, της διαρροής, προβλήματα από τη μεριά των καθηγητών, προβλήματα καταστάσεων, προβλήματα εκσυγχρονισμών, κτλ., έχουμε εδώ και δύο χρόνια κολλήσει σε ένα συγκεκριμένο θέμα και το οποίο δεν βρίσκεται σε αντιστοιχία με τα αποτελέσματα. Γιατί, αν πράγματι, υπάρχει μια έξαρση του φαινομένου, δηλαδή εκατοντάδες ή χιλιάδες παιδιά είναι δράστες, θύματα, σοβαρές επιπτώσεις κτλ., τότε πράγματι δικαιώνεται αυτή η επιλογή. Αν δεν είναι, όμως, πρέπει κάποιος να μας εξηγήσει γιατί γίνεται αυτό. Γιατί διευρύνουν τόσο πολύ αυτόν τον όρο, γιατί μπαίνουν σε ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού, το οποίο δεν έχει κανένα ενδιαφέρον για την εγκληματολογία κι έτσι δεν έχει να κάνει με τη βία αυτό το πράγμα, κλπ., κλπ.

-Αυτήν η αντιφατικότητα που υπάρχει στα αποτελέσματα των ερευνών, άλλες, οι οποίες αποτελούν την πλειονότητα, δείχνουν μικρό ποσοστό, ενώ άλλες δείχνουν χαμηλό ποσοστό, πιθανόν, να συνδέεται με τη μεθοδολογία τους. Θα ήθελα να κάνετε ένα σχόλιο σχετικά με τη μεθοδολογική προσέγγιση του σχολικού εκφοβισμού και πώς αυτή συμβάλλει στη διαμόρφωση των αποτελεσμάτων.

-Κάθε έρευνα πρέπει κανείς να τη δει ξεχωριστά. Αυτό που κατά τη γνώμη μου δημιουργεί την πλάνη αν θέλετε ή την παρερμηνεία είναι όταν λες πχ. λεκτική βία. Αν δύο παιδιά στην αυλή βρίσκονται για λόγους αθλητικούς ή για λόγους ερωτικούς ή για οτιδήποτε άλλο, κάποιος αυτό το καταγράφει ως βία. Μετά, λέει ότι είναι λεκτική βία, δεν είναι ακριβώς φυσική βία, αλλά το καταγράφει ως βία. Αν δύο παιδιά σπρώχνονται στην αυλή για το ποιος θα πάει να μπει πρώτος στην τάξη ή ποιος θα βγει πρώτος από την τάξη, ο άλλος το καταγράφει ως βία, και βάζει μια μοναδούλα και αρχίζει να προσθέτει. Εντάξει, αν πάμε έτσι, κάθε κίνηση της εφηβείας, του δυναμισμού των νέων, της αυτοπεποίθησης ή οτιδήποτε άλλο, είναι βία τότε. Τα πάντα είναι βία με αυτή τη λογική.

-Μια έτσι καινούρια μόδα θα την χαρακτηρίζα εγώ προσωπικά, είναι η προσπάθεια σύνδεσης της συζήτησης του σχολικού εκφοβισμού με την κρίση. Ποια είναι η θέση σας πάνω σε αυτό;

-Κοιτάζτε αυτό είναι μια καραμέλα γενικά ότι όλα μπορούμε να τα συνδέσουμε με την κρίση. Όταν με το καλό περάσει η κρίση και κάτσουμε κάτω και δούμε ψύχραιμα ορισμένα πράγματα, θα δούμε πολύ λίγα πράγματα που συνδέονταν ευθέως με την κρίση. Προφανώς τα πάντα συνδέονται με τα πάντα. Αυτό είναι κανόνας της διαλεκτικής, αλλά το να πεις αυτή τη στιγμή ότι για ένα ποδοσφαιρικό ματς ή για μια ερωτική παρεξήγηση, δύο παιδιά πιάνονται στα χέρια κι αυτό έχει να κάνει με την κρίση, γιατί μιλάμε πάντα για τη σχολική βία, δεν μιλάμε τώρα για τα εγκλήματα επιβίωσης των μεταναστών, κλπ. Αυτά είναι άλλα πράγματα. Να τα συνδυάσουμε με την κρίση όλα αυτά, νομίζω πάει πολύ. Ούτε η κρίση που μπορεί να περνάει μια οικογένεια, ανεργία, κλπ, μπορεί να συνδεθεί με το ότι το παιδί αυτής της οικογένειας εκτονώνεται μέσω της βίας, γιατί μπορεί να είναι ένα παιδί που δεν το ενδιαφέρει η βία, κ.λπ. Άρα, νομίζω ότι είναι λίγο παραμύθια αυτά.

-Είστε χρόνια Καθηγητής στο τμήμα ΜΜΕ του ΕΚΠΑ. Ποιος είναι ο ρόλος των ΜΜΕ στη διόγκωση και τον υπερτονισμό του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού;

-Είναι κρίσιμος και καμιά φορά καθίσταται, πώς να το πούμε, παραγωγός του ηθικού πανικού, διότι όταν βλέπεις και στις εφημερίδες και στις τηλεοράσεις πρωτοσέλιδα ή πρώτη είδηση «Η ζούγκλα του μαυροπίνακα», «Τα παιδιά μες στο σχολείο δέρνονται, βιάζονται, κλέβουνε, κάνουνε...», προφανώς δημιουργούν στον τηλεθεατή και, κυρίως, στο γονιό έναν πανικό, ότι μέσα στο σχολείο γίνεται το «έλα να δεις». Μετά πας να κάνεις μια καταγραφή, και βλέπεις ότι όλα αυτά ήταν φυσιολογικά ζητήματα μιας εφηβείας που εκ των πραγμάτων συγκρούεται και, να το πω έτσι, «μετριέται».

-Κάθε τι πλέον ονομάζεται bullying, δηλαδή έχει μπει μέσα στην καθημερινή μας φρασεολογία, έχει γίνει ένα είδος μόδας, όπως αναφέρατε και χρησιμοποιείται με μεγάλη ευκολία. Αυτό κρύβει κάποια επικινδυνότητα ;

-Κοιτάζτε, και μόνο ότι σε όλη την ορολογία, την επιστημονική, χρησιμοποιούμε ελληνικούς όρους και, ξαφνικά, εδώ και πολλά χρόνια μπήκε στη ζωή μας το bullying και το ονομάζουμε όλοι bullying, ενώ άλλα πράγματα δεν τα ονομάζουμε με αγγλικούς όρους, πάει να πει ότι είναι ένα ξενόφερτο προϊόν, το οποίο

υιοθετήθηκε, για διάφορους λόγους, από την ελληνική πολιτεία, έγιναν παρατηρητήρια περιφερειακά, νομαρχιακά, τοπικά, έρευνες, κ.λπ. Σας λέω καλά θα ήταν να δούμε το όλο το αποτέλεσμα, γιατί όταν έχει γίνει όλη αυτή η κινητοποίηση τόσων δασκάλων, τόσων συνεδρίων, τόσων εξειδικεύσεων και ακόμα δεν έχουμε δει σοβαρά γεγονότα, γιατί αν υπήρχαν σοβαρά γεγονότα θα τα είχαμε δει και στην τηλεόραση και στις εφημερίδες, πάει να πει ότι, επαναλαμβάνω, υπάρχει μια αναντιστοιχία. Τώρα ο καθένας μπορεί να την ερμηνεύσει με τον τρόπο του. Αλλά θα παρακαλούσα αυτούς που είναι υπεύθυνοι του αντι-bullying, δηλαδή, εν πάση περιπτώσει, το Υπουργείο Παιδείας κατά βάση, να μας πει τι ακριβώς έχει στο μυαλό του όταν τα κάνει όλα αυτά. Κάθε επιστήμονας κάνει την έρευνά του, εντάξει. Το υπουργείο τι κάνει; Παρατηρητήριο, λέει, του bullying, με ψυχολόγους, καλά εντάξει.

-Ως υπουργός δημόσιας τάξης είχατε κάνει κάποιες προτάσεις, για συνεργασία της αστυνομίας ή του αστυνόμου της γειτονιάς με τα σχολεία. Καταρχήν θα ήθελα να ρωτήσω ότι η λέξη «αστυνομία» πολλές φορές αντιμετωπίζεται με κάποια επιφύλαξη, είναι ένα ταμπού δηλαδή. Θα ήθελα να μου μιλήσετε λίγο γι' αυτές τις σκέψεις που είχατε.

-Κοιτάξτε να δείτε, η αστυνομία είναι ένας θεσμός της δημοκρατίας. Ο αστυνόμος είναι φίλος του πολίτη. Άρα, ο αστυνόμος έχει μία τεχνογνωσία που είναι χρήσιμη για τα παιδιά και για τους γονείς. Δηλαδή, ποιος θα ενημερώσει την οικογένεια ή και το σχολείο για τους διάφορους εμπόρους ναρκωτικών, για τους κινδύνους για τα τροχαία, για τους κινδύνους για διάφορες αρρώστιες που κυκλοφορούν στη γειτονιά; Δηλαδή, ο αστυνόμος είναι κάποιος, ο οποίος μόνο μας καταδιώκει λόγω των ιδεολογικών φρονημάτων; Σε ποιο έτος βρισκόμαστε, σε ποιον αιώνα. Άρα, λοιπόν, προφανώς δεν θα είναι ο αστυνόμος με τη στολή που θα μπει μες στο σχολείο και θα τρομάξει τον κόσμο, ενδεχομένως, κ.λπ. Αλλά ο αστυνόμος ως πολίτης, ως πατέρας σε μια γειτονιά, κ.λπ. δεν έχει ρόλο, δεν πρέπει να συμβάλλει; Τι είναι, ένας απομονωμένος άνθρωπος; Άρα, λοιπόν, ο σύλλογος γονέων, ο σύλλογος καθηγητών, ο δήμαρχος, όλοι αυτοί πρέπει να βρίσκουν έναν τρόπο να εντάξουν μέσα τους αστυνόμους της γειτονιάς για να λύνουν προληπτικά τα προβλήματα. Ανάμεσα στην πρόληψη είναι και η ασφάλεια γύρω από το σχολείο, είναι η ασφάλεια μέσα στο σχολείο.

-Είστε υπέρ των ορίων και εναντίον των τιμωρητικών πρακτικών. Θα ήθελα να μας πείτε σχετικά με αυτό.

-Υπάρχει μία τάση, ότι αν ποινικοποιήσουμε τη μαθητική ζωή μέσω του πανικού, και είναι μια επίπτωση με αυτή την bullyingκρατία που υπάρχει, δηλαδή, αφού υπάρχει τόσος σχολικός εκφοβισμός και τέτοια σχολική βία, άρα, λοιπόν, πρέπει κι εμείς να την αντιμετωπίσουμε με ποινικό τρόπο. Δηλαδή, μαλώνουμε δύο παιδιά και πρέπει το ένα να το στείλουμε στον εισαγγελέα. Και υπάρχει μία τάση νομοθετικής ρύθμισης και ποινικοποίησης. Εγώ τελείως είμαι εναντίον αυτών των πραγμάτων. Δεν νομίζω ότι ο εισαγγελέας έχει καμιά δουλειά στις σχολικές αντιπαραθέσεις, στις εντάσεις, κ.λπ. Δεν είπα να βγάλει κάποιος τα μαχαίρια και να κυνηγάει να σκοτώσει κάποιον. Άρα, λοιπόν, οι κανόνες και οι κανονισμοί πρέπει να συναποφασίζονται, να γίνεται μία πρόταση από το σύλλογο καθηγητών, να συζητάνε οι γονείς, να συζητάνε τα δεκαπενταμελή, να συζητάνε όλοι εν πάση περιπτώσει, για να δούνε με ποιον τρόπο θα ζούνε ως σχολική κοινότητα. Να το ξέρουν και οι μαθητές ότι αυτό πρέπει να κάνουν, αυτό δεν πρέπει να κάνουν. Να ξέρουν την επίπτωση, όχι αναγκαστικά τιμωρία.

-Θα θέλετε να προσθέσετε κάτι στη συζήτηση που κάναμε και δεν σας έδωσα την ευκαιρία μέσα από τις ερωτήσεις που διατύπωσα.

-Εγώ νομίζω ότι, παρ' όλες τις επιφυλάξεις που έχω για όλα αυτά που είπαμε, θεωρώ ότι δίνεται η ευκαιρία, θα μπορούσε να δοθεί με πιο διαφορετικό τρόπο, δίνεται η ευκαιρία οι μαθητές να εκπαιδευτούν στην ειρηνική, ήπια και δημοκρατική και διαφανή επίλυση των διαφορών, των εντάσεων. Αυτό είναι καλό. Να μάθουνε δηλαδή πώς χειρίζεσαι μία διαφωνία μέσα στην τάξη και να μην είσαι στη λογική του άσπρου-μαύρου, της λογικής της κατάληψης ή της, από τη μεριά των δασκάλων, αποβολής, κ.λπ. Αυτό είναι το θετικό. Και θετικό, επίσης, είναι οι γονείς, οι δάσκαλοι, τα παιδιά, όλοι μαζί να συνεκτιμάνε τους οποιουδήποτε κινδύνους που μπορούν να προκύψουν σε ένα σχολείο, και όχι μόνο τη βία, από διάφορα πράγματα, από το περιβάλλον, από την εγκληματικότητα έξω από το σχολείο, από τις εγκαταστάσεις, του εξοπλισμούς, από οτιδήποτε. Άρα, λοιπόν, το θετικό είναι αυτό. Μία συνέργεια και μια συνευθύνη.

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΤΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΗ ΠΑΝΝΗ ΠΑΝΟΥΣΗ ΣΤΟΝ ΘΕΟΔΩΡΟ ΘΑΝΟ

«Υπάρχει μια bullyingκρατία. Δεν έχουμε δει σοβαρά γεγονότα...»

Η παρούσα συνέντευξη παραχωρήθηκε στο πλαίσιο της Επιστημονικής Ημερίδας με τίτλο «Σχολικός Εκφοβισμός-Σχολική Διαμεσολάβηση», η οποία πραγματοποιήθηκε στο Συνεδριακό Κέντρο «Κάρολος Παπούλιας» του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Ο κ. Πανούσης είναι κεντρικός ομιλητής.

-Ο τίτλος της εισήγησής σας στην Ημερίδα είναι «Τι και ποιες κρύβεται πίσω από τη σχολική βία». Μπορείτε να μας δώσετε το στίγμα της;

«Κοιτάζετε, υπάρχει ένα πρόβλημα ορισθέντος της έννοιας της σχολικής βίας, διότι αν είναι βία εγκληματική είναι άλλο πράγμα, αν είναι ιδιόρρυθμη επιθετικότητα μέσα στο σχολείο είναι άλλο πράγμα. Άρα λοιπόν οι έρευνες αφάνισαν κάποια θολά σημεία σε αυτό το θέμα, τι έχει στο μυαλό του ο δρόστης, τι έχει στο μυαλό του το θέμα, τι έχουν στο μυαλό τους οι τρίτοι, αν μπορεί να υπάρξει παρέμβαση ενός φορέα που είναι έξω από το σχολείο, δηλαδή αν είναι εγκληματική πρέπει να παρέμβει η αστυνομία. Άρα, λοιπόν, πίσω από αυτόν τον όρο εκφοβισμός ή σχολική βία, κατά τη γνώμη μου, κρύβονται διάφορες αναπαραστάσεις, πιθανόν και ιδεολογίες, πιθανόν και υπερβολικοί ροβόι όλων των παραγόντων της σχολικής κοινότητας. Αυτό, λοιπόν, πρέπει να το γνωρίζουμε».

«Θα επανέλθω στο θέμα της σύστασης, αλλά προηγουμένως, όμως θα ήθελα να μας πείτε πως ζήμηνατε όλο αυτό το αυθεντικό κοινωνικό και επιστημονικό ενδιαφέρον για τον σχολικό εκφοβισμό τα τελευταία χρόνια, τανόλο που η πλειονότητα των ζωνών δείχνει ότι είναι μικρές τάξεις και αφορά λίγες μορφές;» Κατά κάποιον τρόπο έγινε μια μύσας. Ενώ, δηλαδή, το κολείο έχει πάρα πολλά προβλήματα, όπως είναι της σχολικής αποτυχίας, της δυσκολίας των οικογενειών να σπουδούν τα παιδιά τους, της συνεχώς αλλαγής περιβάλλοντος, της διαρροής, προβλήματα από τη μεριά των καθηγητών, προβλήματα καταστάσεων, προβλήματα εκσυγχρονισμού, κτλ., έχουμε εδώ και δύο χρόνια κολλήσει σε να συγκεκριμένο θέμα και ο οποίο δεν βρίσκεται σε ιντιστοιχία με τα αποτελέσματα. Γιατί, αν πράγματι, υπάρχει μια έξαρση του φαινομένου, δηλαδή εκατοντάδες ή χιλιάδες παιδιά είναι φραστές, θύματα, σοβαρές επιπτώσεις κτλ., τότε πράγματι

δικαιώνεται αυτή η επιλογή. Αν δεν είναι, όμως, πρέπει κάποιος να μας εξηγήσει γιατί γίνεται αυτό. Γιατί διευρύνουν τόσο πολύ αυτόν τον όρο, γιατί μπαίνουν σε ζητήματα κοινωνικού αποκλεισμού, το οποίο δεν έχει κανένα ενδιαφέρον για την εγκληματικότητα ή έτσι δεν έχει να κάνει με τη βία αυτό το πράγμα, κλπ., κλπ.»

«Αυτή η αντιφατικότητα που υπάρχει στα αποτελέσματα των ερευνών, άλλες, οι οποίες αποτελούν την πλειονότητα, δείχνουν μικρό ποσοστό, ενώ άλλες δείχνουν χαμηλό ποσοστό, πιθανόν, να συνδέεται με τη μεθοδολογία τους. Θα ήθελα να κάνετε ένα σαφές σχόλιο με τη μεθοδολογική προσέγγιση του σχολικού εκφοβισμού και πώς αυτή συμβάλλει στη διαμόρφωση των αποτελεσμάτων.»

«Κάθε έρευνα πρέπει κανείς να τη δει ξεχωριστά. Αυτό που κατά τη γνώμη μου δημιουργεί την πλάνη αν θέλετε ή την παρερμηνεία είναι όταν λες πχ. λεκτική βία. Αν δύο παιδιά στην αυλή βρίζονται για λόγους αθλητικούς ή για λόγους ερωτικούς ή για οτιδήποτε άλλο, κάποιος αυτό το καταγράφει ως βία. Μετά, λέει ότι είναι λεκτική βία, δεν είναι ακριβώς φυσική βία, αλλά το καταγράφει ως βία. Αν δύο παιδιά σπρώχνονται στην αυλή για το ποιος θα πάει να μπει πρώτος στην τάξη ή ποιος θα βγει πρώτος από την τάξη, ο άλλος το καταγράφει ως βία, και βάζει μια μοναδική και αρχίζει να προσθέτει. Εντάξει, αν πάμε έτσι, κάθε κίνηση της εφηβείας, του δυναμισμού των νέων, της αυτοπεποίθησης, ή οτιδήποτε άλλο, είναι βία τότε. Τα πάντα είναι βία με αυτή τη λογική».

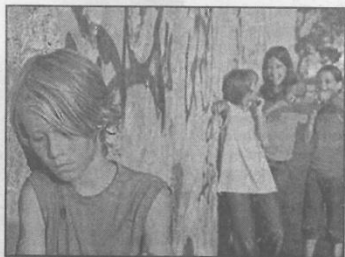
«Μια έτσι κανονικά μύσας, θα την χαρακτηρίσει για προσωπικά, είναι η προσπάθεια σύνδεσης της συζήτησης του σχολικού εκφοβισμού με την κρίση. Ποια είναι η θέση σας πάνω σε αυτό;» Κοιτάξτε αυτό είναι μια καραμέλα γενικά ότι όλα μπορούμε να τα συνδέσουμε με την κρίση. Όταν με το καλό περάσει η κρίση και κάτσουμε κάτω και δούμε ψύχραιμα ορισμένα πράγματα, θα δούμε

πολύ λίγα πράγματα που συνδέονται ευθέως με την κρίση. Προφανώς τα πάντα συνδέονται με τα πάντα. Αυτό είναι κανόνες της διαλεκτικής, αλλά το να πεις αυτή τη στιγμή ότι για ένα ποδοσφαιρικό ματς ή για μια ερωτική παρεξήγηση, δύο παιδιά πιάνονται στα χέρια και αυτό έχει να κάνει με την κρίση, γιατί μιλάμε πάντα για τη σχολική βία, δεν μιλάμε τώρα για τα εγκλήματα επιβίωσης των μεταναστών, κλπ. Αυτά είναι άλλα πράγματα. Να τα συνδυάσουμε με την κρίση όλα αυτά, νομίζω πάει πολύ. Ούτε η κρίση που μπορεί να περνάει μια οικογένεια, ανεργία, κλπ, μπορεί να συνδεθεί με το ότι το παιδί αυτής της οικογένειας εκτονώνεται μέσω της βίας, γιατί μπορεί να είναι ένα παιδί που δεν το ενδιαφέρει η βία, κ.λπ. Άρα, νομίζω ότι είναι λίγο παραμύθια αυτά».

«Είστε χρόνια καθηγητής στο τμήμα ΜΜΕ του ΕΚΠΑ. Ποιος είναι ο ρόλος των ΜΜΕ στη διάγνωση και τον υπερτονισμό του φαινομένου του σχολικού εκφοβισμού;»

«Είναι κρίσιμος και καμιά φορά καθίσταται, πώς να το πούμε, παραγωγός του πηκτικού πανικού, διότι όταν βλέπεις και στις εφημερίδες και στις τηλεοράσεις πρωτοείδα ή ή πρώτη είδηση «Η Ζούγκλα του μαυροπινάκα», «Τα παιδιά μας στο σχολείο δέρονται, βιάζονται, κλέβουν, κάνουν...», προφανώς δημιουργούν στον τηλεθεατή και, κυρίως, στο γονιό έναν πανικό, ότι μέσα στο σχολείο γίνεται το «έλα να δεις». Μετά πας να κάνεις μια καταγραφή, και βλέπεις ότι όλα αυτά ήταν φυσιολογικά ζητήματα μιας εφηβείας που εκ των πραγμάτων συγκρούεται και, να το πω έτσι, «μετριέται».

«Κάθε τι πλέον ονομάζεται bullying, δηλαδή έχει μπει μέσα στην καθημερινή μας φρασολογία, έχει γίνει ένα είδος μύσας, όπως αναφέρατε και χρησιμοποιείται με μεγάλη ευκολία. Αυτό κρύβει κάποια επικινδυνότητα;» Κοιτάξτε, και μόνο ότι σε όλα την ορολογία, την επιστημονική, χρησιμοποιούμε ελληνικούς όρους και, ξαφνικά, εδώ και πολλά χρόνια μπι-

κε στη ζωή μας το bullying και το ονομάζουμε όλοι bullying, ενώ άλλα πράγματα δεν τα ονομάζουμε με αγγλικούς όρους, πάει να πει ότι είναι ένα ξενοέροτο προϊόν, το οποίο υποθετίθηκε, για διάφορους λόγους, από την ελληνική πολιτεία, έγιναν παρατηρητήρια περιφερειακά, νομαρχιακά, τοπικά, έρευνες, κ.λπ. Σας λέω καλά θα ήταν να δούμε το όλο αποτέλεσμα, γιατί όταν έχει γίνει όλη αυτή η κινητοποίηση τόσο των δασκάλων, τόσο των συνδεδωμένων, τόσο εξειδικεύσεων και ακόμα δεν έχουμε δει σοβαρά γεγονότα, γιατί αν υπήρχαν σοβαρά γεγονότα θα τα είχαμε δει και στην τηλεόραση και στις εφημερίδες, πάει να πει ότι, επαναλαμβάνω, υπάρχει μια ανατιστοιχία. Τώρα ο καθένας μπορεί να την ερμηνεύσει με τον τρόπο του. Αλλά θα παρακαλούσα αυτούς που είναι υπεύθυνοι του αντι-bullying, δηλαδή, εν πάση περιπτώσει, το υπουργείο παιδείας κατά βάση, να μας πει τι ακριβώς έχει στο μυαλό του όταν τα κάνει όλα αυτά. Κάθε επιστήμονας κάνει την έρευνά του, εντάξει. Το υπουργείο τι κάνει; Παρατηρητήριο, λέει, του bullying, με ψυχολόγους, καλά εντάξει».

«Δε υπογράψατε δημόσια τιμής είχατε κάνει κάποιες προστάσεις, για συνεργασία της αστυνομίας ή του αστυνομίου της γειτονίας με τα σχολεία. Καταρχήν θα ήθελα να ρωτήσω ότι η λέξη «αστυνομία» πολλές φορές αντιμετωπίζεται με κάποια επιφύλαξη, είναι ένα γαμπού δηλαδή. Θα ήθελα να μου μιλήσετε λίγο γι' αυτές τις σκέψεις που είχατε.» Κοιτάξτε να δείτε, η αστυνομία είναι ένας θεσμός της δημοκρατίας. Ο αστυνομός

είναι φίλος του πολίτη. Άρα, ο αστυνόμος έχει μια τεχνολογία που είναι χρήσιμη για τα παιδιά και για τους γονείς. Δηλαδή, ποιος θα ενημερώσει την οικογένεια ή και το σχολείο για τους διαφόρους εμπόρους ναρκωτικών, για τους κινδύνους για τα τροχαία, για τους κινδύνους για διάφορες αρρώστιες που κυκλοφορούν στη γειτονιά; Δηλαδή, ο αστυνόμος είναι κάποιος, ο οποίος μόνο μας καταδιώκει λόγω των ιδεολογικών φρονημάτων; Σε ποιο έτος βρισκόμαστε, σε ποιο αιώνα. Άρα, λοιπόν, προφανώς δεν θα είναι ο αστυνόμος με τη στολή που θα μπει με στο σχολείο και θα τρομάξει τον κόσμο, ενδεχομένως, κ.λπ. Αλλά ο αστυνόμος ως πολίτης, ως πατέρας σε μια γειτονιά, κ.λπ. δεν έχει ρόλο, δεν πρέπει να συμβάλει; Τι είναι, ένας απομονωμένος άνθρωπος; Άρα, λοιπόν, ο σύλλογος γονέων, ο σύλλογος καθηγητών, ο δήμαρχος, όλοι αυτοί πρέπει να βρίσκουν έναν τρόπο να εντάξουν μέσα τους αστυνόμους της γειτονίας για να λύνουν πολιττικά τα προβλήματα. Ανάμεσα στην πρόκληση είναι και η ασφάλεια γύρω από το σχολείο, είναι η ασφάλεια μέσα στο σχολείο».

«Είστε υπέρ των ορίων και εναντίον των τιμωρητικών πρακτικών. Θα ήθελα να μας πείτε σχετικά με αυτό.»

«Υπάρχει μια τάση, ότι αν ποινικοποιήσουμε τη μαθητική ζωή μέσω του πανικού, και είναι μια επίπτωση με αυτή την bullyingκρατία που υπάρχει, δηλαδή, αφού υπάρχει τόσοσος σχολικός εκφοβισμός και τέτοια σχολική βία, άρα, λοιπόν, πρέπει κι εμείς να την αντιμετωπίσουμε με ποινικό τρόπο. Δηλαδή, μαλώ-

νουμε δύο παιδιά και πρέπει το ένα να το στείλουμε στον εισαγγελέα. Και υπάρχει μια τάση νομοθετικής ρύθμισης και ποινικοποίησης. Εγώ τελείως είμαι εναντίον αυτών των πραγμάτων. Δεν νομίζω ότι ο εισαγγελέας έχει καμιά δουλειά στις σχολικές αντιπαράθεσεις, στις εντάσεις, κ.λπ. Δεν είπα να βγάλει κάποιος τα μαχαίρια και να κυνηγάει να σκοτώσει κάποιον. Άρα, λοιπόν, οι κανόνες και οι κανονισμοί πρέπει να συναποφασίζονται, να γίνεται μία πρόταση από το σύλλογο καθηγητών, να συζητάνε οι γονείς, να συζητάνε τα δεκαεπταμελή, να συζητάνε όλοι εν πάση περιπτώσει για να δούμε με ποιον τρόπο θα ζούμε ως σχολική κοινότητα. Να το ξέρουν και οι μαθητές ότι αυτό πρέπει να κάνουν, αυτό δεν πρέπει να κάνουν. Να ξέρουν την επίπτωση, όχι αναγκαστικά τιμωρία».

«Θα θέλατε να προσθέσετε κάτι στη συζήτηση που κάναμε και δεν σας έδωσα την ευκαιρία μέσα από τις ερωτήσεις που διατύπωνα.» «Εγώ νομίζω ότι, παρ' όλες τις επιφυλάξεις που έχω για όλα αυτά που είπαμε, θεωρώ ότι δίνεται η ευκαιρία, θα μπορούσε να δοθεί με πιο διαφορετικό τρόπο, δίνεται η ευκαιρία οι μαθητές να εκπαιδευτούν στην ειρηνική, ήπια και δημοκρατική και διαφανή επίλυση των διαφορών, των εντάσεων. Αυτό είναι καλό. Να μάθουν δηλαδή πώς χειρίζεται μία διαφωνία μέσα στην τάξη και να μην είσαι στη λογική του άσπυρο-μαύρου, της λογικής της κατάληψης ή της, από τη μεριά των δασκάλων, αποβολής, κ.λπ. Αυτό είναι το θετικό. Και θετικό, επίσης, είναι οι γονείς, οι δασκάλοι, τα παιδιά, όλοι μαζί να συνεκτιμάνε τους οποιουσδήποτε κινδύνους που μπορούν να προκύψουν σε ένα σχολείο, και όχι μόνο τη βία, από διάφορα πράγματα, από το περιβάλλον, από την εγκληματικότητα έξω από το σχολείο, από τις εγκαταστάσεις, του εξοπλισμού, από οτιδήποτε. Άρα, λοιπόν, το θετικό είναι αυτό. Μία συνεργασία και μια συνεύθυνση».

Ημερίδα για τον σχολικό εκφοβισμό

Το Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσοσήθης του Εργαστηρίου Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας του Π.Τ. Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σε συνεργασία με το Σύλλογο Εκπαιδευτικών ΠΕ Ιωαννίνων και την ΑΣΠΑΙΤΕ διοργανώνουν Επιστημονική Ημερίδα με θέμα Σχολικός Εκφοβισμός-Σχολική Διαμεσοσήθης την Πέμπτη 12 Μαΐου και ώρα 18.00-21.30.

Ο σχολικός εκφοβισμός (bullying) αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο του κοινωνικού ενδιαφέροντος τα τελευταία χρόνια. Η λέξη bullying έχει μπει στην καθημερινή φρασεολογία και χρησιμοποιείται με μεγάλη ευκολία. Ωστόσο, ο σχολικός εκφοβισμός (bullying) αποτελεί μια μορφή σχολικής βίας με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Στη συζήτηση για τον εν λόγω φαινόμενο παρατηρούνται μια σειρά από ασάφειες και συγχύσεις, γεγονός που επιτείνει την όλη κατάσταση αντί να τη διαφωτίζει. Οι γονείς μπροστά σε όλα αυτά, αγωνιούν για τα παιδιά τους και, σε αρκετές περιπτώσεις, δεν ξέρουν τι να κάνουν. Από την άλλη, οι εκπαιδευτικοί έρχονται αντιμέτωποι με ένα σύνθετο φαινόμενο, για το οποίο δεν είναι επαρκώς καταρτισμένοι. Οι παραδοσιακές τιμωρητικές πρακτικές αντιμετώπισης του σχολικού εκφοβισμού και της σχολικής βίας, όπου οι μαθητές μαθαίνουν μέσα

από τον πόνο, έχουν αποδειχθεί αναποτελεσματικές και είναι, παιδαγωγικά, απαράδεκτες. Η αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού προϋποθέτει ειρηνικές πρακτικές, όπως η σχολική διαμεσοσήθης, η οποία βασίζεται στο σεβασμό, την ισότητα και την εμπιστοσύνη και αποσκοπεί στην επανόρθωση της βλάβης και την ένταξη των μαθητών στη σχολική κοινότητα, χωρίς να στιγματίζονται.

Σκοπός της Ημερίδας είναι να συμβάλει αφενός στην οριοθέτηση του σχολικού εκφοβισμού και τις δυνατότητες αντιμετώπισής του και αφετέρου να δημιουργήσει τις προϋποθέσεις ενός γόνιμου διαλόγου μέσα σε επιστημονικό πλαίσιο. Για το λόγο αυτό, στην Ημερίδα θα μιλήσουν καταξιωμένοι ειδικοί επιστήμονες: Γιάννης Πανούσης, Ομ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών, Βάσω Αρτινοπούλου Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου, Στράτος Γεωργούδης Αναπλ. Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου και Παναγιώτης Δέγγλης, Νομικός-Διδάσκων στο ΕΑΠ. Οι διακεκριμένοι Καθηγητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Χαράλαμπος Κωνσταντίνου και Ελένη Σιάνου-Κύργιου παρεμβαίνουν και συντονίζουν τη συζήτηση, για την οποία έχει προβλεφθεί επαρκής χρόνος. Ακόμη, στο πλαίσιο της Ημερίδας θα πραγματοποιηθούν βιωματικά εργαστήρια, των οποίων την επιστημονική εποπτεία έχουν οι Επικ.

Καθηγητές του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Θεόδωρος Θάνος και Χαρίθας Ζάραγκας.

Κατά την προσέλευση των συνέδρων θα πραγματοποιηθεί Διαδραστικό Θέατρο με φοιτητές του Π.Τ. Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και μαθητές του 5ου Βαλάνειου Δημοτικού Σχολείου Ιωαννίνων και του 1ου Δημοτικού Σχολείου Μαρμάρων, το οποίο επιμελήθηκαν οι Πέτρος Χριστακόπουλος και Χρήστος Χρήστου, από το Θέατρο Έκφραση. Κατά τη διάρκεια του coffee break θα παίξει η μουσική μπάντα jazz 3rd Floor Quarter.

Πληροφορίες για την ημερίδα υπάρχουν στην ιστοσελίδα <http://dssd.ecedu.uoi.gr> και στο τηλ. 26510 05738.

Εφημερίδα Πρωινός Λόγος, Τρίτη 10 Μαΐου 2016

Σελ. 01
Τρίτη 10 Μαΐου 2016
ΠΡΩΙΝΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ... ΓΕΤΟΝΟΤΑ... ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ... ΓΕΤΟΝΟΤΑ... ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ... ΓΕΤΟ

Τι αναφέρεται σε Ημερίδα Διαταγή του Αρχηγού ΓΕΣ

Ο προστάτης του Στρατού Αγ. Γεώργιος τιμήθηκε στο στρατόπεδο Περάματος

> Λαμπρές οι εκδηλώσεις και στην Κόνια

Με θρησκευτική εκδήλωση για την αφοσίωση, την αναξιοπρέπεια, την αυτοπεποίθηση, την αντοχή, την πίστη, την ηρωική αλληλεγγύη, την γενναία αυτοθυσία, την αφοσίωση στην Πατρίδα, η μεγάλη του Μεγαλόμαστορα και Γραμματέα Αρχηγού Γεωργίου Γεωργίου, Προστάτη του Στρατού Σπάρτες,

για την κλασική, την ασπαστική και την ομορφική της φύση, τους θαυμάσιους, οι 7 θεοί τους δε ταυτόχρονα, οι θεοί που ταυτίζονται με τις ιδιότητες των πολεμιστών είναι η παράδοση, διακρίνοντας ταυτόχρονα, προς κάθε

Την ερχόμενη πεμπτη (6 μ.μ.) Ημερίδα για τον σχολικό εκφοβισμό και τη διαμεσολάβηση στο Πανεπιστήμιο

> Θα μίσησουν καταζητούν ειδικό επιστήμονες

Επισημάνθηκε Ημερίδα με θέμα «Σχολικός Εκφοβισμός» Σχολική Διαμεσολάβηση» διοργανώθηκε από τον Διευθυντή Σχολικής Διαμεσολάβησης του Εργαστηρίου Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας του Π.Τ. Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σε συνεργασία με το Σύλλογο Εκπαιδευτικών Π.Ε. Ιωαννίνων και την ΑΣΠΑΠΕ Πέλαμα, Πέμπτη και ώρα 18.00-21.30 στο Συνεδριακό Κέντρο «Κάρολος» Παιταλίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Στα πλαίσια της Ημερίδας, όπως αναφέρεται σε σχετική ανακοίνωση, είναι να συμβάλει αφενός στην ασφαλή του σχολικού εκφοβισμού και τις δυναμικές αντιμετώπισης του και αφετέρου να διαμεσολάβη τις προοπτικές ενός γνήσιου διαλόγου μέσα σε επιστημονικό πλαίσιο. Για να λοιπόν, στην Ημερίδα θα μίσησουν καταζητούν ειδικοί επιστήμονες: Δήμητρα Βασιλοπούλου, Ο.Κ. Καθηγήτρια Παιδαγωγικής Αθλητισμού, Βίκια Αρναοπούλου Καθηγήτρια Παιδαγωγικής Αθλητισμού, Σπύρος Γεωργιάδης Αναπλ. Καθηγητής Παιδαγωγικής Αθλητισμού και Παιδαγωγικής Λέκτορας Νηπιαγωγικής και Παιδαγωγικής Αθλητισμού Παιδαγωγικού τμήματος του Π.Τ. Νηπιαγωγών Ιωαννίνων και του 1ου Δημοτικού Σχολείου Μετσόβων, από το οποίο εισηγητές οι Πέτρος Χριστοφειδής και Χαρίλαος Σέρβας, από το Εθνικό Ίνστιτούτο Κατά τη διάρκεια του coffee break θα πιεί η μουσική μπάντζα jazz 3rd Floor Quarter.

Το ερχόμενο Σάββατο στα Γιάννινα Εκπαιδευτικό σεμινάριο από το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας - Ιωαννίνων

> Θέμα του η συμπληρωματική εκπαίδευση στο σημερινό σχολείο

Επισημάνθηκε σεμινάριο με τίτλο «Η συμπληρωματική εκπαίδευση στο σημερινό σχολείο: δοκίμιος η Σύγχρονη Ανάπτυξη του Πανεπιστημίου Κιανκώνας σε συνεργασία με το Παλαιολόγιο Τμήμα Ιωαννίνων του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, το οποίο θα πραγματοποιηθεί το Σάββατο, 14 Μαΐου (ώρα 10 π.μ. ώρα π.ε. 2 μ.μ.) στο Αμφιθέατρο του Παλαιολόγιου Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Η διαδρομή από το αεροδρόμιο είναι δωρεάν.

Θα δοθούν βεβαίωση συμμετοχής

Η παρεχόμενη συμπληρωματική εκπαίδευση στο σημερινό σχολείο συνιστά πλέον έναν εξισορροπημένο θεσμό στα εκπαιδευτικά δρώμενα του σχολείου. Η εφαρμογή της σε μια σύγχρονη παιδαγωγική, αρχή και σχετική πρακτική αποβλέπει στο να αυξήσει τον βαθμό των γνώσεων που απορροφά ο μαθητής και προετοιμάσει για την εργασία και μάθηση σε θέματα που άπτεται σε επίσημο σχολείο, αλλά επισημάνθηκε, μεταξύ άλλων, σε σχετική ανακοίνωση.

***

*** Για περισσότερες πληροφορίες σε ενδιαφερόμενοι μπορούν να επικοινωνούν με τον Α. Αλέξανδρο Χαραλάμους στο τηλέφωνο: 6936-922017 ή στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο: alexandros@upis.ac.cy

***

*** Εκδήλωση με θέμα «Καλλιθέα» και «Βόλο και Πήλιο»

Ο Σύλλογος Αποφοίτων Σχολικής Έπαισης Ιωαννίνων ανακοινώνει ότι θα κάνει τον χώρο της Παιδαγωγικής Ημερίδας με θέματα: «Η Καλλιθέα» Ιωαννίνων στα 14 και 16 Μαΐου. Τα συμμετοχικά 55 ευρώ το άτομο με πράσινο.

***

***

Εφημερίδα Ηπειρωτικός Αγών, 11 Μαΐου 2016

2 | Καθημερινά
H.A. - ΤΕΤΑΡΤΗ 11 ΜΑΪΟΥ 2016

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ

Αντιμετωπίζοντας τη σχολική βία

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ

Έως 13 Μαΐου οι ηλεκτρονικές αιτήσεις

Οι ενδιαφερόμενοι γονείς και κηδεμόνες για την εισαγωγή των μαθητών στα Πειραματικά Δημοτικά Σχολεία, οφείλουν να υποβάλουν ηλεκτρονικά αίτηση στην ηλεκτρονική πλατφόρμα της Δ.Ε.Π.Π.Ε. ([https://www.iper.edu.gr/iper/](https://www.iper.edu.gr/)), στην οποία θα διατίθενται το Πειραματικό Δημοτικό Σχολείο που επιθυμούν, έως και 13 Μαΐου. Οι καταστάσεις των υποψηφίων μαθητών θα αναρτηθούν στο διαδικτυακό και στον πίνακα ανακοινώσεων του σχολείου μετά την λήξη της προθεσμίας υποβολής των αιτήσεων. Η κλήρωση θα διεξαχθεί την Τρίτη 7 Ιουνίου, μέσαστα στο οικείο διδακτήριο και εν συνεχεία στην ενδιαφερόμενων γονέων, από τριμελή επιτροπή γονέων, που ορίζεται από τους ίδιους.

Επιστήμονες Συναντήσεις του Δημοτικού Ωδείου Ιωαννίνων

Και στο παράρτημα Ανατολής

Το Δημοτικό Ωδείο Ιωαννίνων ανακοινώνει την Παρασκευή, 13 Μαΐου, στις 8 μ.μ., στην Πολιτιστική Πολυμέγα «Αγ. Καπίου» την επόμενη μαθητική συνάντηση των

Επιστημονική ημερίδα με θέμα «Σχολικός Εκφοβισμός - Σχολική Διαμεσολάβηση» διοργανώθηκε από τον Διευθυντή Σχολικής Διαμεσολάβησης του Εργαστηρίου Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων σε συνεργασία με το Σύλλογο Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων και την ΑΣΠΑΠΕ Πέλαμα, Πέμπτη και ώρα 18.00-21.30 στο Συνεδριακό Κέντρο «Κάρολος» Παιταλίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

Ο σχολικός εκφοβισμός (bullying) αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο βρίσκεται στο επίκεντρο του κοινωνικού ενδιαφέροντος τα τελευταία χρόνια. Η λέξη bullying έχει μπει στην καθημερινή φρασεολογία και χρησιμοποιείται με μεγάλη ευκολία. Ωστόσο, ο σχολικός εκφοβισμός (bullying) αποτελεί μια μορφή σχολικής βίας με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Στη συνθήκη για τον εν λόγω φαινόμενο παρατηρούνται μια σειρά από αμορφές και συγχύσεις, γεγονός που επιτείνει την όλη κατάσταση αντί να τη διαφωτίζει. Οι γονείς μπροστά σε όλα αυτά, αγανακτούν για το παιδί τους και, σε αρκετές περιπτώσεις, δεν ξέρουν τι να κάνουν. Από την άλλη, οι εκπαιδευτικοί έρχονται αντιμέτωποι με ένα σύνθετο φαινόμενο, για το οποίο δεν είναι επαρκώς καταρτισμένοι. Οι παραδοσιακές τιμωρητικές πρακτικές αντιμετώπισης του

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΗΜΕΡΙΔΑ

ΣΧΟΛΙΚΟΣ ΕΚΦΟΒΙΣΜΟΣ ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ

Πέμπτη 12 Μαΐου 2016, ώρα 18:00
Συνεδριακό Κέντρο «Κάρολος» Παιταλίας

Εισηγητές: Διευθυντής Σχολικής Διαμεσολάβησης Παιδαγωγικό Τμήμα Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογίας Παιδαγωγικό Τμήμα Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογίας Παιδαγωγικό Τμήμα Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογίας Παιδαγωγικό Τμήμα Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογίας

Διευθυντής Σχολικής Διαμεσολάβησης Παιδαγωγικό Τμήμα Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογίας Παιδαγωγικό Τμήμα Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογίας Παιδαγωγικό Τμήμα Παιδαγωγική και Διδακτική Μεθοδολογίας

Γνωστοποίηση Γάμου

Γίνεται γνωστό σύμφωνα με το άρθρο 1369 του Α.Κ. όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 1 του Ν.1250/82 ότι ο **ΓΚΟΥΝΤΑΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ** του Χρήστου και της Βιργινίας το γένος Οικονόμου που γεννήθηκε και κατοικεί στα Ιωάννινα και η **ΜΠΟΥ ΣΑΛΧΕ**

σχολικού εκφοβισμού και της σχολικής βίας, όπου οι μαθητές μαθαίνουν μέσα από τον πόνο, έχουν αποσβεσθεί ανατομολογικά και είναι παιδαγωγικά, απαράδεκτες. Η αντιμετώπιση της σχολικής βίας και του εκφοβισμού προποθέτει ειρηνικές πρακτικές, όπως ο σχολική διαμεσολάβηση, η οποία βασίζεται στον σεβασμό, την ισοψία και την εμπιστοσύνη και αποσκοπεί στην επανόρθωση της βλάβης και την ενταξία των μαθητών στη σχολική κοινότητα, χωρίς να επιταχύνεται.

Στα πλαίσια της ημερίδας είναι να συμβάλει αφενός στην οριοθέτηση του σχολικού εκφοβισμού

«Δεν είναι τα πάντα bullying»

Σε ένα ντιμπέιτ σχετικά με τον σχολικό εκφοβισμό εξελίχθηκε η ημερίδα του Δικτύου Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, με διακεκριμένους ομιλητές, μεταξύ των οποίων ο Καθηγητής Γιάννης Πανούσης.

Η ημερίδα συγκέντρωσε το ενδιαφέρον εκατοντάδων πολιτών, εκπαιδευτικών, φοιτητών και άλλων, που γέμισαν ασφυκτικά το Αμφιθέατρο του Συνεδριακού Κέντρου «Κ. Παπούλιας», για πρώτη φορά όπως σημείωσε κατά τον χαιρετισμό του ο Πρύτανης Γ. Καψάλης.

Η έντονη παρουσία ακροατηρίου είναι ενδεικτική του ενδιαφέροντος για το φαινόμενο που τα τελευταία χρόνια αναφέρεται ως bullying και βρίσκεται στο επίκεντρο όχι μόνο των μέσων ενημέρωσης και του διαδικτύου, αλλά και των ερευνητών, διαφόρων επιστημονικών κλάδων.

Το οξύμωρο ωστόσο είναι ότι το ενδιαφέρον αυτό δεν αντιστοιχεί στα αποτελέσματα των περισσότερων ερευνών, σύμφωνα με τα οποία η σχολική βία και εκφοβισμός δεν είναι τόσο συχνό φαινόμενο όσο νομίζει κανείς και τις περισσότερες φορές αφορά ήπιες μορφές.

«Φοβάμαι ότι έχουμε κατασκευάσει μόνοι μας ένα γνωστικό αντικείμενο και ένα κοινωνικό φαινόμενο», σημείωσε χαρακτηριστικά ο πρώην Υπουργός και Ομότιμος Καθηγητής του Πανεπιστημίου Αθηνών, εξηγώντας ότι όταν χρησιμοποιούμε διάφορους όρους, ο καθένας τους αντιλαμβάνεται με διαφορετικό τρόπο.

«Όταν μιλάμε για σχολικό εκφοβισμό, δε μιλάμε για δράσεις ούτε για ηλικίες εκτός σχολείου. Ούτε η υπόθεση του Άλεξ, ούτε η υπόθεση Γιακουμάκη κατά την γνώμη μου έχουν να κάνουν με σχολικό εκφοβισμό», σημείωσε ο κ. Πανούσης, προσθέτοντας πως μέσα στο σχολικό περιβάλλον υπάρχουν εντάσεις, που πολλοί περιγράφουν ως βία, ενώ δεν είναι.

«Η γενιά μας έπαιζε πετροπόλεμο για το ποδόσφαιρο, όχι απλά έσπρωχνε. Τώρα αυτό, politically correct, το ονομάζουμε βία. Τα έχουμε μπερδέψει όλα, μπήκαν και οι ψυχολόγοι στη μέση, μπήκαν και τα ΕΣΠΑ...», ανέφερε. Αυτή η υπερβολή πάντως οδηγεί σε λανθασμένες αποφάσεις, όπως είναι η ποινικοποίηση της μαθητικής ζωής, όπως ανέφερε ο κ. Πανούσης.

Τα ποσοστά των ερευνών μεταξύ της μαθητικής κοινότητα για το αν έχουν πέσει θύματα βίας, δεν είναι τόσο μεγάλα, άρα η κατάσταση δεν είναι τόσο τραγική όσο εμφανίζεται στα μέσα ενημέρωσης, όπως τόνισε η Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου Βάσω Αρτινοπούλου, που είναι και υπεύθυνη της Κεντρικής Επιστημονικής Επιτροπής του Υπουργείου Παιδείας για το θέμα.

ΑΝΑΓΚΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

Με διαφορετική προσέγγιση σε σχέση με αυτή του κ. Πανούση, με τον οποίο πολλές φορές έχουν «διασταυρώσει τα ξίφη τους» σε ημερίδες και συνέδρια όπως είπε, η κα. Αρτινοπούλου σημείωσε την ανάγκη ύπαρξης μιας εθνικής στρατηγικής, όπως συμβαίνει σε όλες τις χώρες.

Όπως τόνισε η κα. Αρτινοπούλου, υπάρχει διασύνδεση ανάμεσα στην ενδοοικογενειακή βία και την ενδοσχολική βία, ενώ σημείωσε ότι για την ίδια η λεκτική βία στο σχολείο, δεν είναι πάντα «αθώα». «Μπορεί να αποδειχθεί αρκετά επώδυνη για αυτόν που θα την υποστεί και παράλληλα είναι ένας δείκτης ανοχής απέναντι στην διαφορετικότητα», σημείωσε.

Ως προς την οριοθέτηση του θέματος, και η κα. Αρτινοπούλου σημείωσε ότι πρέπει να υπάρξουν αναλύσεις εις βάθος, εμπειριστατωμένες έρευνες με αυστηρή μεθοδολογία, στοχοθεσία και αξιολόγηση, μεταξύ άλλων.

Ήδη το Υπουργείο έχει ξεκινήσει μια πανελλήνια έρευνα, ενώ έχει προχωρήσει σε επιμορφώσεις εκπαιδευτικών στην παροχή ενημερωτικού υλικού. «Αν δομήθηκε ένα αντικείμενο στην Ελλάδα μέσα από τον πανικό, είναι ώρα να αρχίσουμε να το αποδομούμε με την επιστημονική γνώση και την έρευνα», κατέληξε.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ

Η σχολική διαμεσολάβηση για την αντιμετώπιση του σχολικού εκφοβισμού είναι μια πρακτική που εφαρμόζεται σε ολόένα και περισσότερα σχολεία, που έχουν συγκροτήσει το Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης.

Είναι μια διαδικασία, μέσα από την οποία οι συγκρούσεις, καυγάδες, εντάσεις και οχλήσεις μεταξύ μαθητών επιδιώκεται να επιλύονται με ειρηνικό τρόπο, με τη συνδρομή επιμορφωμένων εκπαιδευτικών και μαθητών – μεσολαβητών που βοηθούν ώστε οι εμπλεκόμενοι να ακούσουν με προσοχή και να κατανοήσουν ο ένας τον άλλον. Στόχος είναι να καταλήξουν σε μια συμφωνία για να μην επαναληφθεί επιθετική ή προσβλητική συμπεριφορά στο μέλλον.

Σύμφωνα με τον επιστημονικά υπεύθυνο του συνεδρίου, επίκουρο Καθηγητή Θεόδωρο Θάνο, το πρόγραμμα εφαρμόζεται σε δύο σχολεία των Ιωαννίνων εδώ και τέσσερα χρόνια και θα επεκταθεί και σε άλλα. «Η σχολική διαμεσολάβηση θέλει να προωθήσει την κουλτούρα της ειρηνικής επίλυσης των διαφορών», σημείωσε.

Επίσης στην ημερίδα μίλησαν ο αναπληρωτής Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου Στρ. Γεωργούλας με θέμα «Λόγος περί σχολικής βίας: Πότε είναι μέρος του προβλήματος και πότε η λύση του» καθώς και ο Δικηγόρος, Παναγιώτης Δέγλερης, με θέμα «Η διαμεσολάβηση σαν διαδικασία διαπραγμάτευσης και αναζήτησης κοινά αποδεκτών λύσεων. Μύθοι και πραγματικότητες σε μια χώρα “δικομανών”».

Χαιρετισμό απεύθυναν εκτός από τον Πρύτανη, ο Κοσμήτορας της Σχολής Επιστημών Αγωγής, Θάνος Μικρόπουλος, η Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Τμήματος Μαρία Σακελλαρίου, η αν. Καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος ΑΣΠΑΙΤΕ Κατερίνα Κασιμάτη και ο Προϊστάμενος της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ηπείρου Γρηγόρης Τζίμας.

Συνδιοργανωτές της ημερίδας ήταν η ΑΣΠΑΙΤΕ και ο Σύλλογος Εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων, ενώ κατά τη διάρκεια της ημερίδας πραγματοποιήθηκαν και βιωματικά εργαστήρια.

«ΑΝΟΙΧΤΟ ΠΑΡΑΘΥΡΟ»
Σεμινάριο
για τη σεξουαλική
διαπαιδαγώγηση

ΟΣΟΙ συνασπαστήσαμε με παι-
διά και εφήβους, γνωρίζουμε καλά
ότι η εξερεύνηση του σώματος και τα
ερωτήματα σχετικά με τη σεξουαλι-
κότητα ξεκινούν νωρίς και συχνά...

αιφνιδιστικά!
Οι ερωτήσεις των παιδιών, αθώς
και εμπνευσμένες, ζητούν απαντή-
σεις με επαγγελματικό τρόπο. Οι εφηβοί
από την άλλη, έχουν ανάγκη από άλ-
λου τύπου προσέγγιση και στήριξη.
Εμείς οι ίδιοι προσπαθούμε να ξεκα-
θαρίσουμε τη στάση μας απέναντι σε
βασικά ζητήματα - όπως για παρά-
δειγμα η γύμναση στην οικογένεια, το
(κοινό) μπάνιο των αδερφικών, ο αυ-
τισμός, κ.ά. Εξάλλου, η πρόκληση
των πληροφοριών από τα παιδιά
αλλά και η παραληρηματικότητα τους
έχουν πάρει μεγάλες διαστάσεις λό-
γω και της τεχνολογικής ανάπτυξης,
με αποτέλεσμα γονείς και παιδαγω-
γοί, να βρισκόμαστε συχνά αντιμετώ-
πιση με μικρά παιδιά με... μεγάλες,
σπρεβλές και δύσκολες στη διαχείρι-
ση, γνώσεις!

Ο μόνος τρόπος να προλάβουμε τη
σύγχυση και να συμβάλουμε στην
αξιοπληρή ενημέρωση των παιδιών
μας πάνω σε αυτό το αμείλιχο αλλά
και εξαιρετικά σοβαρό ζήτημα, είναι
το να αποτελούμε εμείς οι ίδιοι μία
έγκυρη, διαθέσιμη και ειλικρινή πηγή
πληροφόρησης και στήριξης. Πα-
ράλληλα, είναι σημαντικό να ξέρουμε
πώς μπορούμε να προλάβουμε και,
αν παρ' όληθα χρειαστεί, να σκευά-
σουμε έγκαιρα σεξουαλική κοινότητα
των παιδιών μας. Στο σεμινάριο
που οργανώθηκε το «Ανοιχτό Παράθυ-
ρο» τη Δευτέρα 16 Μαΐου, από τις 6
το απόγευμα έως τις 8.30 το βράδυ,
θα αναλυθούν τα εργαλεία και τα ελ-
λειπήματα των γονέων, πώς μπορούν
να σπαστούν σε δύσκολα ερωτήματα
και πώς να κρατούν την πόρτα ανοι-
χτή, για μια συζήτηση που δυσκολεύ-
ει αλλά είναι άκρως απαραίτητη.

Κόστος (χωρίς ΦΠΑ): 10 ευρώ. Δί-
νοται σημειώσεις, βιβλιογραφία & βε-
βαίωση παρακολούθησης. Απαραί-
τητη η δήλωση συμμετοχής στο τη-
λέφωνο 6940045453 και στο e-mail
anoixtoparathiro@yahoo.gr

**Οδική εκδρομή
στην Πελοπόννησο**

Η ΥΠΕΡΒΟΛΗ ΟΔΗΓΕΙ ΣΤΗΝ ΠΟΙΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΜΑΘΗΤΙΚΗΣ ΖΩΗΣ

Δεν είναι τα πάντα bullying

ΣΕ ένα ντιμπέι σχετικά με τον σχολικό
εκφοβισμό εξελίχθηκε η ημερίδα
του Δικτύου Σχολείων Σχολικής
Διαμεσολάβησης του Παιδαγωγικού
Τμήματος Νηπιαγωγών πανεπιστημίου
Ιωαννίνων, με διακεκριμένους ομιλητές,
μεταξύ των οποίων ο καθηγητής Γιάννης
Πανούσης.

ΡΕΠΟΡΤΑΖ
ΓΕΩΡΓΙΑ ΧΑΛΑΤΣΗ

Η ημερίδα συγκέντρωσε το ενδιαφέρον
εκατοντάδων πολιτών, εκπαιδευτικών,
φοιτητών και άλλων, που γέμισαν ασφα-
κτικά το Αμφιθέατρο του Συνεδριακού Κέντρου
«Κ. Παπούλιας», για πρώτη φορά όπως σημείω-
σε κατά τον χαιρετισμό του ο πριτανός Γ. Καψά-
λης.

Η έντονη παρουσία ακροατήριου είναι ενδεικτι-
κή του ενδιαφέροντος για το φαινόμενο που τα
τελευταία χρόνια αναφέρεται ως bullying και βρι-
σκειται στο επίκεντρο όχι μόνο των μέσων ενημέ-
ρωσης και του διαδικτύου, αλλά και των ερευνη-
τών διαφόρων επιστημονικών κλάδων.

Το οξύμωρο, ωστόσο, είναι ότι το ενδιαφέρον
αυτό δεν αντιστοιχεί στα αποτελέσματα των περιο-
στέρων ερευνών, σύμφωνα με τα οποία η σχολι-
κή βία και εκφοβισμός δεν είναι τόσο συχνό φαι-
νόμενο όσο νομίζει κανείς και τις περισσότερες
φορές αφορά ήπιες μορφές.

«Φοβάμαι ότι έχουμε κατασκευάσει μόνοι μας
ένα γνωστικό αντικείμενο και ένα κοινωνικό
φαινόμενο», σημείωσε χαρακτηριστικά ο πρώην
υπουργός και ομότιμος καθηγητής του πανεπιστη-
μίου Αθηνών, εξηγώντας ότι όταν χρησιμοποιού-
με διάφορους όρους, ο καθένας τους αντιλαμβά-
νεται με διαφορετικό τρόπο.

«Όταν μιλάμε για σχολικό εκφοβισμό, δε μιλάμε
για δράσεις ούτε για ηλικίες εκτός σχολείου. Ούτε
η υπόθεση του Αλεξί, ούτε η υπόθεση Πακουριάκη
κατά τη γνώμη μου έχουν να κάνουν με σχολικό
εκφοβισμό», σημείωσε ο κ. Πανούσης, προσθέ-
τοντας πως μέσα στο σχολικό περιβάλλον υπάρ-
χουν εντάσεις, που πολλοί περιγράφουν ως βία,
ενώ δεν είναι.

«Η γενιά μας έπαιξε πετροπόλεμο για το πο-
δοσφαιρο, όχι απλά έπαιρνε. Τώρα αυτό,
politically correct, το ονομάζουμε βία. Τα έχου-
με μπροστά μας όλα, μπάναν και οι ψυχολόγοι στη
μέση, μπήκαν και τα ΕΠΠ...», ανέφερε. Αυτή η
υπερβολή πάντως οδηγεί σε λανθασμένες αποφά-
σεις, όπως είναι η ποινικοποίηση της μαθητικής
ζωής, όπως ανέφερε ο κ. Πανούσης.

Τα ποσοστά των ερευνών μεταξύ της μαθητικής
κοινότητας για το αν έχουν πέσει θύματα βίας,
δεν είναι τόσο μεγάλα, άρα η κατάσταση δεν εί-

αι τόσο τραγική όσο εμφανίζεται στα μέσα ενημέ-
ρωσης, όπως τόνισε η καθηγήτρια Παντείου Παι-
νησιολογίας Βάσια Αρτινοπούλου, που είναι και
υπεύθυνη της Κεντρικής Επιστημονικής Επιτρο-
πής του υπουργείου Παιδείας για το θέμα.

ΑΝΑΓΚΗ ΕΘΝΙΚΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ

Με διαφορετική προσέγγιση σε σχέση με αυτή
του κ. Πανούση, με τον οποίο πολλές φορές έχουν
«διασταυρώσει τα ξίφη τους» σε ημερίδες και συ-
νέδρια όπως είπε, η κ. Αρτινοπούλου σημείωσε
την ανάγκη ύπαρξης μιας εθνικής στρατηγικής,
όπως συμβαίνει σε όλες τις χώρες.

Όπως τόνισε η κ. Αρτινοπούλου, υπάρχει δια-
σύνδεση ανάμεσα στην ενδοοικογενειακή βία και
την ενδοσχολική βία, ενώ σημείωσε ότι για την
βία η λεκτική βία στο σχολείο, δεν είναι πάντα
«αθώα». «Μπορεί να αποδειχθεί αρκετά επώδυνη
για αυτόν που θα την υποστεί και παράλληλα εί-
ναι ένας δείκτης ανωχής απέναντι στη διαφορετι-
κότητα», σημείωσε.

Ως προς την οριοθέτηση του θέματος, και η κ.
Αρτινοπούλου σημείωσε ότι πρέπει να υπάρξουν
αναλύσεις εις βάθος, εμπειριστικές έρευνες
με αυστηρή μεθοδολογία, στοχοθεσία και αξιολό-
γηση, μεταξύ άλλων.

Ήδη το υπουργείο έχει ξεκινήσει μια πανελλή-
νια έρευνα, ενώ έχει προχωρήσει σε εμπροσώ-
ριες εκπαιδευτικών στην παροχή ενημερωτικού
υλικού. «Αν δομηθεί ένα αντικείμενο στην Ελ-
λάδα μέσα από τον πανικό, είναι άρα να αρχίσου-
με να το αποδορίσουμε με την επιστημονική γνώση
και την έρευνα», κατέληξε.

**Ο ΡΟΛΟΣ
ΤΗΣ ΣΧΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ**

Η σχολική διαμεσολάβηση για την αντιμετώπι-
ση του σχολικού εκφοβισμού είναι μια πρακτική
που εφαρμόζεται σε ολοένα και περισσότερα scho-
λεία, που έχουν συγκροτήσει το Δίκτυο Σχολείων

Σχολικής Διαμεσολάβησης.

Είναι μια διαδικασία, μέσα από την οποία οι
συγκρούσεις, καυγάδες, εντάσεις και οχλήσεις με-
ταξύ μαθητών επιδιώκεται να επιλυθούν με ει-
ρηνικό τρόπο, με τη συνδρομή επιμορφωμένων
εκπαιδευτικών και μαθητών - μεσολαβητών που
βοηθούν, ώστε οι εμπλεκόμενοι να ακούσουν με
προσοχή και να κατανοήσουν ο ένας τον άλλον.
Στόχος είναι να καταλήξουν σε μια συμφωνία για
να μην επαναληφθεί επιθετική ή προσβλητική συ-
μπεριφορά στο μέλλον.

Σύμφωνα με τον επιστημονικά υπεύθυνο του
συνεδρίου, επίκουρο καθηγητή Θεόδωρο Θάνο,
το πρόγραμμα εφαρμόζεται σε δύο σχολεία των
Ιωαννίνων εδώ και τέσσερα χρόνια και θα επε-
κταθεί και σε άλλα. «Η σχολική διαμεσολάβηση
θέλει να προωθηθεί την κουλτούρα της ειρηνικής
επίλυσης των διαφορών», σημείωσε.

Επίσης στην ημερίδα μίλησαν ο αναπληρωτής
καθηγητής πανεπιστημίου Αγίου Σπρ. Γεωργίου-
λας με θέμα «Λόγος περί σχολικής βίας: Πότε εί-
ναι μέρος του προβλήματος και πότε η λύση του»
καθώς και ο δικηγόρος Παναγιώτης Δεγλερής, με
θέμα «Η διαμεσολάβηση σαν διαδικασία διαπρα-
γμάτευσης και αναζήτησης κοινά αποδεκτών λύσε-
ων. Μύθοι και πραγματικότητες σε μια χώρα "δι-
κομανών"».

Χαιρετισμό απεύθυναν εκτός από τον πρίτα-
νη, ο κοσμήτορας της Σχολής Επιστημών Αγω-
γής, Θάνος Μικρόπουλος, η πρόεδρος του Παι-
δαγωγικού Τμήματος, Μαρία Σακελλαρίου, η αν-
καθηγήτρια του Παιδαγωγικού Τμήματος ΑΣΠΑΙ-
ΤΕ Κατερίνα Κοσμάκη και ο προϊστάμενος της
Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης Ηπείρου Γρηγόρης
Τζώμας.

Συνδιοργανωτές της ημερίδας ήταν η ΑΣΠΑΙ-
ΤΕ και ο Σύλλογος Εκπαιδευτικών Πρωτοβάθμι-
ας Εκπαίδευσης Ιωαννίνων, ενώ κατά τη διάρκεια
της ημερίδας πραγματοποιήθηκαν και βιωματικά
εργαστήρια.

Φωτογραφίες θεατρικού δρώμενου

